

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY WOŹNIKI NA LATA 2013-2016

Wykonywany na zlecenie:
Urzędu Miejskiego Woźnikach
ul. Rynek 11
42-289 Woźniki

AUTOR OPRACOWANIA: MACIEJ JELUKÓW

SPIS TREŚCI.....	2
1.WSTĘP.....	4
2.PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	5
3.UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCIE.....	6
4.UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	14
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
5.UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	27
5.1.Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	27
5.2.Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy. 38	
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.....	38
5.2.2 Krajobraz kulturowy.....	54
5.2.3. Zabytki nieruchome.....	57
5.2.4. Zabytki ruchome.....	69
5.2.5. Zabytki archeologiczne.....	75
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	76
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne.....	77
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	78
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	82
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	83
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	83
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I GŁÓWNE CELE POLITYKI ZWIĄZANEJ Z OCHRONĄ ZABYTKÓW.....	85
7.1. Założenia Programowe.....	86

7.2. Cele główne polityki związanej z ochroną zabytków	87
8. PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	88
8.1. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	88
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	92
10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.	
MONITORING I KRYTERIA OCENY.....	93
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	95
12. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.....	97
Załącznik 1	98
Zabytki ruchome zaginione.....	98
ZAŁĄCZNIK 2.....	101
Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Woźniki wpisanych do rejestru zabytków	
101	
ZAŁĄCZNIK 3.....	102
Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Woźniki, ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.....	102
ZAŁĄCZNIK 4.....	105
Wykaz zabytków ruchomych z terenu gminy Woźniki wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.....	105
ZAŁĄCZNIK 5.....	109
Wykaz zabytków ruchomych z terenu gminy Woźniki proponowanych do ujęcia w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.....	109
Załącznik 6.....	112
Stanowiska archeologiczne z terenu gminy Woźniki wpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.....	112

1. WSTĘP

Środowisko kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Jest przestrzenią historycznie ukształtowaną i zawiera wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, ale także składnikiem kształującym przyjazne otoczenie dla społeczności lokalnej. Ponadto ukazują odmienność regionu, która w odpowiedni sposób wykorzystana i wypromowana może podnieść atrakcyjność gminy, a tym samym przyczynić się do rozwoju ekonomicznego i poprawy jakości życia mieszkańców. Z tego względu podstawową zasadą działania samorządu gminnego powinno być dążenie do wzajemnego uzupełniania się ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju, a ich wykorzystanie powinno stanowić jeden z priorytetów polityki gminnej. Zasób wartości kulturowych, znajdujących się na terenie gminy, powinien być przedmiotem szczególnej troski zarówno mieszkańców, jak i władz samorządowych.

Realizacja jednego z zadań jednostki samorządu terytorialnego, jakim jest opieka nad zabytkami, wymaga zaplanowania zarówno ogólnych kierunków działania, jak i szczegółowych zamierzeń w określonym przedziale czasowym. Opracowanie „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami” powinno służyć rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Program ten ma więc pełnić ważną rolę społeczną, a jego konsekwentna realizacja stać się istotnym czynnikiem rozwoju gminy. W działaniach samorządu lokalnego, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska przyrodniczego. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządu, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Głównym celem „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Woźniki” jest dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego gminy Woźniki. Możliwe jest to do osiągnięcia poprzez określenie podstawowych warunków i czynników organizacyjnych, finansowych oraz edukacyjnych,

które powyższym celom służą. Wobec powyższego program ten ma stworzyć całościową i wieloletnią strategię ochrony zabytków, znajdujących się na terenie gminy, realizowaną w 4-letnich cyklach, środkami optymalnymi, dostępnymi przez gminę, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego) jak też finansowymi (przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków).

Gmina Woźniki jest gminą miejsko- wiejską obejmującą miasto Woźniki i 10 sołectw. Pod względem administracyjnym należy do województwa śląskiego, ale położona jest w znacznej odległości od dużego przemysłu górniczego, a jednocześnie dobrze usytuowana względem większych aglomeracji: ok. 50 km od Katowic, 25 km od Częstochowy i 30 km od miasta powiatowego – Lublińca. Około 35 % terenu gminy Woźniki stanowią lasy. Znajdują się tu także interesujące obiekty, wśród których na szczególną uwagę zasługują: Pałac w Czarnym Lesie, dawna szkoła w Piasku, kościół św. Katarzyny oraz kościół św. Walentego w Woźnikach, kościół św. Jakuba w Lubszy czy kościół ewangelicko-augsburski w Piasku. Zatem naturalne ukształtowanie terenu i walory przyrodnicze połączone z zasobami zabytkowymi stanowią o odrębności tego regionu i powinny być wykorzystane przy formułowaniu „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Woźniki”.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o *Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami* (Dz. U. 2003 Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami należy do obowiązków samorządu gminnego. Artykuł 87 ust. 2 określa cele każdego gminnego programu opieki nad zabytkami. Należy do nich:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami opracowuje się na okres 4 lat. Dokument ten podlega uchwaleniu przez Radę Miejską Woźnik, po uzyskaniu opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Następnie program publikowany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Burmistrz Woźnik sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia na sesji Rady Miejskiej.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Artykuł 5 *Konstytucji RP* stanowi, że Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, art. 82 *Konstytucji RP* narzuca dbałość o zabytki i ich wartość niematerialną, gdyż są dobrem wspólnym. Zatem zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela.

Podstawą prawną regulującą zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest przede wszystkim ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o *Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami* (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z późniejszymi zmianami). Określa ona w sposób całościowy pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania, etc. Ustawa ta wyodrębnia dwie formy podejścia do zabytków. Mówi się o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Warto więc przywołać stosowne artykuły, aby właściwie stosować pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Art. 4. przywołanej ustawy stanowi:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Sformułowanie opieki nad zabytkami określa art. 5.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zgodnie z art. 6:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Przywoływany akt prawny ponadto definiuje pojęcia związane z ochroną zabytków, a do tej pory nie wspomniane. Chodzi tu o historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany i krajobraz kulturowy. Jest to dla gminy Woźniki istotne, gdyż układ urbanistyczny miasta jest chroniony.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny to przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg (art.3 pkt 12).

Historyczny zespół budowlany to powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi (art.3, pkt 13).

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art.3 pkt 14).

Artykuł 7 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków; do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy; zaś zabytek ruchomy wpisuje się na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku; sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określa *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305);
- uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury;
- utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może na podstawie uchwały utworzyć rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia; innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych; w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę

znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z art. 89 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków
- wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków

Artykuł 90. *Ustawy* stanowi, że: Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego; do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy w szczególności:

- opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
- podejmowanie działań związanych ze wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz przepisach odrębnych;
- organizowanie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
- organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
- organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
- opiniowanie wniosków o nadanie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"
- współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
- podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności (art. 91.4. *Ustawy*):

- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- sporządzanie, w ramach przyznaných środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniodawczo- doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska, jako organ opiniodawczy do spraw działań konserwatorskich podejmowanych przy zabytkach.

Przy wojewódzkim konserwatorze zabytków działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniodawczy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ponadto problematyką rozpoznania, dokumentacji i ochrony dziedzictwa kulturowego zajmuje się Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie oraz ośrodki regionalne, w tym przypadku ośrodek w Katowicach.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest również ustawowym zadaniem samorządów, co reguluje art. 7 ust. 1, pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz.1591 z późn. zm.). Zostały w nim określone zadania własne gminy, cytując dokładnie:

„Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Dla gminy instrumentami realizacji mogą być m.in. dokumenty strategiczne i programowe, w tym plany zagospodarowania przestrzennego oraz działania właścicielskie wobec zabytków stanowiących własność gminy.

Ponadto w polskim prawie zagadnienia związane z zabytkami regulują następujące akty prawne:

1. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2004 r. nr 261 poz. 2603 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2006 r. nr 156, poz. 1118 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określa:

1. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.)

Natomiast zasady ochrony materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

Istotne są także rozporządzenia Ministra Kultury, m.in.:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych

lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 r. nr 113, poz. 661).

2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).
4. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510).
5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304).
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305).
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz. U. z 2011 r. nr 165 poz. 987).
8. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 sierpnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2010 r. Nr 150, poz. 1006).
10. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2005 r. Nr 24, poz. 200.).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Zadaniem głównym polityki państwa w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego jest stworzenie mechanizmów porządkujących tę sferę życia poprzez dostosowanie ich do współczesnych warunków gospodarki rynkowej. Ważne więc są działania legislacyjne oraz zmiany w strategiach i organizacji ochrony zabytków. Zmiany te powinny nie dopuścić do utraty dotychczasowego dziedzictwa kulturowego Polski, a równocześnie umożliwić rozwój na polu europejskim, przynosząc wymierne korzyści.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego obliguje do opracowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Tam też powinny zostać określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Opracowane Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami zawierają m.in. siedem podstawowych zasad konserwatorskich:

- *primum non nocere*,
- maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),
- usuwania tylko tego, co na oryginał działa niszcząco,
- czytelność i odróżnialność ingerencji,
- odwracalność metod i materiałów,
- wykonywanie wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym

poziomie.

Zasady te powinny być uwzględniane podczas prowadzenia wszelkich prac przy zabytkach przez wszystkie osoby działające w sferze opieki nad zabytkami, w tym przez: pracowników urzędów, konserwatorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami powinien zawierać:

1. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami: stan zabytków nieruchomych, stan zabytków ruchomych, stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, pomniki historii i obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych.
2. Działania o charakterze systemowym:
  - powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,
  - wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
3. System finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
4. Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania - ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
5. Kształcenie i edukacja: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
6. Współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca na obszarze Europy Środkowej.

Strategiczne cele polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków określa także *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004 – 2013*, który jest elementem *Narodowej Strategii Kultury na lata 2004 – 2013*. Zgodnie z tym programem wśród najważniejszych celów powinny znaleźć się:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;

- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Określono również cele cząstkowe, do których należą:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem zagranicę.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004 –2013 zawiera szczegółowo zdefiniowane podprogramy, priorytety i działania. W zakresie ochrony najważniejsze wydają się priorytety:

- Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe, zaś działania wynikające z tego mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, poprzez kompleksową rewaloryzację, adaptację i rewitalizację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne; zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych; to natomiast pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym,

- Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego poprzez rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego; w działaniach zaś wymienia się podnoszenie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz zainteresowanie społeczeństwa problematyką ochrony zabytków; ponadto zaproponowano ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice m.in. przez budowę sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

W *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* opracowanym w roku 2005 ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochronę i rewaloryzację zabytków określono jako obszar strategiczny. Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego ma przynieść kompleksową poprawę stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych. Dla działań związanych z opieką nad zabytkami powołano Program Operacyjny „DZIEDZICTWO KULTUROWE” następującymi z priorytetami:

- Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych.
- Rozwój instytucji muzealnych.
- Ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju.
- Ochrona zabytków archeologicznych.
- Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego.
- Ochrona zabytkowych cmentarzy.

Ponadto przy tworzeniu „*Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Woźniki*” wykorzystano wskazówki i informacje zawarte w opracowaniu „*Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*” przygotowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Jedną z najważniejszych sfer działań województwa jest programowanie rozwoju. Realizacja tego odbywa się przez opracowanie strategii rozwoju województwa i programów

wojewódzkich. Na podstawie tych dokumentów prowadzona jest polityka rozwoju województwa.

Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą III/47/1/2010 na posiedzeniu w dniu 17 lutego 2010 roku przyjął Strategię Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020”, stanowiącą aktualizację Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020 przyjętej przez Sejmik Województwa Śląskiego 4 lipca 2005 roku. W jej treści zwrócono uwagę na fakt, iż województwo śląskie posiada cenne i trwałe wartości wymagające podtrzymania, wśród których najistotniejsze to m.in.: silna wiara chrześcijańska zakorzeniona w rodzinach i związana z nią tradycja i kultura, wysokie poczucie przynależności i identyfikacji z „małymi ojczyznami” oraz dziedzictwo duchowe i materialne regionu. Wizja województwa w roku 2020 zakłada, że region ten postrzegany będzie jako teren o dużych walorach przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a także turystyczno-rekreacyjnych, z różnorodną ofertą spędzania czasu wolnego. W otoczeniu centrum metropolii zachowane zostaną walory przestrzenne o naturalnym krajobrazie, w tym wielkie kompozycje lublinieckie, kozielsko-jaworznickie, jurajskie. W przeprowadzonym bilansie strategicznym omawianego dokumentu wśród mocnych stron, jeśli chodzi o krajobraz kulturowy, wymienia się unikatowe w skali europejskiej zabytki przemysłowe oraz zabytki architektury modernistycznej i drewnianej, a także atrakcyjne warunki krajobrazowo-przyrodnicze oraz bogate i zróżnicowane dziedzictwo kulturowe sprzyjające rozwojowi różnych form turystyki i wypoczynku.

Priorytet B: „Województwo śląskie regionem o powszechnej dostępności do regionalnych usług publicznych o wysokim standardzie” określa, że dla podniesienia atrakcyjności regionu konieczna jest rewitalizacja terenów poprzemysłowych oraz rekultywacja terenów zdegradowanych. Ważne jest również odnowienie i modernizacja infrastruktury urbanistycznej zdegradowanych centrów i dzielnic miast oraz struktury osadniczej obszarów wiejskich. Uwzględniając rozwój ośrodków wiejskich w oparciu o specyficzne walory, należy również podjąć wysiłki zmierzające do zachowania ich różnorodności i spuścizny kulturowej. Dlatego też tak istotne jest zachowanie i kształtowanie krajobrazu, ochrona i wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego wsi, dokumentowanie i popularyzacja tradycji oraz wspieranie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw skierowanych na kultywowanie tradycji obszaru wiejskiego. W gospodarce regionu coraz większego znaczenia nabiera sektor turystyki, w tym turystyki kulturowej, sentymentalnej, poprzemysłowej, aktywnej czy agroturystyki. Jednak osiągnięcie wysokiej atrakcyjności turystycznej jest uzależnione od modernizacji infrastruktury i wzbogacenia oferty

turystycznej. Wymaga to także zwiększenia kwalifikacji zatrudnionych w tym sektorze osób. O korzystaniu z oferty turystycznej zadecyduje przede wszystkim powszechność informacji o niej oraz umiejętność promocji regionu. Dlatego też konieczne jest zbudowanie systemu informacji turystycznej, szerokie promowanie walorów regionu wśród jego mieszkańców w kraju i za granicą.

Strategia podkreśla również, że ważnym elementem jest współpraca międzynarodowa polegająca na wspieraniu wspólnych działań podejmowanych m.in. w ramach istniejących euroregionów funkcjonujących na pograniczu polsko-czeskim oraz polsko-słowackim. Bazą tej współpracy ma stać się wspólne dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, co umożliwi także promocję regionu i jego produktów regionalnych oraz wpłynie na kształtowanie pozytywnego wizerunku województwa śląskiego. W tym samym priorytecie określono kierunki działań, a w nich wymienia się wspieranie rozwoju produktów markowych w turystyce, takich jak turystyka kulturowa, wiejska, rekreacyjna. Ponadto zakłada się tworzenie infrastruktury rekreacyjnej i aktywnego wypoczynku (w tym szlaków pieszych i tras rowerowych), budowę sprawnego systemu promocji produktów turystycznych w kraju i za granicą, rozbudowę zaplecza noclegowo-gastronomicznego, infrastruktury turystycznej, w tym na terenach o walorach przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych z uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z potrzeb ochrony środowiska i krajobrazu, ochronę i turystyczne zagospodarowanie obiektów dziedzictwa kulturowego.

W priorytecie C „Województwo śląskie znaczącym partnerem w procesie kreacji kultury, nauki i przestrzeni europejskiej” w kierunkach działań przewiduje się także rewitalizację historycznych i zabytkowych obiektów, w tym dla celów turystycznych, zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego przez rozwój szlaków dziedzictwa kulturowego, tworzenie, organizację i promocję szlaków turystycznych, w tym np. architektury militarnej, architektury modernistycznej, drewnianej oraz turystyki przemysłowej.

Analiza *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego* pod kątem ochrony i wykorzystania krajobrazu kulturowego wskazuje, iż władze doceniają bogactwo dziedzictwa regionu. Jednocześnie uwzględniają zasoby zabytkowe i przyrodnicze jako istotne elementy rozwoju, przyznając, że ich właściwe gospodarowanie przyczyni się do podniesienia jakości życia mieszkańców oraz wpłynie na zmianę wizerunku województwa z przemysłowego, zdegradowanego na region nowoczesny z bogatą infrastrukturą i atrakcyjną ofertą turystyczną.

Innym dokumentem, do którego należy się odwołać jest Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim w latach 2004 – 2013. Zgodnie ze wspomnianą strategią powiat lubliniecki należy do rejonu środkowo-zachodniego. Rejon ten posiada dobre warunki do rozwoju turystyki wiejskiej, krajoznawczej i pewnych form turystyki aktywnej oraz rekreacyjnej (np. rowerowej), stanowiące atrakcyjną ofertę dla mieszkańców Aglomeracji Górnośląskiej.

Na potrzeby Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Woźniki przeanalizowano główne cele i kierunki działań. Poniższe zestawienie przedstawia wnioski dotyczące gminy Woźniki:

- w zakresie zwiększenie dostępności obiektów archeologicznych dla celów turystycznych:

Na terenie województwa śląskiego rozpoznanych jest kilka tysięcy stanowisk archeologicznych, w tym także w gminie Woźniki (grodzisko w Woźnikach wpisane do rejestru zabytków). Do znajdujących się w krajobrazie wiejsko-rolniczym obiektów tego typu w większości nie ma dobrego dojazdu ani też dobrego oznakowania. To natomiast powoduje niewielkie zainteresowanie. Zmianę takiej sytuacji może przynieść m.in.:

- tworzenie ścieżek dydaktycznych,
- organizowanie imprez kulturalnych w pobliżu obiektów archeologicznych,
- łączenie atrakcji archeologicznych z inną ofertą turystyczną oraz podnoszenie atrakcyjności zwiedzania poprzez wykorzystanie profesjonalnych systemów prezentacji w tym audiowizualnej,
- podjęcie działań w zakresie popularyzacji informacji o istnieniu obiektów archeologicznych i ich charakterze (m.in. umieszczanie takich obiektów na mapach turystycznych, informacje na drogowskazach).

- z zakresie restauracji, promocji i udostępnienia turystom zabytkowych układów urbanistycznych oraz obiektów architektury militarnej:

Na terenie województwa śląskiego istnieje obecnie 71 miast. Powstały one w różnych okresach historycznych. W regionie znajduje się 46 miast historycznych, w tym: 33 posiadające obecnie prawa miejskie, których układy urbanistyczne wpisane są do rejestru zabytków (m.in. miasto Woźniki). Dziedzictwo to stanowi jeden z walorów regionu, ale wymaga umiejętnego wykorzystania jako atrakcji turystycznej. Wobec tego proponuje się:

- rewitalizację centrów i dzielnic miejscowości oraz obiektów o znaczeniu historycznym i kulturowym,

- opracowanie programów zwiedzania w taki sposób, by rozpoczynały się od zwiedzania historycznych centrów miast lub rynków,
- objęcie działaniami promocyjnymi różnego rodzaju imprez kulturalnych organizowanych w miastach,
- przygotowanie zintegrowanej informacji promocyjnej o wydarzeniach kulturalnych i imprezach rozrywkowych w miastach, w tym opracowanie i wydanie folderów promocyjnych np. z dokładnym opisem zabudowy poszczególnych pierzei wokół placów rynkowych, z zaznaczeniem kierunku zwiedzania,
- oznakowanie tablicami informacyjnymi dróg dojazdowych i dobre oświetlenie obiektów zabytkowych,
- promowanie miasta poprzez organizowanie różnego rodzaju targów połączonych z imprezami kulturalnymi oraz wycieczkami po mieście i okolicy,
- uatrakcyjnienie zwiedzania miast przez zorganizowanie nietypowego transportu (np. riksze),
- stworzenie warunków do tworzenia w centrach miast dobrych restauracji, kawiarni, hoteli, centrów informacji turystycznej, sklepów z pamiątkami, galerii, warsztatów rzemieślniczych.

- w zakresie rozwoju agroturystyki:

Ten rodzaj turystyki związany jest z pobytem w gospodarstwie rolnym i dotyczy różnych form spędzania czasu wolnego oraz uprawianych aktywności turystycznych i rekreacyjnych, których dobór i kompozycja uzależniona będzie od obszaru, na jakim zlokalizowana jest działalność agroturystyczna. Najczęściej są to: krajoznawstwo, turystyka rowerowa (górska, nizinna), turystyka piesza, wioślarstwo, żeglarstwo, hippika, łowiectwo, wędkarstwo itp. Podstawowymi kryteriami wyodrębnienia regionów agroturystycznych są walory przyrodnicze, klimatyczne, krajobrazowe, zagospodarowanie turystyczno - rekreacyjne, atrakcje historyczno-kulturowe, folklor oraz uprawiane formy aktywności turystycznych i rekreacyjnych, a także możliwości ich rozwijania. Aktywizacja gmin wiejskich województwa śląskiego jest szansą zapobiegania wzrostowi bezrobocia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy. W związku z tym gminy wiejskie powinny m.in.:

- podejmować wspólne przedsięwzięcia,
- wdrażać lokalne systemy informacji agroturystycznej, które mogłyby służyć zainteresowanym konsumentom oraz przekazywać dane o gminach i gospodarstwach agroturystycznych do środków masowego przekazu, do krajowego czy nawet zagranicznego systemu informacji turystycznej, w tym stworzenie zintegrowanej bazy on-line, bazy

noclegowej o charakterze agroturystycznym wraz z informatorem o atrakcjach na terenach wiejskich (atrakcje kulturowe, przyrodnicze, szlaki turystyki aktywnej itp.),

- modernizacja bazy noclegowej i poprawa standardu i jakości usług świadczonych w gospodarstwach agroturystycznych,
- utrzymanie istniejących leśnych urządzeń turystycznych typu parkingi leśne, miejsca postoju pojazdów, miejsca odpoczynku oraz podnoszenie ich standardu,
- rozwój i modernizacja wiejskiej infrastruktury gastronomicznej, m.in. w obiektach podkreślających specyfikę regionu (młyny, kuźnie, obiekty podworskie i inne),
- wspieranie inicjatyw lokalnych w zakresie pielęgnowania dziedzictwa kulturowego (np. skanseny, obiekty przemysłowe, założenia rezydencjonalne i inne), tworzących czynnik podnoszący atrakcyjność turystyczną obszarów wiejskich,
- wspieranie procesów zagospodarowania atrakcji turystycznych na terenach wiejskich.

- w zakresie zachowania i udostępniania turystom zabytkowej architektury drewnianej:

Zabytkowa architektura drewniana przedstawia dużą wartość dla regionu i równocześnie stanowi istotny element produktu turystyki wiejskiej oraz turystyki kulturowej, krajoznawczej. Większość stanowią obiekty sakralne, co wyraża się m.in. dużą liczbą kapliczek przydrożnych i figur świętych. Wiele obiektów wymaga rewitalizacji. Czynnikiem umożliwiającymi poprawę w przedstawionym zakresie są:

- dokonanie pełnej inwentaryzacji obiektów architektury drewnianej,
- adaptacja zabytkowej architektury drewnianej na cele turystyczne dla zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu,
- tworzenie nowych szlaków turystycznych w celu udostępnienia zabytkowej architektury drewnianej,
- popularyzacja istniejących szlaków architektury drewnianej,
- lepsze oznakowanie poszczególnych obiektów,
- umożliwienie zwiedzania drewnianych kościołów w różnych porach dnia.

- w zakresie rozwoju turystyki pieszej:

O atrakcyjności wędrówek pieszych decydują walory przyrodnicze oraz antropogeniczne. Niezmiernie ważne jest oznakowanie szlaku wraz z infrastrukturą. Do rozwoju z całą pewnością przyczyni się:

- objęcie działaniami promocyjnymi różnego rodzaju imprez kulturalnych, rekreacyjno – sportowych i turystycznych organizowanych przez podmioty gospodarcze oraz stowarzyszenia.
- upowszechnianie poprzez nauczycieli oraz organizatorów wycieczek szkolnych wśród młodzieży informacji o nowych ścieżkach,
- utworzenie i oznakowanie ścieżek/szlaków doprowadzających do wybranych atrakcji, a także modernizacja szlaków już istniejących,
- budowa infrastruktury związanej z punktami startowymi szlaków - parkingi, oznakowanie dojazdu do nich, wyposażenie ich w wiaty, ubikacje i kosze na śmieci oraz tablice informacyjne o szlakach,
- zwiększenie liczby imprez zarówno podczas sezonu, jak i poza nim oraz aktywna ich promocja np. przez PTTK,
- rozwój i modernizacja bazy gastronomicznej w najczęściej odwiedzanych punktach - zarówno przy parkingach, jak i przy szlakach.

- w zakresie wspierania rozwoju turystyki rowerowej krajoznawczej

Aby województwo śląskie stało się bardziej atrakcyjne dla turystów-kolarzy konieczna jest dalsza rozbudowa sieci dobrze przygotowanych i oznakowanych dróg rowerowych, łączących ze sobą najważniejsze atrakcje turystyczne województwa i główne miejscowości oraz połączonych z podobnymi szlakami w innych województwach. Wzdłuż tras winna się znajdować baza gastronomiczna przystosowana do potrzeb rowerzystów oraz mapy obrazujące przebieg szlaków na wszystkich skrzyżowaniach dróg rowerowych i w centrach miast. Pomocne w tym zakresie mogą być następujące działania:

- promowanie powstających tras rowerowych,
- wydanie broszury prezentującej wojewódzką sieć tras rowerowych, pokazujących wybrane jej fragmenty oraz udostępnienie ich w miejskich i gminnych punktach informacji turystycznej,
- organizowanie jedno- i kilkudniowych, otwartych imprez turystyczno-kolarskich,
- przystosowanie obiektów gastronomicznych do potrzeb rowerzystów,
- większa dbałość o utrzymanie istniejących odcinków tras leśnych,
- przygotowanie i wyznaczenie nowych tras rowerowych, łączących się z już istniejącymi.

Warto tu także wspomnieć, że na terenie województwa realizowany jest projekt „Rowerem po Śląsku”. Podmiotem odpowiedzialnym jest Śląski Związek Gmin i Powiatów.

Innym istotnym dokumentem, który został poddany analizie dla potrzeb niniejszego opracowania jest Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego uchwalony w 2004 r. oraz jego zmiana przyjęta w 2010 r. (zmiana w planie zagospodarowania nie obejmuje gminy Woźniki). Dokument ten wyraźnie podkreśla, że dziedzictwo kulturowe to ważny element w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu turystycznej i gospodarczej atrakcyjności województwa oraz w tworzeniu nowych miejsc pracy. Występują tu stanowiska archeologiczne z epoki kamienia, brązu i wczesnej epoki żelaza, wczesnego średniowiecza i średniowiecza. Na całym obszarze województwa śląskiego istnieje gęsta sieć osadnicza historycznych miast, częściowo założonych w średniowieczu (46 miast historycznych, w tym 33 wpisane do rejestru, w tym także Woźniki). Także znaczna część wsi sięga swoimi korzeniami tego okresu. Podkreśla się także dziedzictwo kulturowe związane z procesami industrialnymi takimi jak przemysł górniczy, wydobywczy, także zwraca się uwagę na budownictwo rezydencjalne oraz architekturę drewnianą (przede wszystkim kościoły oraz kapliczki). Dostrzeżono również fakt, że zachowanie walorów krajobrazu kulturowego i odpowiednie kreowanie przestrzeni stanowi szansę na budowę atrakcyjnego i konkurencyjnego województwa śląskiego. Jednak wiele cennych obiektów i krajobrazów kulturowych wymaga działań ochronnych dla zachowania unikatowych wartości kulturowych regionu, w tym także ochrona w zapisach w planach zagospodarowania przestrzennego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego w zakresie dziedzictwa kulturowego przyjmuje następujące kierunki polityki przestrzennej:

- podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii, wpis na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego;
- tworzenie markowych produktów turystycznych z wykorzystaniem walorów zabytkowych i kulturowych;
- tworzenie tematycznych szlaków turystycznych m.in. opartych o dziedzictwo kulturowe;
- wykorzystanie dla gospodarczego rozwoju lokalnego walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego, obejmujące między innymi zagadnienia zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego;
- rewitalizacja terenów zdegradowanych i poprzemysłowych w miastach;
- ochrona i rekonstrukcja terenów otwartych w powiązaniu z regionalnym systemem przyrodniczym, obejmująca między innymi zagadnienia poprawy jakości życia mieszkańców;

- kształtowanie obszarów śródmiejskich o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych, obejmujące między innymi zagadnienia eksponowania ich walorów historyczno-zabytkowych i tworzenia atrakcyjnych przestrzeni publicznych, podkreślających tożsamość kulturową miast;
- rewitalizacja dzielnic śródmiejskich - obejmująca między innymi zagadnienia zabytkowych układów urbanistycznych historycznych miast;
- ochrona krajobrazu, obejmująca między innymi zachowanie wartości kulturowych, z uwzględnieniem archeologicznych dóbr kultury oraz charakterystycznych krajobrazów kulturowych, w tym objęcie ochroną historycznych kompozycji krajobrazowych oraz układów ruralistycznych;
- promowanie lokalnych wartości kulturowych oraz tradycji kulturalnych i rzemiosła, obejmujące m.in. zagadnienia zachowania tradycyjnej skali i form zabudowy oraz układów przestrzennych wsi i charakterystycznych krajobrazów;
- poprawa własnego zarządzania dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz krajobrazem.

Niemniej ważnym dokumentem obejmującym kwestie ochrony zabytków na poziomie województwa jest Wojewódzki Program Opieki na Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2010-2013. Formuluje on wizję: „Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu elementem promocji i rozwoju gospodarczego województwa”. Jednak aby wizja ta została zrealizowana, konieczne jest podjęcie konkretnych działań, które zostały ujęte w dwa cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu województwa
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego region

Dla każdego celu ustalono cele operacyjne, a następnie kierunki działań. Wnioski przedstawiają się następująco:

W zakresie celu strategicznego I:

- Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa (weryfikacja zabytków, rozwój badań i studiów nad zabytkami)
- Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa (tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania, zarządzanie zabytkami, marketing markowych produktów kulturowych)

- Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze (integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami, konserwacja i adaptacja zabytków, kształtowanie obszarów zabytków i krajobrazów kulturowych, nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem)

W zakresie celu strategicznego II:

- Cel operacyjny II.1 – Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami (wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym, popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach)
- Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami (wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu, promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami).

Ponadto opracowana Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006-2020 jako jeden z celów strategicznych ustala upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego efektywniejsze wykorzystywanie do celów turystycznych. Jednocześnie określa następujące kierunki działania:

- rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;
- rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji;
- wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej);
- tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

Dla potrzeb Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Woźniki analizie zostały poddane strategiczne programy na poziomie powiatu. Powiat Lubliniecki nie posiada opracowanego Programu Opieki nad Zabytkami. Kwestię tę porusza inny dokument, przedstawiony poniżej.

Strategia Rozwoju Powiatu Lublinieckiego określa 4 kierunki rozwoju, wśród których istotne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są dwa:

- ziemia lubliniecka atrakcyjnym ośrodkiem turystycznym i rekreacyjnym
- powiat lubliniecki obszarem zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich

Pierwszy wymieniony kierunek rozwoju można osiągnąć poprzez wspieranie turystyki i rekreacji na terenie powiatu poprzez działania promocyjne na zagranicznych i krajowych rynkach turystycznych. Natomiast drugi wiąże się z ochroną zasobów krajobrazu i środowiska naturalnego, w tym przyrodniczego, obszarów wiejskich wraz z ich dziedzictwem kulturowym. Z związku z tym *Strategia* nacisk kładzie na powiązanie tych elementów dla rozwoju turystyki regionu.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. *Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).*

Dotychczas sporządzono następujące dokumenty gminne:

- Strategia Rozwoju Gminy Woźniki na lata 2004 – 2015, uchwała Nr 186/XVI Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 5 lipca 2004 r.
- Program Rozwoju Lokalnego Gminy Woźniki na lata 2004-2006 oraz 2007-2013, uchwała Nr 186/XVI Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 5 lipca 2004 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Kamieńskie Młyny, uchwała Nr 229/XXI/2008 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 1 września 2008. r.
- Plan Odnowy Miejscowości Psary, uchwała Nr 230/XXI/2008 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 1 września 2008. r.
- Plan Odnowy Miejscowości Woźniki, uchwała Nr 227/XXI/2008 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 1 września 2008. r.
- Plan Odnowy Miejscowości Lubsza, uchwała Nr 301/XXVI/2009 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 30 marca 2009 r.
- Program Ochrony Środowiska dla gminy Woźniki na lata 2004-2015, uchwała Nr 155/XII/2004 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 26 marca 2004r.

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Woźniki, uchwała Nr 24/III/2002 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 30 grudnia 2002 r. oraz późniejsze zmiany
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego poszczególnych miejscowości gminy Woźniki, uchwała Nr 234/XXI/2004 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 30 grudnia 2004 r. oraz późniejsze zmiany

Gmina posiadała również Program Ochrony Zabytków na lata 2005 – 2008 przyjęty uchwałą nr 230/XX/2004 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 30 grudnia 2004 roku. Ponadto zostały opracowane zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, przyjęte uchwałą Nr 423/XXXVII/2006 Rady Miejskiej w Woźnikach z dnia 23 października 2006 r. W maju 2005 r. przygotowano Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowej dla miasta i gminy Woźniki.

Kwestia ochrony i opieki nad zabytkami przedstawiona w wyżej wymienionych dokumentach.

Strategia Rozwoju Gminy wskazuje:

Na terenie gminy znajdują się obszary przyrodnicze objęte ochroną: Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą” oraz Rezerwat przyrody „Góra Grojec”. Wiąże się to z zakazem lokalizacji na tym terenie inwestycji szczególnie szkodliwych dla środowiska i zdrowia.

Wśród szans rozwoju gminy wynikających z otoczenia (duże kompleksy leśne, bogata historia i związane z nią obiekty dziedzictwa kulturowego) wymienia się bliskie sąsiedztwo z Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym, a więc duże skupisko ludności - potencjalnych klientów oferty turystycznej i rekreacyjnej regionu. Jednak gmina Woźniki pomimo swoich walorów przyrodniczych sprzyjających rozwojowi turystyki i agroturystyki posiada bardzo słabo rozwiniętą infrastrukturę turystyczną (brak gospodarstw agroturystycznych i tanich miejsc noclegowych). Zwraca się także uwagę na bardzo słabą działalność promocyjną gminy jako terenu atrakcyjnego turystycznie. Szansą byłoby objęcie terenu Wojewódzkim Programem Rozwoju Tras Rowerowych „Rowerem po Śląsku” oraz Programem Ochrony Zabytkowych Drewnianych Obiektów Sakralnych.

Do inicjatyw strategicznych, będących podstawą wyboru priorytetów, celów i kierunków strategicznych, wpisano wewnętrzną mobilizację opartą o potencjał kulturowy,

przyrodniczy, społeczny i gospodarczy prowadząca do wzrostu konkurencyjności gospodarczej i turystycznej gminy. Osiągnięcie tego jest uzależnione od modernizacji infrastruktury i odpowiedniej promocji. Gmina planuje budowę tras rowerowych, z uwzględnieniem najciekawszych obiektów architektonicznych. To zaś wiąże się z powiększeniem bazy noclegowej i zaplecza gastronomicznego.

Wśród celów wymienia się m.in. poprawę jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego w tym zwiększenie atrakcyjności terenu. Służyć mają temu m.in. następujące działania:

- wspieranie rozbudowy infrastruktury turystycznej
- promocja turystyczna gminy w kraju i zagranicą
- wspieranie rozwoju agroturystyki
- dbałość o dziedzictwo kulturowe gminy, które tworzą charakterystyczne zabytki zarówno architektury sakralnej jak i mieszkalnej oraz układu architektonicznego w tym między innymi:
  - rewaloryzacja zabytkowej zabudowy
  - odnawianie obiektów zabytkowych
  - prowadzenie prac konserwatorskich zabytków
- promowanie historii, tradycji oraz dziedzictwa gminy

Program Rozwoju Lokalnego Gminy Woźniki na lata 2004-2006 oraz 2007-2013:

Dokument ten, podobnie jak Strategia Rozwoju Gminy Woźniki, wskazuje na możliwość wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego w powiązaniu z walorami przyrodniczymi dla promocji turystyki w regionie. Jednocześnie tak jak inne dokumenty strategiczne gminy dostrzega bariery w postaci braku wystarczającej infrastruktury i zaplecza noclegowo-gastronomicznego, a zwłaszcza brak agroturystyki. Chcąc odnieść sukces w tym zakresie niewątpliwie należy utrzymać w należyтым stanie obiekty zabytkowe, to zaś wymaga prowadzenia inwestycji i remontów.

Do projektów mających na celu restaurację i rewitalizację obiektów dziedzictwa kulturowego wpisano:

- remont kościoła św. Walentego w Woźnikach
- remont kościoła św. Katarzyny w Woźnikach
- remont kościoła św. Jakuba w Lubszy
- remont kościoła ewangelickiego w Piasku

- remonty kaplic zabytkowych
- remont Ratusza

Uwzględniając konieczność zabezpieczenia obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń (np. pożary, włamania, itp.) zaproponowano montaż instalacji alarmowych w kościołach i kaplicach, jednak nie wskazano konkretnych obiektów.

Ponadto w ramach kierunków wspierających rozwój turystyki regionu znajdują się zadania wytyczenia szlaków turystycznych, ścieżek pieszo-rowerowych (wymienia się tu ciągi Sośnica – Woźniki, Sośnica – Kamienica). Dla tego samego kierunku w zakresie wsparcia systemu informacji turystycznej zaproponowano wydawanie folderów, pocztówek i płyt CD. Ponadto *Program Rozwoju Lokalnego Gminy Woźniki* zawiera propozycję wsparcia opracowań „Historii Lokalnych” oraz utworzenie Muzeum Ziemi Woźnickiej.

Plan Odnowy Miejscowości Kamińskie Młyny

Na terenie tego sołectwa jest kaplica św Jana Nepomucena w Pakułach, wybudowana w XVIII wieku. Istnieją również obiekty kultury (kościół, szkoła, strażnica, boisko), które powstały dzięki wysiłkowi mieszkańców na podarowanych gruntach i zbudowane w czynie społecznym. Z tego powodu otoczone są szczególną opieką i mają ogromną wartość sentymentalną dla mieszkańców wsi. Jednocześnie teren tegoż sołectwa w dużej mierze stanowią lasy, co daje możliwość stworzenia ścieżek rowerowych lub edukacyjnych, przyczyniających się do rozwoju turystycznego regionu. Mając to na uwadze, w *Planie Odnowy Miejscowości* zaplanowano budowę ścieżki rowerowej i połączenie jej z inną ścieżką w sąsiadującej gminie.

Plan Odnowy Miejscowości Psary

W miejscowości nie ma cennych obiektów zabytkowych, dziedzictwo stanowią kaplice i krzyże przydrożne. Jednak znajduje się tu rezerwat przyrody na górze Grojec, co stanowi istotny atut miejscowości. W związku z tym do *Planu Odnowy Miejscowości* wprowadzono zapis o wykorzystaniu legendy o Górze Grojec do stworzenia oferty turystycznej wraz wykorzystaniem dworca kolejowego na obiekt turystyczno-usługowy i zagospodarowanie terenu wokół rezerwatu wraz z drogą dojazdową i parkingiem. W projektach jest również budowa tras rowerowo – pieszych dla rozwoju turystyki rowerowej, cykliczna organizacja targów rzemiosła i wyrobów ludowych, restauracja zabytków techniki i sprzętów gospodarskich.

Plan Odnowy Miejscowości Woźniki

Miasto posiada średniowieczny układ urbanistyczny chroniony wpisem do rejestru zabytków. Ponadto do cennych obiektów należy zaliczyć kościół parafialny p.w. św. Katarzyny i kościół cmentarny p.w. św. Walentego, również wpisane do rejestru zabytków. Znajduje się tu także stanowisko archeologiczne (dawne grodzisko) chronione wpisem do rejestru zabytków. W Woźnikach istnieją, oprócz wyżej wymienionych, obiekty będące pozostałościami po dworze i folwarku, wymagające ochrony jako strefy krajobrazu kulturowego. Są jednak one w złym stanie i w większości przypadków stoją nie użytkowane i ulegają dewastacji.

Przez teren miasta przebiegają szlaki turystyczne:

- szlak im. Józefa Lompy Olesno – Woźniki,
- szlak Powstańców Śląskich Dobrodzień – Woźniki.
- szlak rowerowy Kluczbork – Zawiercie przebiegający przez miejscowości gminy: Babienia, Psary, Lubsza, Woźniki

Ponadto zespół cmentarza parafialnego z drewnianym kościołem Św. Walentego położony jest na szlaku drewnianych obiektów sakralnych.

W związku z powyższym w zadaniach *Planu Odnowy Miejscowości* wpisano rozbudowę infrastruktury turystycznej m.in. poprzez budowę ścieżek rowerowo-piesznych. Ponadto uwzględniając fakt, iż Rynek stanowi miejsce reprezentacyjne, gdzie odbywają się lokalne imprezy zaplanowano przebudowę posadzki Rynku wraz z zielenią i elementami małej architektury.

Plan Odnowy Miejscowości Lubsza

Lubsza należy do najstarszych miejscowości na Śląsku. Tu znajdują się 3 cenne zabytki wpisane do rejestru. Są to kościół parafialny p.w. św. Jakuba, plebania, dawna szkoła ludowa – miejsce, w którym żył i pracował Józef Lompa. Przez miejscowość prowadzi szlak turystyczny Józefa Lompy (Woźniki - Olesno). Teren ten jest też częścią rezerwatu przyrody na Górze Grojec.

Do najważniejszych zadań *Planu Odnowy Miejscowości* zaliczono utworzenie przez Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział Śląski w miejscu obecnej „Szkoły i organistówki Józefa Lompy” Centrum Regionalne im. Józefa Lompy; w tym także muzeum z pamiątkami po Lompie. Jednak ze względu na brak wystarczających środków finansowych

TOZ Odział w Bytomiu zrezygnował z tego projektu. Ponadto zaplanowano budowę ścieżek rowerowo-piesznych i łączenie ich ze ścieżkami z sąsiadującymi miejscowościami gminy.

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Woźniki na lata 2004-105

Dokument ten zwraca uwagę na fakt, iż gmina Woźniki ze względu na położenie oraz walory przyrodnicze może stać się bazą turystyczną dla mieszkańców Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Na terenie gminy występują obszary chronione. Są to: rezerwat przyrody „Góra Grojec”, park krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą” oraz liczne pomniki przyrody. Wymienia się także obszary wymagające objęcia ochroną m.in. Dolina rzeki Mała Panew oraz torfowiska „Bagno Woźnickie”, „Bagno Bruch” , „Torfowisko pod Grojcem”. W związku z tym wśród zadań *Programu Ochrony Środowiska* wymienia się działania zmierzające do uregulowania prawnego tej kwestii. Ponadto zaplanowano rozwój sieci przyrodniczych ścieżek oraz ruchu turystycznego wykorzystujące walory naturalne krajobrazu.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Woźniki

Jeden z ważniejszych dokumentów związanych z planowaniem przestrzennym jako cel główny rozwoju przestrzennego podaje tworzenie warunków bytowych i podniesienie poziomu jakości życia mieszkańców. Poza tym zarówno w celach składowych jak i w założeniach wyszczególnia się zachowanie walorów krajobrazowych oraz ochronę wartości kulturowych. Wobec tego w wyżej wymienionym zakresie przyjęto objęcie ochroną wartościowe zespoły krajobrazowe, użytki ekologiczne, pomniki przyrody, zabytki, stare zespoły zabudowy oraz strefy stanowisk archeologicznych. Ponadto wymienia się także wspieranie rozwoju turystyki, w tym agroturystyki.

Jako ważniejsze elementy dziedzictwa kulturowego na terenie gminy, oprócz tych usytuowanych w Woźnikach, *Studium* podaje układy przestrzenne wsi Lubasza i Piasek oraz zabudowania dworskie w Czarnym Lesie. Wskazuje również zespoły podworskie, pofolwarczne oraz dworcowe wymagające ochrony jako strefy krajobrazu kulturowego. Ponadto wymienia się strefy ochrony lub ścisłej obserwacji archeologicznej.

W związku z tym na podstawie wytycznych konserwatorskich wyznaczono:

- Strefę ochrony konserwatorskiej historycznego krajobrazu kulturowego Woźnik z podstrefami:
  - B₁ układ urbanistyczny miasta

- B₂ zespół kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny
- B₃ cmentarz wraz z kościołem p.w. św. Walentego
- K₁ strefa ochrony krajobrazu kulturowego zespołu podworskiego
- K₂ strefa ochrony krajobrazu kulturowego zespołu dworca kolejowego
- W₁ strefa ścisłej ochrony archeologicznej w rejonie cmentarza i kościoła p.w. św. Walentego
- OW₁ strefa obserwacji archeologicznej łąki w rejonie Statku
- Strefę ochrony konserwatorskiej odosobnionych zespołów i obiektów:
  - B₄ układ przestrzenny wsi Lubsza
  - B₅ układ przestrzenny wsi Piasek
  - B₆ zespół dworski w Czarnym Lesie
  - K₃ strefa ochrony krajobrazu kulturowego zespołu folwarcznego w Babienicy
  - K₄ strefa ochrony krajobrazu kulturowego zespołu w Piasku
  - K₅ strefa ochrony krajobrazu kulturowego zespołu w Zdzieradowcu
  - W₂ strefa ścisłej ochrony archeologicznej w zachodnim rejonie Ligoty Woźnickiej
  - OW₂ strefa obserwacji archeologicznej na południe od wsi Pakuły
  - OW₃ strefa obserwacji archeologicznej w pół.-zach. rejonie Ligoty Woźnickiej
  - OW₄ strefa obserwacji archeologicznej w połudn.-zach. rejonie wsi Piasek
  - OW₅ strefa obserwacji archeologicznej w pół.-zach. Rejonie wsi Sośnica

Wytyczne konserwatorskie dla miasta i gminy Woźniki opracowane przez Przedsiębiorstwo Usługowe „Cedr” mgr Stefana Zaleskiego z 1999r.

Niniejsze opracowanie ustala granice stref ochrony konserwatorskiej oraz określa obowiązujące w nich rygory i postulaty konserwatorskie. Dotyczy to zarówno gminy, miasta jak i pojedynczych obiektów zabytkowych. Wytyczne te co do stref stały się podstawą planowania w *Studium Uwarunkowań*. Trzeba jednak uzupełnić informacje na temat zasad ochrony konserwatorskiej.

Ustalenia konserwatorskie dla układu urbanistycznego miasta Woźniki:

- Wymóg utrzymania istniejącego układu ulic
- Wymóg zachowania historycznych podziałów i linii zabudowy

- Zakaz usuwania zachowanych elementów wystroju architektonicznego w przypadku remontu budynku
- Wymóg pozostawienia zachowanych elementów małej architektury
- Wymóg pozostawienia rynku jako placu publicznego z nawierzchnią w przeważającej części brukowaną, z zielenią nie przysłaniającą pierzei, bez formalnych podziałów wewnętrznych

Ponadto wyznacza się zasady kształtowania zabudowy oraz ustala się konieczność uzgadniania projektów ze służbami konserwatorskimi, a w przypadku prowadzenia prac ziemnych wymagany jest nadzór archeologiczny.

Ustalenia konserwatorskie dla kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny:

- Wymóg konserwacji budynków kościoła, kaplicy i plebanii oraz ogrodzenia zgodnie z zasadami wyznaczonymi przez służby konserwatorskie
- Zakaz nowych lokalizacji w granicach zespołu z wyłączeniem niewielkich obiektów wynikających z potrzeb kultury oraz małej architektury, po uzgodnieniu z właściwym organem służb konserwatorskich

Ustalenia konserwatorskie dla zespołu kościoła p.w. św. Walentego:

- Wymóg konserwacji kościoła zgodnie z zasadami wyznaczonymi przez służby konserwatorskie
- Wymóg zachowania historycznego układu cmentarza, pozostawienie historycznych nagrobków oraz elementów małej architektury
- Zakaz usuwania starodrzewu, poza drzewami chorymi i stwarzającymi zagrożenie

Ustalenia konserwatorskie dla ochrony krajobrazu kulturowego zespołu podworskiego:

- Wymóg zachowania historycznie ukształtowanego układu przestrzennego oraz zharmonizowania obiektów w przypadku lokalizacji nowych obiektów
- Wymóg uzgadniania ze służbami konserwatorskimi sposobu użytkowania istniejących obiektów i terenu
- Postulat uczynienia lokalizacji nasadzeniami o tradycyjnym składzie gatunkowym

Ustalenia konserwatorskie dla ochrony krajobrazu kulturowego zespołu dworca kolejowego:

- Wymóg zachowanie rozplanowania zespołu i kształtowania terenu
- Postulat adaptacji zachowanych obiektów dworcowych

Ustalenia konserwatorskie dla ochrony ekspozycji zabytkowego układu urbanistycznego:

- Wymóg utrzymania istniejącego układu ulic, dopuszcza się wytyczanie nowych pod warunkiem zachowania czytelności starych przebiegów
- Wymóg zachowania zabudowy w układzie kalenicowym z dachami jak w strefie B₁
- Ograniczenie wysokości budynków do 2 kondygnacji
- Postulat stosowania w elewacji tradycyjnych materiałów wykończeniowych

Ustalenia konserwatorskie dla strefy ścisłej ochrony archeologicznej:

- Zakaz wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej bezpośrednio z rewaloryzacją terenów
- Dopuszczalne są działania polegające na konserwacji zachowanych fragmentów zabytkowych ekspozycji w terenie, zaznaczanie reliktyw, pozostawienie terenów otwartych pełniących funkcje rekreacyjne
- Działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie po przeprowadzeniu szczegółowych badań archeologicznych

Ustalenia konserwatorskie dla strefy obserwacji archeologicznej:

- Wymóg prowadzenia wszelkich prac naruszających strukturę gruntu oraz zadrzewień pod nadzorem archeologicznym

Ustalenia konserwatorskie dla układu przestrzennego wsi Lubsza:

- Wymóg zachowania przy ul. Lompy tradycyjnej linii zabudowy oraz określonych zasad kształtowania zabudowy
- Wymóg zachowania historycznie ukształtowanego układu przestrzennego zespołu podworskiego (usytuowania obiektów, linii zabudowy i gabarytów) oraz zharmonizowanie architektury w przypadku lokalizacji nowych obiektów
- Postulat podkreślenia lokalizacji zespołu podworskiego nasadzeniami o tradycyjnym składzie gatunkowym
- Wymóg konserwacji zespołu kościoła zgodnie z zasadami konserwatorskimi

- Zakaz nowych lokalizacji w granicach zespołu kościelnego, z wyłączeniem niewielkich obiektów wynikających z potrzeby kultu oraz małej architektury, po uzgodnieniu ze służbami konserwatorskimi
- Wymóg zachowania historycznego układu cmentarza, pozostawienie historycznych nagrobków oraz elementów małej architektury, zakaz usuwania starodrzewu poza drzewami chorymi lub stwarzającymi zagrożenie
- Zakaz lokalizacji w sąsiedztwie zespołu obiektów dyszharmonizujących

Ustalenia konserwatorskie dla układu przestrzennego wsi Piasek:

- Wymóg ograniczenia wysokości budynków do 2 kondygnacji, z dachami stromymi, dwuspadowymi lub naczółkowymi, symetrycznymi
- Wymóg stosowania w elewacji materiałów tradycyjnych
- Zakaz usuwania zachowanych elementów wystroju architektonicznego w przypadku remontu budynku
- Wymóg konserwacji kościoła, plebanii oraz szkoły zgodnie z zasadami wyznaczonymi przez służby konserwatorskie
- Zakaz nowych lokalizacji w granicach zespołu kościelnego, z wyłączeniem niewielkich obiektów wynikających z potrzeby kultu oraz małej architektury, po uzgodnieniu ze służbami konserwatorskimi
- Wymóg zachowania historycznego układu cmentarza, pozostawienie historycznych nagrobków oraz elementów małej architektury, zakaz usuwania starodrzewu poza drzewami chorymi lub stwarzającymi zagrożenie
- Zakaz lokalizacji w sąsiedztwie zespołu obiektów dyszharmonizujących

Ustalenia konserwatorskie dla zespołu dworskiego w Czarnym Lesie:

- Wymóg uzgadniania sposobu użytkowania (przeznaczenia) poszczególnych obiektów i zespołu jako całości ze służbami konserwatorskimi
- Wymóg zachowania historycznego układu przestrzennego zespołu (usytuowania i gabarytów) oraz zharmonizowania architektury w przypadku lokalizacji nowych obiektów
- Wymóg zachowania historycznych elementów małej architektury

- Wymóg prowadzenia wszelkich prac w parku na podstawie kompleksowej dokumentacji obejmującej cały teren, o szczególności dostosowanej do przewidywanej funkcji parku

Ustalenia konserwatorskie dla ochrony krajobrazu kulturowego zespołów pofolwarczych i podworskich w Babienicy, Piasku i Zdzieradowcu:

- Wymóg zachowania układu przestrzennego (usytuowanie i gabaryty obiektów)
- Wymóg konserwacji zachowanego starodrzewu oraz uzupełniania z uwzględnieniem tradycyjnego składu gatunkowego

Ustalenia konserwatorskie dla strefy ścisłej ochrony archeologicznej W₂:

- Zakaz wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej bezpośrednio z rewaloryzacją terenów
- Dopuszczalne są działania polegające na konserwacji zachowanych fragmentów zabytkowych ekspozycji w terenie, zaznaczanie reliktyw, pozostawienie terenów otwartych pełniących funkcje rekreacyjne
- Działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie po przeprowadzeniu szczegółowych badań archeologicznych

Ustalenia konserwatorskie dla strefy obserwacji archeologicznej OW₂–OW₅:

- Wymóg prowadzenia wszelkich prac naruszających strukturę gruntu oraz zadrzewień pod nadzorem archeologicznym

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego

Plan podkreśla objęcie ochroną teren rezerwatu „Góra Grojec”, fragmentu parku krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” oraz otulinę tego parku. Ponadto uwzględnia i nadaje moc prawną zapisom z „Wytocznych konserwatorskich” wymienionych wyżej. Ochroną obejmuje się także obiekty znajdujące się w ewidencji Delegatury Śląskiego Wojewódzkiego Oddziału Ochrony Zabytków w Częstochowie, dla których w wypadku uzasadnionej potrzeby dopuszcza się adaptację obiektu z zachowaniem charakterystycznych elementów ukształtowania i wystroju, w uzgodnieniu z organem właściwym w sprawach ochrony zabytków. Zaś w wypadku konieczności spowodowanej udokumentowanym złym stanem technicznym obiektu dopuszcza się rozbiórkę za zgodą organu do spraw ochrony

zabytków. W obu wypadkach działania należy poprzedzić wykonaniem uproszczonej inwentaryzacji i dokumentacji fotograficznej.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

Celem „*Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami*” nie jest powtarzanie znanych i dostępnych informacji na temat historii zachowanych obiektów zabytkowych. Charakterystyka zasobu zabytków znajdujących się na terenie gminy Woźniki nastawiona jest w głównej mierze na wskazanie tych obiektów i zabytkowych zespołów, które w znaczącym stopniu decydują o wizerunku gminy.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.

Obszar gminy obejmuje:

- sołectwa: Babienica, Kamienica, Kamińskie Młyny, Lubsza, Piasek, Psary i Drogobycza.
- miasto (części miasta): Czarny Las, Dąbrowa Mała, Dąbrowa Wielka, Dyrdy, Głazówka, Górale, Kolonia Woźnicka, Ligota Woźnicka, Łany, Niegolewka, Śliwa, Skrzęsówka, Sośnica, Statek, Sulów i Polski Las
- przysiółki: Mzyki, Niwy, Okrąglik, Pakuły, Smolana Buda, i Widawa.

Historyczne początki Woźnik i okolicznych miejscowości nie są do końca znane. Prowadzone w tym regionie badania archeologiczne wykazały ślady osadnictwa jeszcze z epoki kultury łużyckiej. Badania takie prowadził w latach 20-tych XX wieku dr Tadeusz Reyman z Krakowa. Osadnictwo z tego okresu skupiało się w okolicy Lubszy i Boronowa. Jeśli zaś chodzi o same Woźniki to pierwsze ślady osadnictwa datuje się na XII wiek. Jednak brak jest źródeł pisanych, co utrudnia szczegółową analizę historyczną.

Jeśli chodzi o podział kościelny ziemi woźnickiej, to na początku XIII wieku należała ona do biskupstwa krakowskiego i do powstałego w średniowieczu dekanatu bytomskiego. Taki podział przetrwał aż do XIX wieku.

Niewiele można też stwierdzić na temat życia gospodarczego tych ziem w okresie średniowiecza. Rozwijała się tu przede wszystkim gospodarka leśna i bartnictwo. W rolnictwie dominowała uprawa żyta i owsa, a w hodowli- bydło. Mniejszą rolę odgrywało

rzemiosło i handel, choć wiadomo, że w samych Woźnikach istniała naówczas stacja celna. Na terenach w okolicy miasta rozwijało się hutnictwo żelaza.

Miejscowości gminne lokowane były na prawie czynszowym, jednak trudno jest ustalić daty owych lokacji. Tak jest na przykład z samymi Woźnikami, które w XIII wieku były źródłowo stwierdzoną wsią. Następnie źródła z 1310 roku mówią o osadzie miejskiej, w której znajdowała się stacja celna, a w 1384 roku dokumenty podają, że jest to miasto należące do księcia opolskiego. Jednak 2 lata później książę nadaje Markusowi zwanemu Jocha, właścicielowi wsi Smarzowice w Krakowskiem, wójtostwo w Woźnikach wraz z grodziszczem oraz trzecią częścią ław masarskich, piekarskich, szewskich i sukienniczych. Jednocześnie wspominał o dawnych radnych miasta i ławnikach, co wskazuje, że ustrój miejski panował w Woźnikach przed 1384 roku.

Nie zachował się do naszych czasów dokument znany nam z innego dokumentu wystawionego po śmierci Piotra z Lubszy. Na jego podstawie przypuszcza się, że Bernard, książę opolski i strzelecki, darował swemu kanclerzowi, Piotrowi z Lubszy, miasto Woźniki wraz z przynależną Ligotą i innymi dobrami. Prawdopodobnie miało to miejsce w 1437 roku, być może także wtedy powstał dokument, w którym książę Bernard wyraził zgodę na wyłączenie z obszaru miasta Woźniki Ligoty wraz z trzema grzywnami groszy rocznego czynszu oraz pozwolił Piotrowi z Lubszy na przyłączenie tych ziem do swoich lubszeckich dóbr. W 1454 książę Bernard potwierdza raz jeszcze prawa miejskie Woźnik. Protokolarz Miasta Woźnik z 1483 roku wspomina Annę Bodzanowską dziedziczną właścicielkę Woźnik oraz Przedśława, dziedzica Lubszy. Na początku XVI wieku Jan II Dobry, książę opolski, potwierdza Jerzemu Hubaczowi sprzedaż m.in. wsi Lubsza i Babienica. Ten zaś kilka lat później odsprzedał część lubszeckich dóbr Janowi Neuhasowi. Świadczy o tym dokument książęcy z 1508 roku. Jednak już 2 lata później wdowa odsprzedała Janowi Kraliczowi ze Zbrośławic m.in. Lubszę, Kamienicę i Babienicę.

W I połowie XVI wieku nastąpiły znaczące zmiany, jeśli chodzi o dynastię panującą. Cały Śląsk znalazł się pod rządami Habsburgów austriackich. Na księciu Janie II zwanym Dobrym, zmarłym w 1532 roku, wygasła linia Piastów opolsko-raciborskich. Co prawda książę zawarł przed śmiercią układ o dziedziczeniu z margrabią Jerzym Hohenzollernem, panem na Karniowie i Bytomiu, ale Habsburgowie nie dopuścili do realizacji tegoż układu. W 1533 roku Ferdynand I Habsburg oddał margrabiemu Jerzemu księstwo opolsko-raciborskie, a więc i tereny obecnej gminy Woźniki, w zastaw hipoteczny za 200 tysięcy florenów węgierskich. Stan ten utrzymał się do 1552 roku. Kolejne rozprzedaże i zastawy

doprowadziły do tego, że pod koniec XVI wieku na terenie obecnego powiatu lublinieckiego znajdowały się tylko majątki szlacheckie.

Ruch reformatorski zapoczątkowany przez Marcina Lutra dotarł również i na ten teren, choć nie zapaścił tu mocnych korzeni. Znalazł pewną grupę zwolenników zwłaszcza pod rządami Jerzego Hohenzollerna, który był gorącym orędownikiem luteranizmu. W drugiej połowie XVI wieku reformacja dotarła za sprawą rodu Kamieńców do Woźnik i Lubszy, którzy nabyli wymienione miejscowości oraz Ligotę. Dokumenty potwierdzają obecność tego rodu na ziemi woźnickiej w latach 1503-1539, kiedy dobrami woźnickimi i lubszeckimi rządził Szczepan z Kamienia Kamieniec. Po nim dziedziczył jego syn Jerzy, a następnie wnukowie: Jarosz zwany Hieronimem oraz Jan z Kamienia Kamieńcowie. Potwierdza to Protokolarz miasta Woźnik z roku 1576, który wymienia Jana jako dziedzica woźnickiego i lubszeckiego. Zmarł on jednak bezpotomnie i przez pewien czas dobrami zarządzała wdowa Marianna z Kochcickich Kamieńcowa. Stan taki utrzymał się do jej śmierci prawdopodobnie w 1600 roku. Majątek odwiedził wówczas brat, Jerzy Fryderyk Kochcicki, który sprawował urząd starosty ziemskiego bytomskiego.

Kiedy w 1618 roku w Czechach wybuchło powstanie stanowe, Śląsk opowiedział się po stronie powstańców. Na czele stanął Andrzej Kochcicki. Jako zagorzały przeciwnik Habsburgów przewodził on w 1620 roku poselstwu śląskiemu na sejm warszawski, które miało potwierdzić przez stronę polską paktu dobrosąsiedzkie z Czechami. Jednak panujący wówczas król Zygmunt III Waza, zwolennik Habsburgów poselstwa nie przyjął, aczkolwiek zezwolił na przyjęcie go przez sejm. Poselstwo śląskie wróciło z przekonaniem, że ze strony polskiej Śląskowi nie grozi żadna dywersja. Jednak armia cesarska rozgromiła wojska czeskie, sam Kochcicki został pozbawiony majątku, aresztowany, a następnie stracony. Część jego majątku w 1645 roku nabył Andrzej Cellari, szlachcic pochodzenia włoskiego.

Jeśli chodzi o dobra lubszeckie, to po śmierci Jarosza zwanego Hieronimem pozostały one w rękach wdowy Doroty Rogojskiej. Jednak po jej śmierć poprzez koligacje rodzinne przeszły on w ręce rodu Frankenbergów. Prawdopodobnie około 1632 roku Elżbieta z Twardawy, żona Baltazara Frankenberga, zakupiła dobra woźnickie. Jednak już 4 lata później zarówno majątek woźnicki jak i Ligotę odsprzedano Melchiorowi Ferdynandowi de Gaschinowi. Lubsza natomiast, po śmierci Jerzego Fryderyka Frankenberga, przeszła w posiadanie rodu Püklerów, założycieli Piasku. To za ich przyczyną w Lubszy, jako jednej z pierwszych miejscowości tej części Śląska, powstała murowana szkoła.

Jak już wspomniano wcześniej panujący na tych ziemiach Habsburgowie traktowali księstwo opolsko-raciborskie jako kartę przetargową. W lata 1620-1624 Ferdynand II

próbując ratować swój stan posiadania na Węgrzech, oddał księstwo jako dziedziczne lenno księciu Gabrielowi Bethlenowi. Jego roczne rządy nastawione były przede wszystkim na osiągnięcie jak najwyższych zysków.

Wojna trzydziestoletnia przyniosła również pewne możliwości powrotu ziem śląskich do Polski. W 1645 roku zasiadający na tronie polskim Władysław IV uzyskał w zastaw na 50 lat księstwo opolsko-raciborskie. W tym czasie na jego terenie stworzył własne stronnictwo, składające się z szykanowanej przez Habsburgów szlachty, na czele przedstawicieli ziemi lublinieckiej stanął wspomniany już Andrzej Cellari. Jednak liczne wojny Rzeczypospolitej, osłabienie władzy królewskiej ponownie wykorzystali Habsburgowie i w 1666 roku ponownie księstwo opolsko-raciborskie wróciło w ich władanie.

Pod względem gospodarczym XVI wiek to powolny upadek miast regionu lublinieckiego, w tym także Woźnik. Wiązało się to przede wszystkim z ich przejściem w dzierżawę, a następnie w posiadanie osób prywatnych. Ich głównym zaś celem było osiągnięcie jak najwyższych zysków. Cały Śląsk przechodził wówczas zmianę z gospodarki czynszowej na gospodarkę folwarczno-pańszczyźnianą. Przywiązanie chłopów do ziemi całkowicie negatywnie odbiło się na ludności wiejskiej. Tzw. lassyckie posiadanie pozwalało właścicielowi majątku całkowicie rozporządzać gruntami chłopów. Dość powszechnym zjawiskiem na tym terenie stała się grabież ziemi chłopskiej jej prawowitym właścicielom. Przykładów takiego rugowania dostarcza urbarz lubliniecki z 1574 roku. Do tego dochodziły jeszcze obciążenia na rzecz dworu, zwłaszcza w zakresie pańszczyzny, na rzecz kościoła (dziesięcina i meszne). Dopiero edykt z 1811 roku znosił pańszczyznę i własność lassycką. Jeśli chodzi o samą szlachtę, to w XVIII wieku na ziemi woźnickiej zamieszkiwała ona w Babienicy, Kamińskich Młynach oraz Lubszy. Brak informacji o szlachcie w Psarach i Ligocie. Prawdopodobnie Gaschin, ówczesny właściciel Ligoty oraz Woźnik, nigdy nie odwiedził swego majątku. Psary natomiast zostały zakupione przez Püklerów i weszły w skład dóbr zamku lubszeckiego.

Wydarzenia w Rzeczypospolitej końca XVIII wieku znalazły także odzwierciedlenie na terenie obecnej gminy Woźniki, a dokładniej w parafii lubszeckiej, która stała się azylem dla uciekinierów po powstaniu kościuszkowskim. Część z nich kontynuowała ucieczkę dalej na Zachód.

Wiadomo również, że pod koniec XVIII wieku właścicielem dóbr woźnickich został Erdmann Henckel von Donnersmarck. Graf uzyskał koncesje górnicze, ale nie rozpoczął wydobywania na terenie gminy Woźniki. W połowie XIX wieku zaczęły brać górę prężnie

rozwijające się Katowice, Gliwice i Bytom, w związku z czym upadać zaczął woźnicki przemysł hutniczy.

Wiek XIX to okres krzewienia polskości pod rządami Prus, walka z germanizacją i przede wszystkim działalność Józefa Lompy.

Niewątpliwie rzeczą ważną było powstanie w Woźnikach poczty oraz zapewnienie łączności telegraficznej. Pierwsze telefony pojawiły się tu już w 1902 roku. Kolejnym etapem rozwoju była wybudowana linia kolejowa na trasie Woźniki – Strzebiń, którą oddano do użytku w 1932 roku.

Gminy Woźniki nie ominęły również wydarzenia związane z powstaniami śląskimi. W 1920 roku powstało tu polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. W tym samym roku w czasie II powstania śląskiego powstańcy zajęli Woźniki, Koszęcin, Ligotę, Babienicę, Kamienicę, Lubszę, Miasteczko, Piasek. Miejscowości te utworzyły tzw. „Republikę Woźnicką”, na czele której stanął komisarz Roman Kula. W marcu 1921 roku, tak jak i w innych miastach Górnego Śląska, odbył się tu plebiscyt. Po stronie polskiej opowiedziało się 72 % mieszkańców. W związku z tym, że na terenie Górnego Śląska wynik nie był zadowalający dla Polaków, doszło do wybuchu III powstania śląskiego. 3 maja 1921 roku z Woźnik wyruszyły oddziały powstańcze w kierunku Olesna i m.in. zajęli Lubliniec. Rezultatem walk powstańczych było przyłączenie ziem do Polski. W II Rzeczypospolitej, gdy utworzono w 1922 roku województwo śląskie w jego skład wszedł również powiat lubliniecki jako powiat wiejski, a tym samym gmina Woźniki.

1 września 1939 roku oddziały niemieckie zaatakowały miasto. W tym samym dniu dokonano nalotu na pociąg osobowy linii kolejowej Kalety-Woźniki. Miasto zostało zdobyte i w wyniku nowego podziału terytorialnego powiat lubliniecki wraz z Woźnikami włączono do Trzeciej Rzeszy, w skład rejencji opolskiej.

Po II wojnie światowej tereny te włączono do województwa katowickiego. Reforma administracyjna z 1975 r. umieściła je w granicach administracyjnych województwa częstochowskiego. Natomiast kolejna reforma administracyjna, przeprowadzona w styczniu 1999 r. przypisała gminę do województwa śląskiego.

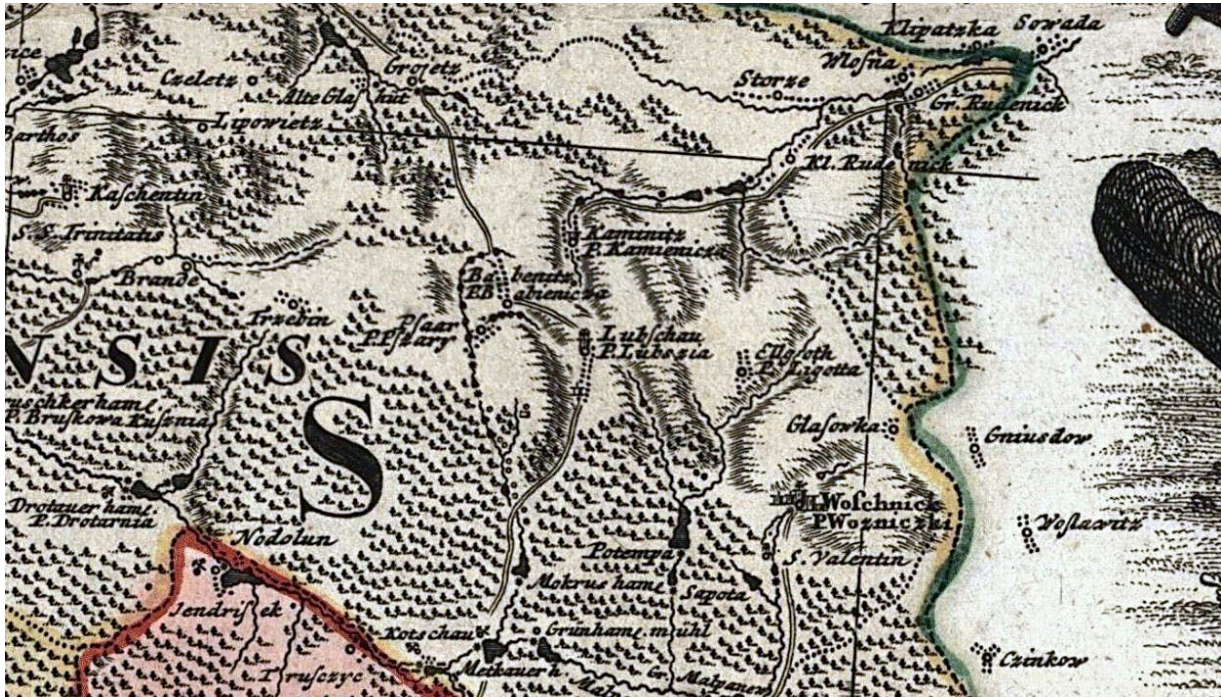

Fragment mapy Christiana von Wrede „Krieges-Cardre von Schlesien ....” z 1747-53 r, Berlin, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, wykonanej do celów wojskowych po zdobyciu Śląska przez Prusy.

Zarys historii miasta Woźniki

Nazwa Woźniki pochodzi od czynności wykonywanych na rzecz księcia przez ludność służebną zamieszkującą osadę. Inne zapisy tej nazwy to: Woznyk, Woznyky, Wosznyky, oraz Woischnik. Brak jest źródeł, na podstawie których można przedstawić powstanie osady. Z dokumentów archiwalnych: dokument opata Gerarda oraz biskupa krakowskiego Pełki z 1206 roku wynika, że duchowni zgodzili się na zamianę miejscowości, a dodatkowo opat otrzymał dziesięcinę w Woźnikach. Prawdopodobnie chodzi tu o wieś, grodzisko na gruncie którego na przełomie XIII i XIV wieku powstało Stare Miasto Woźniki, zwane także Staromieściem. Jednak na początku XV wieku nastąpił upadek grodu i powstanie nowego miasta. Przeniesienie miasta na północno-zachodni stok Cogłowej Góry związane jest z wojnami husyckimi. W tym też czasie zaginął akt lokacyjny.

Wiadomo, że przebiegał tędy szlak handlowy z Wrocławia przez Lubecko, Lubszę, Woźniki, Siewierz w stronę Krakowa. Wiadomo również, że istniała w Woźnikach stacja celna, o czym mówią zapisy z 1310 roku. Warto wspomnieć, że miasto lokowane było

Johann W. Wieland, Homanns Erben "Principatus Silesiae Oppolensis ... ", 1736 r.

na prawie niemieckim. Jednak nie można ustalić daty. Pierwszy akt nadania zaginął, a prawa miejskie zostały odnowione w 1454 roku przez księcia Bernarda. O tym, że Woźniki były dużo wcześniej miastem, świadczy zapis z 1386 roku wystawiony przez księcia Władysława, w którym wymienia się takie instytucje jak rada miejska czy wójt. Z 1490 roku pochodzi pierwsza wzmianka o kościele p.w. św. Katarzyny. Okres XIV i XV wieku to rozwój rzemiosła, przede wszystkim rzeźników, piekarzy, szewców i sukienników. Ważną rolę odgrywały także warzelnie soli oraz żelazo wytapiane w kuźniach nad Małą Panwią. W połowie XV wieku miasto przeszło w ręce prywatne, a jednym z pierwszych właścicieli został Piotr z Lubszy. Na początku XVI wieku należało już do Brzeziny z Witosławic, a następnie do rodu Kamieńców. Kolejnym właścicielem miasta do roku 1630 byli Kochcicowie. Następnie zostały zakupione przez Gaschinów. Właściwie to za ich rządów nastąpił upadek miasta, które przez prowadzoną nieudolnie gospodarkę właścicieli, spadły prawie do rangi wsi pańszczyźnianej. Nastąpił również upadek rzemiosła. W dokumentach źródłowych Woźniki nazywa się osadą targową, zamieszkałą przez ludność głównie zajmującą się rolnictwem.

Warto wspomnieć, że w 1820 roku wybudowano tu synagogę. W XVIII i XIX wieku miasto dotknęły pożary. W 1798 roku w Woźnikach miał miejsce wielki pożar, który całkowicie zniszczył miasto i trzeba było je prawie na nowo zbudować. Kolejny pożar

w 1860 roku ponownie zniszczył dużą część miasta. Wtedy właśnie powstał obecny ratusz. Wcześniejszy drewniany ratusz, spalony w 1798 roku stał pośrodku rynku w miejscu gdzie dzisiaj znajduje się żeliwna pompa.

Relikty dawnej zabudowy. Nieistniejące już budynki przy ul. Koziegłowskiej 199 i 248. Zdjęcia A. Kudła z 1956 r., fot. z Studium historyczno-urbanistycznego miasta Woźniki - maszynopis WUOZ Częstochowa.

Należy wspomnieć raz jeszcze o działalności Józefa Lompy, który spędził wiele lat w Woźnikach. Dom w którym mieszkał rozebrano w latach 90 tych XX w. Dzięki Lompie można mówić o świadomości narodowej mieszkańców Woźnik i okolicznych miejscowości. Po powstaniach śląskich miasto zostało przyłączone do Polski. Obecnie należy do województwa śląskiego w powiecie lublinieckim.

Zarys historii Babienicy

Kaplica św. Stanisława w Babienicy z 1894 r, wystawiona staraniem Józefa Słoty

Jedną z legend górnośląskich mówi, że była to licznie zamieszkała osada, którą nawiedziła zaraza. Zabiła ona wszystkich mieszkańców oprócz jednej starej kobiety, która swoje ocalenie wymodliła pod słupową kapliczką, stojącą w centrum wsi. Taki wizerunek modlącej się pod krzyżem kobiety, przedstawia także pieczęć miejscowości. Jednak pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1529 roku. „Liber retaxatoinum” z tegoż roku, ukazujący stan uposażenia kościoła w diecezji krakowskiej wymienia

parafie, które należały do biskupa krakowskiego. Wśród miejscowości jest też Babienica. Wiadomo także, że w XVIII wieku należała ona do rodu Püklerów, o czym mówi opracowanie F. Zimmermna, wydane w 1783 roku. Tam też znajdował się pański folwark. Na podstawie „Statystycznego -Topograficznego Zestawienia Prowincji Śląskiej” z 1830 roku Babienicę zamieszkiwało 366 osób. Do wsi należał folwark Berghof oraz Mzyki - osada składająca się z 2 domów. Była to część dóbr lubszeckich, należących wówczas do Henkel von Donnersmarcków. W 1848 roku we wsi wybuchł pożar, który w szybkim tempie zniszczył większą część miejscowości. Landrat i dzierżawca Lubszy powołali Komitet Pomocy Pogorzelncom, dzięki czemu odbudowano wieś. Z zapisów z 1917 roku wiadomo, że Babienica, była gminą w okręgu lubszeckim, w skład której wchodziły miejscowości Berków, Dubiele i Mzyki, zamieszkałą przez ponad 600 osób.

Zarys historii Czarnego Lasu

Teren prawie 600 hektarów porośniętych lasem do 1835 roku należał do Rosyjskiego Skarbu Państwa. Regulacja granicy Śląskiej przypisała te ziemie do Prus. W 1838 roku wykupił je Joachim Kempner, kupiec z Warszawy, który dokonał wycinki drzew. Następnie odsprzedał ten teren Karlowi Ludwigowi, który założył tu osadę i w 1861 roku otrzymał

Pałac w Czarnym Lesie, poł. XIXw. zgodę od Regencji Królewskiej na nadanie od jej imienia swej żony nazwy Helenenthal.

Rok później sejmik powiatowy utworzył tu okręg dworski. Majątek dworski powoli się rozrasta. Wiadomo, że w 1865 roku były tu 2 budynki mieszkalne i 4 gospodarcze. Karty adresowe z 1880 roku

informują, że właścicielem jest A. Lisser. W 1911 roku majątek, stanowiący ponad 600 hektarów ziemi i nieczynna gorzelnia należał do Kazimierza Niegolewskiego. Po 1922 roku

właścicielem zostaje Roman Rogowski, a w jego posiadanie wlicza się jeszcze cegielnię, kamieniołom oraz wapiennik. Prawdopodobnie w pałacu został podpisany dokument wzywający do wybuchu III Powstania Śląskiego, wiadomo bowiem, że Korfanty, przyjaciel Niegolewskiego przebywał w 1921 roku w pałacu. Do 1938 roku Czarny Las pozostał w rękach Rogowskiego, następnie został odsprzedany Przedsiębiorstwu Osadniczemu „Ślązak” z Katowic, które dokonało parcelacji majątku. Pałac wraz z częścią gruntów zakupili Wojtaszkowie. Wybuch II wojny światowej sprawił, że ich dobra skonfiskowała III Rzesza.

Zarys historii Drogobyczy

Ostatni drewniany dom w gminie z pocz. XX w., Drogobycza ul. Gliwicka 19

Jedna z opowieści podaje, że nazwa miejscowości pochodzi od potocznego określenia drogi, którą pędzono bydło z Polski przez Śląsk na Węgry. Inna przypisuje nazwę określeniu

żydowskich kupców zatrzymujących się w karczmie, którzy mówili, że w przygranicznej wsi Zimnej Wodzie (od przepływającego obok granicznego potoku Zimna Woda) są „słone ceny”, czyli „drogo bycz”. Z czasem osadę po drugiej stronie granicy dla odróżnienia nazwano Drogobyczą. Istnieje także spisana legenda mówiąca, że czasie potopu szwedzkiego przez Drogobyczę ze skarbami uciekało dwóch mężczyzn. Po przejściu granicy, jeden z nich, ukrył skarb w polu i postawił tam drewniany krzyż. Z biegiem lat krzyż zmurszał i runął i nikt nie wzniósł tam nowego. Po latach potomkowie tych mężczyzn próbowali odnaleźć skarb, ale do dziś to się nie udało. Zestawienie statystyczne z 1830 roku podaje, że Drogobycza (Drogobitsch), wtedy jeszcze pustkowie (pustkowie oznacza jeden dom lub miejsce zamieszkiwane okresowo), przynależy do dóbr lubszeckich.

Zarys historii Dyrd

Kaplica z 1875 roku

Pierwsza wzmianka o Dyrdach pochodzi z 1830 roku i opisuje je jako pustkowie. Z tego samego okresu mamy również zapis, że Dyrdy (Dürden) to kolonia należąca do Zielonej w powiecie lublinieckim. Nazwa miejscowości pochodzi od nazwiska dawnego

właściciela Dyrdy. Na uwagę zasługuje kaplica Marii Panny z 1875 roku, ufundowana przez rodzinę Sreter, gdzie obecnie odprawia się w każdą niedzielę mszę świętą.

Zarys historii Kamienicy

Mieszkalny budynek folwarczny przy ul. Częstochowskiej 1 z pocz. XX w.

Według jednej z legend górnośląskich nazwa pochodzi od stosu kamieni, który miał się ostać po tym, jak jedna z wojen przeszła przez osadę. Inni twierdzą, że nazwa wywodzi się

od terenu, na którym miejscowości się znajduje. Po warstwą ziemi można znaleźć kamienne podłoże. Godło Kamienicy przedstawia górę kamieni. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1529 roku, są to zapisy wspomnianego wyżej „Liber retaxatoinum”. Co prawda nazwa „Kamen” pojawiała się wcześniej w zapisach kościelnych. Nie ma jednak pewności, czy chodzi o osadę Kamienica niedaleko Lubszy, czy o Kamień niedaleko Piekar Śląskich. Bernard Szczech, znakomity badacz historii ziemi woźnickiej, powołuje się na dokument znajdujący się w zbiorach archiwum parafii Najświętszej Marii Panny w Bytomiu. Jest to pismo przełożonych Zakonu Premonstratensów z Wrocławia do prepozyta kościoła św. Małgorzaty w Bytomiu. W dokumencie tym jest

mowa o przywróceniu dla klasztoru dziesięciny ze wsi „Voznici” w miejsce nadanej im dziesięciny ze wsi „Camenetz”. Możliwe, że chodzi o Kamienicę, która leżała w granicach parafii św. Magdaleny w Bytomiu. Inna możliwość to Kamień pod Piekarami Śląskimi (również parafia św. Magdaleny). Na podstawie metryk kościoła lubszeckiego wiadomo, że w 1723 roku włodarzem w Kamienicy był niejaki Andrzej Namysło, a w 1748 roku Martinus Jen. Tereny Kamienicy w tym czasie znane był z dwóch rzeczy: tradycji młynarskich (młyn w Kamięńskich Młynach) oraz z hodowli owiec (sporą owczarnię w 1741 roku prowadzili Schenowie). Opracowanie F. Zimmermna, wydane w 1783 roku jako właściciela Kamienicy wymienia Püklerów. We wsi zamieszkiwało około 600 osób i znajdowała się tu także szkoła. Z zapisów „Statystycznego - Topograficznego Zestawienia Prowincji Śląskiej” z 1830 wiadomo, że w Kamienicy znajdował się folwark i 94 domy, sama zaś miejscowość była, jak na owe czas, dość uprzemysłowiona. Znajdował się tu kamieniołom piaskowca oraz kopalnia rudy żelaza. Do wsi przynależała również Widawa, Drogobycza oraz Kamięńskie Młyny. Od 1833 roku ziemie te należą do rodu Henkel von Donnersmarck. W czasie II Powstania Śląskiego Kamienica weszła w skład tzw. „Republiki Woźnickiej”.

Zarys historii Kamięńskich Młynów

Dawny młyn z końca XIX w.

Miejscowość, będąca przysiółkiem Kamienicy, jest wspomniana w dokumentach parafii lubszeckiej w 1707 roku. Znajdowały się tu wtedy dwa młyny.

Wieś położona była na dawnej granicy Śląska i Polski, tam też wybudowano prawdopodobnie

w 1711 roku kaplicę św. Jana Nepomucena (obecnie przysiółek Pakuły). Jako integralna część Kamienicy miały one tych samych właścicieli: Püklerów i Henkel von Donnersmarcków. Wiadomo również, że przez wieś przechodziły wojska Napoleona, bo znajduje się tu mogiła żołnierzy z 1812 roku. Rozporządzenie Rejencji Królewskiej w Opolu z 1899 roku postanawia utworzyć w Kamięńskich Młynach szkołę. Dokumenty potwierdzają, że w 1903 roku z państwowej kasy przeznaczono na budowę szkoły 16.500 marek. Szkoła została ukończona 2 lata później.

Zarys historii Ligoty Woźnickiej

Dawna karczma z końca XIX w.

Nazwa Ligota wiąże się z kolonizacją ziem i zakładaniem lub reorganizacją miejscowości na tzw. prawie niemieckim. Mieszkańcy byli wtedy zwolnieni przez określoną liczbę lat z płacenia podatków. Pierwsze wzmianki o Ligocie Woźnickiej

pochodzą z połowy XV wieku, kiedy to książę Bernard zgodził się na wyłączenie z Woźniki Ligoty wraz z trzema grzywnami groszy rocznego czynszu oraz pozwolił Piotrowi z Lubszy na przyłączenie do jego lubszeckich majątku. Tym samym miejscowość przeszła do parafii lubszeckiej. Legenda głosi, że wybuchła w Ligocie zaraza. Pomocy chorym odmówił woźnicki kapłan, ostatnie posługi zaś czynił ówczesny proboszcz Lubszy. Z wdzięczności mieszkańcy postanowili oddać się w opiekę lubszeckiemu kościołowi. Najstarsza pieczęć miejscowości pochodzi z przełomu XVII i XVIII wieku. Wskazuje ona na powiązanie z Woźnikami, bowiem przedstawia koło od wozu. Pod koniec XVIII wieku, jak wspomina Zimmermann, dziedzicem Ligoty był właściciel Woźnik, hrabia Gaschin, a w samej wsi znajdował się folwark. Za czasów jego rządów w 1777 roku powstał krzyż z dzwonnica, mający informować mieszkańców o zagrożeniach. Wspominane już wyżej Statystyczno-Topograficzne Zestawienie Prowincji Śląskiej podaje, że Ligota jako pierwsza wioska weszła w posiadanie Hencklów ze Świerklańca i była własnością hrabiny Henkel von Donnersmarck.

Były tu wtedy 84 domy, cegielnia, bielarnia lnu, a także szkoła. Z zapisów Józefa Lompy wynika, że szkoła w Ligocie powstała w 1817 roku. W niedalekiej odległości od wsi stał wiatrak. Kronika szkolna odnotowuje ważniejsze dla społeczności lokalnej wydarzenia. Z niej wiadomo, że w 1898 roku nad miejscowością przeszedł huragan lub trąba powietrzna, a w 1902 roku w Ligocie zapanowała epidemia szkarlatyny, wtedy trudno uleczalnej choroby. Zapiski źródłowe podają, również że we wsi często wybuchały pożary. Wobec tego w 1910 roku wyodrębnił się nowy Związek Strażacki, obejmujący swym zasięgiem Ligotę

oraz Czarny Las. Obecnie pod względem administracyjnym miejscowość jest częścią Woźnik.

Zarys historii Lubszy

Kościół św. Jakuba w Lubszy z poł. XV w., rozbudowany w latach 30 tych XX w.

Lubszę zalicza się do jednej z najstarszych miejscowości na Górnym Śląsku. Pierwszy dokument, w którym wymienia się nazwę wsi, pochodzi z 1316 roku. Król Kazimierz Wielki w 1342 roku wystawił akt,

potwierdzający granice księstwa opolskiego i ziemi siewierskiej. Zgodnie z tym dokumentem granica lubszeckich dóbr przebiegała na północ od dzisiejszej Starczy, pomiędzy nią a wsią Hutki. Innym ciekawym zapisem dotyczącym Lubszy jest informacja z „Registrum Sancti Wenceslai”, w którym przywołuje się odpis zaginionego pisma. Chodzi tu o dokument z 1425 roku Konrada VII Białego, księcia oleśnickiego i kozielskiego. Mówi on o pożyczce, jaką Piotr Kiczka, wójt miasta Bytomia, zaciągnął u Piotra, Jarosława i Janusza, braci i dziedziców Lubszy. Z innych źródeł wiadomo, że wymienieni bracia byli synami Agaty z Bistrzonowic, dziedziczki Lubszy. Ten sam Piotr, pisarz książęcy, wymieniony jest w przywoływanym wyżej dokumencie księcia Bernarda z 1437 roku, gdzie książę wyraża zgodę na odłączenie Ligoty od Woźnik i przyłączenie do ziem lubszeckich. W XVI wieku Lubsza otrzymała nowych właścicieli. Zostali nimi Kamieńcowi. Protokolarz miasta Woźnik z 1576 roku informuje, że Jan z Kamienia Kamieniec jest panem woźnickim i lubszeckim. Prawdopodobnie za sprawą Kamieńców, a dokładniej Jarosza zwanego Hieronimem, lubszecki kościół został świątynią protestancką. Wskazują na to również zapisy z wizytacji parafii księdza Kazimierskiego z 1598 roku, które mówią o profanacji świątyni. Wzmianek o parafii w Lubszy brakuje także ze zjazdu duchowieństwa w Oświęcimiu w 1601 roku. Kościół w Lubszy nie był dostępnych dla kolejnych wizytatorów w 1611 roku oraz w 1619 roku. Informacje z tej ostatniej wizytacji wymieniają Dorotę Rogojską Kamieńcową jako właścicielkę dóbr lubszeckich, wspierającą duchownych heretyckich wyznania ewangelickiego. Kamieńcowi odsprzedała Lubszę Frankenberkom. W 1627 roku

z upoważnienia cesarza Ferdynanda wydano rozporządzenie, nakazujące dopuszczenie lub wydanie miast i wiosek dekanatu bytomskiego duchownym katolickim. Ówczesny właściciel Lubszy, Baltazar Frankenberk, początkowo odmówił, twierdząc, że jest to obszar biskupstwa krakowskiego. W końcu jednak ustąpił, a kościół zamknięto. Z dokumentów wizytacyjnych z 1665 roku wynika, że kościół w Lubszy zaczął ponownie funkcjonować w 1661 roku. W XVIII wieku miejscowość przeszła w ręce rodu Püklerów. Funkcjonował tu folwark a także browar, o którym niewiele wiadomo. Z informacji prasowych z 1812 roku wynika, że miał on być zlicytowany. Statystyczno-Topograficzne Zestawienie Prowincji Śląskiej z 1830 roku podaje, że w tym czasie Lubsza liczy 88 domów, zamek i folwark w obrębie wsi. Ponadto katolicka szkoła utrzymywana przez dziedzica wioski. Oprócz tego w miejscowości była cegielnia i kamieniołom kamienia wapiennego oraz wapiennik Podręcznik Triesta z 1865 roku natomiast podaje, że w Lubszy znajduje się katolicki kościół, browar, młyn i katolicka szkoła. Podaje również informacje, że do niedawna stał tu także znacznych rozmiarów zamek. W 1819 roku w Lubszy osiedlił się Józef Lompa, obejmując posesję nauczyciela. Jego zapisy dostarczają wielu cennych informacji. W 1862 roku w Lubszy miała miejsce wystawa rolnicza, o czym donosiła współczesna prasa a także wspominał Lompa w listach do Kraszewskiego. Lubszę, podobnie jak i sąsiadujące miejscowości, dosięgały pożary, często niszcząc błyskawicznie dorobek życia.

Zespół ceglanych domów w Lubszy, zbudowanych na miejscu drewnianych po pożarze wsi w 1917 r.

Ogromne zniszczenia spowodował pożar w 1917 roku, kiedy to całkowitemu spaleniu uległy 22 całe gospodarstwa oraz pojedyncze zabudowania. W czasie Powstań Śląskich Lubsza wchodziła w skład tzw. Republiki Woźnickiej.

Zarys historii Piasku

Kościół protestancki w Piasku z 1754 r.

Miejscowość powstała w wyniku tzw. kolonizacji frydrycjańskiej. Założycielem wsi był August Ludwig Pükler, który w 1754 roku otrzymał od króla Fryderyka II zgodę na założenie ewangelickiego zboru. Pierwotna nazwa Ludwigsthal (od imienia założyciela) obowiązywała do 1922 roku. Powstał tu kościół ewangelicki, pozostający na utrzymaniu dziedzica, o czym mówi już akt Fryderyka II. W 1830 roku Piasek liczy 32 domy. Oprócz kościoła istniała tu również ewangelicka szkoła. W 1874 roku zmuszono katolickich rodziców z Piasku, Szyjnowa i Smolanej Budy do posyłania swych dzieci do szkoły

ewangelickiej w Piasku, gdzie nauczyciele byli wyłącznie protestantami. Stan taki utrzymał się do 1922 roku, kiedy to przemianowano szkołę ewangelicką na katolicką szkołę ludową, z zaznaczeniem, że sam budynek należy do zboru.

W 1922 roku Piasek został przyłączony do Rzeczypospolitej. Wsi nie ominęły zawirowania Powstań Śląskich oraz II wojny światowej. Część mieszkańców optujących za Niemcami musiało opuścić swoje gospodarstwa. We wrześniu 1939 roku w Piasku rozstrzelano wielu uczestników Powstań Śląskich, jak i działaczy społecznych i politycznych. W styczniu 1945 roku do wsi wkroczyła Armia Czerwona.

Zarys historii Psar

Dworzec kolejowy z 1932 r.

Pierwsze wzmianki o miejscowości można odnaleźć w „Liber Retaxationum” z 1529 roku, gdzie mowa jest o dziesięcinie płaconej na rzecz parafii w Lubszy. Wiadomo, że w czasie wojny trzydziestoletniej w Psarach, podobnie jak i w innych okolicznych wsiach, wybuchła epidemia cholery. Z zapisów z ksiąg

metrykalnych lubszeckiego kościoła znane są nazwiska włodarzy i sołtysów. I tak w latach 1708-1713 w Psarach włodarzem był Adalbert Rządzikowski. W 1707 roku funkcje sołtysa pełnił Bartłomiej Płaszczymąka, zaś w 1713 roku księgi wymieniają Adalberta Naporę. Z tego samego źródła wiadomo, że we wsi funkcjonowała karczma, a w przysiółku Ślęzkowe młyn. Ponadto ze względu na ukształtowanie terenu, rozległe pastwiska, miejscowość słynęła z hodowli owiec. Zimmermann podaje, że w 1783 roku w Psarach przynależnych do Püklerów znajdowały się dwa folwarki. Informacje te potwierdza także Statystyczno-Topograficzne Zestawienie Prowincji Śląskiej z 1830 roku, gdzie wymienia się osady przynależne do miejscowości. Są pustkowie Płaszczymąka, pustkowie Psiuk, folwark Waldhof oraz młyn Skarbisz, gdzie tłoczono również olej. W 1829 roku zbudowano tu szkołę. Warto dodać, że miejscowość posiada dwie pieczęcie. Jedna z XVIII wieku i druga z XIX wieku. Obie przedstawiają psa. Rysunek oraz nazwa wsi wskazuje, że najprawdopodobniej była to osada służebna, zajmująca się hodowlą psów na potrzeby książęcych łowów.

Obecnie teren ten stanowi rezerwat przyrody na Górze Grojec.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

Zgodnie z tekstem ustawy krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców. Jednocześnie ma to wpływ na rozwój miasta i gminy, wobec czego dbałość o zachowanie krajobrazu kulturowego powinna być jednym z priorytetów polityki w zakresie ochrony dziedzictwa regionalnego.

Gmina Woźniki pod względem geograficznym położona jest na Wyżynie Śląsko-Krakowskiej w makroregionie: Wyżyna Wieluńsko – Woźnicka (Próg Woźnicki i Obniżenie Liswarty i Proсны) oraz Wyżyna Śląska (Próg Tarnogórski) i Nizina Śląska (Równina Opolska – Obniżenie Małej Panwi). Ponad 30 % powierzchni całej gminy zajmują kompleksy leśne, co niewątpliwie miało i nadal ma wpływ na kształtowanie się krajobrazu kulturowego. Część obszarów leśnych jest chroniona jako rezerwat przyrody. Tu należy wymienić rezerwat „Góra Grojec”, park krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą”. Takie ukształtowanie terenu jak i położenie w stosunkowo niedalekiej odległości od miast Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego oraz Częstochowy powinno stać się jednym z elementów rozwoju gminy.

W krajobraz kulturowy gminy wpisują się także bardzo rozproszona zabudowa wernykularna z licznymi przysiółkami i osadami, założenia kościelne, folwarczne i zespół pałacowo- parkowy oraz bardzo liczne sakralne obiekty małej architektury jak krzyże i kapliczki. Ich bardziej szczegółowa charakterystyka znajdzie się w dalszej części niniejszego opracowania.

Historia przemian przestrzennych oraz układ urbanistyczny miasta Woźniki

Widok Woźnik na fragmencie mapy "Karte des Deutsches Reiches, nr. 479" z 1893 roku, skala oryginału 1 do 100000.

Woźniki posiadają średniowieczny układ urbanistyczny ukształtowany prawdopodobnie w wyniku lokacji na przełomie XIII i XIV w, ponieważ nie jest znana dokładna data lokacji nowego miasta. Układ przestrzenny, chroniony wpisem do rejestru zabytków. Ze źródeł historycznych wiadomo, że w okresie późnego średniowiecza miasto stanowiło osadą otwartą, nie posiadającą murów, baszt i bram. Jedyne miejsce umocnione było grodzisko, tzw. stare miasto Woźniki. Trudno jednak określić wielkość Woźnik z tego okresu. Miasto, które obejmowało okoliczne wsie, kuźnie, warzelnie soli, pod koniec XVIII wieku ogranicza się prawie wyłącznie do samego miasta. Bezpośrednie zaplecze uległo zawężeniu na skutek wydzielenia nowej jednostki administracyjnej Łany (Lohna). Pod koniec XVIII wieku w wyniku reformy Fryderyka II Wielkiego miasto zostało zdegradowane do osady targowej „marktflecken”. Odzyskanie przywilejów miejskich i ponowny rozwój to dopiero 1858 rok. Wiadomo także, że Woźniki kilkakrotnie ogarnięte były pożarami, niszcząc drewnianą zabudowę. Pierwsze murowane budynki pojawiają się

w II połowie XVI wieku, jednak stanowią one nieliczne elementy w architekturze przede wszystkim drewnianej (wiadomo o domach podcieniowych). Wielki pożar z 1798 roku niemal doszczętnie zniszczył Woźniki, kolejny w 1860 roku wyrządził również niemałe szkody i miasto ponownie trzeba było odbudować. Z tego okresu pochodzi m.in. ratusz miejski i większość zabytkowy pierzei przyrynkowych. Wydano także nakaz stawiania budynków murowanych.

W XX wieku zwiększył się obszar miasta. Około 1922/23 nastąpiła likwidacja okręgów dworskich (Schloß Woischnik, czyli Zamek Woźnicki) a około 1935 roku przyłączono gminy Łany (Solarnia, Głazówka, Bór, Śliwa, Sulów, Łany, Sapota).

Miasto usytuowane jest na stoku wzgórza, część starsza znajduje się u stóp wzgórza, pozostała wznosi się ku górze. Centralnym punktem miasta jest podłużny, dość duży Rynek, z którego odchodzą 4 ulice: Krakowska, Koziegłowska, Tarnogórska, Chopina. Zamykają go 3 pierzeje. Z czwartej strony Rynek zamyka murowany kościół p.w. św. Katarzyny. Siatka wąskich ulic przebiega regularnie w układzie szachownicowym, niewielkie odchylenia spowodowane są ukształtowaniem terenu. Architektura starszej części miasta reprezentowana jest przez budynki murowane, parterowe, kilkusosiowe, z charakterystyczną bramą przejazdową (obecnie w większości zabudowaną), ścianą kolankową i dwuspadowym dachem. Rolniczy charakter miasta nadał charakterystyczny kształt działek. Jest to zazwyczaj podłużna parcela, zamknięta od strony ulicy budynkiem mieszkalnym i budynkiem gospodarczym na drugim końcu. Przebudowane w końcu XIX i początku XX wieku kamienice mieszczańskie posiadają najczęściej dwa lub trzy trakty oraz dwie kondygnacje nadziemne. Część kamienic rynkowych zachowało elewacje z dekoracją późnoklasycystyczną i eklektyczną, na części została ona skuta podczas dwudziestowiecznych tzw. „modernizacji”. Płyta rynku została w ostatnim czasie zrewaloryzowana co znacznie podniosło jakość tego wnętrza urbanistycznego. W kontekst dobrze wpisuje się budynek Ratusza, który jest już od kilku lat planowo remontowany. Zastrzeżenia może natomiast budzić stan elewacji kamienic. Choć w większości dość dobrze utrzymane pod względem technicznym, częściowo mają skuty detal architektoniczny, chaotycznie wymienianą stolarkę okienną, pokrycia dachowe, fragmentarycznie wykonane kolorystyki oraz pstrokate reklamy. Podobnie zresztą sytuacja wygląda w znacznej części budynków mieszkalnych na terenie gminy. Sam Rynek jest przestrzennym centrum i jako taki powinien stanowić przykład do naśladowania dla pozostałych realizacji. Dlatego zakłada się podjęcie prac nad rewitalizacją Rynku i zabytkowych kamienic w ulicach przyrynkowych, polegającą w pierwszym rzędzie na wykonaniu całościowego opracowania uwzględniającego odtworzenie detalu

architektonicznego oraz standardów stolarki okiennej, pokryć dachowych, kolorystyki i reklam.

Układ urbanistyczny miasta znajduje się w strefie ochrony konserwatorskiej (B1) ustalonej w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego, stąd wymóg zachowania historycznego podziału ulic i linii zabudowy. Ponadto wprowadzono zakaz usuwania elementów wystroju architektonicznego oraz określono szczegółowe wymogi dla nowej zabudowy. Rynek pozostał placem publicznym, z zielenią nie przysłaniającą pierzei. Ustalono także strefę ochrony ekspozycji zabytkowego układu urbanistycznego, gdzie wprowadza się wymóg zabudowy w układzie kalenicowym z dachami jak w strefie B1, z ograniczeniem wysokości budynków do 2 kondygnacji. Zabytkowy układ urbanistyczny Woźnik podlega także ścisłej ochronie na podstawie wpisu do rejestru zabytków województwa.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla zachowania wielu obiektów zabytkowych jest ich zły stan techniczny, wynikający z zaniedbania i braku remontów. Obiekty te ponadto są narażone na zniszczenia związane z brakiem użytkownika. Równie negatywne oddziaływanie na zabytki wiąże się z podejmowanymi przy obiektach zabytkowych modernizacjami, związanymi z chęcią poprawy warunków i komfortu użytkowania. W wyniku tego typu działań obiekty zabytkowe często są nadbudowywane czy przebudowywane. Ponadto pozbawione zostają oryginalnego detalu architektonicznego, historycznej stolarki okiennej i drzwiowej, ocieplane, pozbawiane historycznego wystroju ceglano i tynkowego. Równie niebezpieczne dla poszanowania autentycznej substancji zabytkowej są adaptacje zabudowy do współczesnych gustów, wzorów i produktów, np. montaż anten satelitarnych na fasadach, wymiany ogrodzenia na betonowe, wycinki starodrzewia, czy wymiany historycznych nawierzchni chodników i ulic. Szczególnie narażona na zniszczenie jest zabytkowa zielen, parki, cmentarze lub przydrożne kapliczki, wymagające przeprowadzenia prac porządkowych.

- **Architektura sakralna**

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. KATARZYNY W WOŹNIKACH

Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1347 i 1490 roku, choć parafia istnieje od XIII wieku. Jeszcze w 1569 roku kościół był drewniany, kryty gontem, wspomina się również o belkach i drewnie użytym do naprawy. Na początku XVII wieku, w latach 1607-1608 na miejscu starego drewnianego zbudowano nowy kościół murowany,

z wykorzystaniem pozostałości po starej budowli. Przebudowany w 1756 roku, uległ spaleniowi 1798 roku. Prace związane z odbudową rozpoczęły się w 1811 roku.

Budynek gotycko-renesansowy, zniekształcony późniejszymi przebudowaniami z zatraceniem cech stylowych. Kościół orientowany, murowany z łamanego kamienia wapiennego, uzupełnianego cegłą na zaprawie wapiennej, potynkowany. Bryła budowli zdominowana dwuczłonową wieżą (część dolna czworoboczna, część górna ośmioboczna), przykryta baniastym hełmem. Elewacje jedynie ze schodkowymi gzymsami podokapowymi poza tym pozbawione dekoracji architektonicznych.

Kartusze nad wejściem do kościoła św. Katarzyny. Fragment zdjęcia A. Kudła z 1956 r., fot. z Studium historyczno-urbanistycznego miasta Woźniki - maszynopis WUOZ Częstochowa.

Obiekt utrzymany jest w bardzo dobrym stanie, zarówno sam kościół jak jego bezpośrednie otoczenie z elementami małej architektury. Bardzo dobrze utrzymane jest również cenne zabytkowe wyposażenie, które w całości jest zdokumentowane. Stąd wiadomo o zaginięciu kilku obiektów wyposażenia (być może część zaginionych obiektów była wyposażeniem kościoła św. Walentego). Kościół jak i wyposażenie sprzed XIX w. objęte są ścisłą ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków. Na elewacji zachodniej nad głównym wejściem znajduje się kartusz herbowy z tarczami fundatorów, dawniej pod nim znajdował się drugi kartusz w kształcie poziomego prostokąta o przyokrąglonych narożach i ozdobnej bordiurze. W polu prawdopodobnie znajdowała się inskrypcja lub data budowy. Na pocztówce z 1912 roku widoczna jest w całości, na zdjęciu z 1957 r, widoczna jest bordiura zaś pole zatynkowane, obecnie cała tablica ukryta jest pod tynkiem. Jako ważny element wystroju elewacji należałoby tę tablicę odsłonić i poddać konserwacji.

KOŚCIÓŁ CMENTARNY P.W. ŚW. WALENTEGO W WOŹNIKACH

Istnieją pewne niezgodności co do czasu powstania obiektu. Katalog zabytków sztuki w Polsce z 1961 roku podaje 1696 rok jako datę budowy kościoła. Według B. Szczecha, badacza historii ziemi woźnickiej który przeanalizował dokumenty źródłowe, jest to jednak jedynie data remontu kościoła, zaś najstarsza wzmianka pochodzi już z 1497 roku, kiedy to pan dziedziczny na Woźnikach podarował kościołowi św. Katarzyny niwy i łąkę na Staromieściu „za kaplicą”. Ten sam historyk odwołuje się do zapisów księdza Zgorkowica

z 1664 roku, który zakładając swoją księgę na wstępie podał informacje, że wiara katolicka wszczepiona na ziemi woźnickiej od wieków najpierw przez kościół św. Walentego, a potem przez kościół św. Katarzyny. B. Szczech uznaje jako prawdopodobną datę powstania obecnego kościoła w roku 1631. Pierwsze potwierdzenie istnienia świątyni znajduje w wizytacji kościelnej, która wspomina tę świątynię w 1665 roku. Wiadomo również, że w 1702 roku dobudowano do kościoła kruchtę – przedsionek, zwany też babieńcem. W czasie pożaru miasta w 1798 roku kościół ocalał, przez pewien czas, do czasu odbudowy kościoła p.w. św. Katarzyny, pełnił rolę świątyni parafialnej.

Kościół drewniany o konstrukcji zrębowej na podmurówce z kamienia, dach kryty gontem. Zbudowany na planie prostokąta, zamknięty trójbocznie, orientowany. Od strony zachodniej do budynku przylega ośmioboczna wieża zwieńczona latarnią w formie arkad i zakończona hełmem w kształcie dzwonu. Na zewnątrz korpus budynku z wyjątkiem zakrystii i przedsionka otoczony otwartymi sobotami podbitymi gontem. Dach kościoła siodłowy, zaś nad zakrystią i przedsionkiem trójspadowy. Ściany i dach impregnowane barwiącym środkiem chemicznym, stąd czarno-brązowy kolor kościoła. Wnętrze pokryte polichromią figuralną z 1901 roku. Interesującym wyposażeniem jest również ambona z XVII w. z dekoracją wykonaną z papier mache przedstawiającą motywy cesarskich orłów i wtórnymi wizerunkami ewangelistów w płycinach. Należy do zabytków leżących na szlaku architektury drewnianej, który jest wspólnym projektem turystycznym Śląska, Małopolski i Podkarpacia.

Obiekt użytkowany, utrzymany w bardzo dobrym stanie, na bieżąco remontowana jest struktura i pokrycie. Wyposażenie zachowane jest w bardzo dobrym stanie, renowacji przede wszystkim estetycznej wymaga zabytkowa ambona. Jako obiekt w całości drewniany, kościół św. Walentego jest szczególnie zagrożony pożarem, dlatego zgodnie z ogólnokrajowymi zaleceniami Straży Pożarnej jak i Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów powinien być wyposażony w instalację przeciwpożarową, której obecnie brak. Do rejestru zabytków wpisany jest sam budynek kościoła, kuty zamek w drzwiach wejściowych i ambona. Pozostałe elementy wyposażenia (np. ołtarz i polichromie) nie mają założonych kart ewidencyjnych ani nie są objęte indywidualną ochroną konserwatorską, co wymaga uzupełnienia. Ze względu na specyfikę kościoła drewnianego i związane z tym zagrożenie pożarem, postuluje się również wykonanie precyzyjnej dokumentacji inwentaryzacyjnej z wykonaniem badań dendrochronologicznych oraz badaniem podziemi.

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. JAKUBA W LUBSZY

Pierwsze wzmianki o parafii w Lubczy pochodzą z 1374 roku i związane są z poborem świętopietrza. Pierwszy kościół drewniany zbudowany na przełomie XIV i XV wieku spłonął albo w czasie wojen husyckich albo w okresie wojny między Władysławem Jagiełłą a księciem Władysławem Opolczykiem. Następny kościół murowany powstał prawdopodobnie w połowie XV wieku. Jego fundatorem był Piotr z Lubczy, właściciel tutejszych dóbr. W okresie reformacji właścicielami wsi zostają Kamieńcowi, zagorzali protestanci. Wobec tego kościół staje się świątynią protestantów. Następny właściciel lubszeckich dóbr i kościoła, Baltazar Frankenberk, również protestant, początkowo odmówił oddania obiektu w ręce księży, pomimo edyktu królewskiego informującego o nakazie zwrotu kościołów katolikom. W końcu jednak ustąpił i komisja kościelna w 1629 roku przejęła świątynię. Jednak ze względu na znaczny stopień zniszczeń nie mogła ona od razu spełniać swojej funkcji prawdopodobnie aż do roku 1661, kiedy to proboszczem został mianowany ks. Nowakowic. Wizytacja kościelna z 1720 roku podaje, że kościół jest murowany, kryty gontem, wewnątrz cztery ołtarze, jeden główny murowany św. Jakuba i trzy boczne drewniane przedstawiające Najświętszą Marię Pannę, św. Antoniego Padewskiego i św. Wojciecha. Przy kościele cmentarz otoczony murem. Jednak w latach następnych stan kościoła uległ pogorszeniu i wymagał prac remontowych. W latach 1764-69 naprawiono dach, w 1769 roku wyremontowano również wnętrze. Rok później naprawiono mury i odbudowano wieżę. W 1773 roku odrestaurowano ołtarze. W związku z rozwojem parafii postanowiono rozbudować kościół. Kamień węgielny pod nową część wmurowano w 1829 roku. Na początku XX wieku ponownie postanowiono rozbudować świątynię ze względu na wzrost liczby mieszkańców. Przez wiele lat nie udało się rozpocząć tego przedsięwzięcia. Dopiero w 1930 roku na podstawie projektu arch. Jana Biasiona udało się rozpocząć budowę. Miejsce kaplicy św. Antoniego dostawiono transept nowego jedno nawowego kościoła, łącząc je przez usunięcie niemal całej ściany północnej starej nawy, która w ten sposób stała się południowym ramieniem transeptu nowego kościoła. Dawną emporę chóru muzycznego usunięto a wejście do niej zamurowano likwidując zewnętrzne schody. W tym samym 1930 roku prace zakończono i kościół poświęcono. W 1934 r. dawne prezbiterium starego kościoła zamieniono na zakrystię.

Bryła budynku jest zwarta niesymetryczna, prostopadłościenna, nakryta dachami dwu i trójspadowymi z pokryciem wykonanym z dachówki ceramicznej. Kościół jednokondygnacyjny, orientowany, posiadający wieżę czworoboczną a w górnej części ośmioboczną, najpewniej dobudowana w 1823 roku. W dolnej części wieży widoczne są ślady

boniowania w tynku. Budynek posiada cechy gotycko-renesansowe zniekształcone przez późniejsze rozbudowy. Wyposażenie wnętrza pochodzi z różnych okresów: gotyk, barok, neobarok, część natomiast nie posiada określonych cech stylowych.

Obiekt cały czas użytkowany, utrzymany w znakomitym stanie. Zarówno sam budynek jak i wyposażenie oraz rozległy teren całego zespołu z domem parafialnym i plebanią utrzymywany jest modelowo. Bogate zabytkowe wyposażenie kościoła nie jest w żaden sposób zdokumentowane ani prawnie chronione. Postuluje się wykonanie dokumentacji ewidencyjnej i wpis do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKO – AUGSBURSKI W PIASKU

Budynek wzniesiony został w roku 1754 w stylu zborów ewangelickich z XVIII wieku. Kościół zwrócony częścią ołtarzową ku południu. Wieżę w kształcie kwadratu dobudowano od strony wschodniej w 1820 roku, natomiast w 1865 roku nadbudowano jej górną część o konstrukcji szkieletowej, zakańczając strzelistą wieżyczką. Cały budynek oparty na rzucie prostokąta, murowany, potynkowany, przykryty wysokim dachem czterospadowym. Wewnątrz ołtarz ambonowy, rokokowy, flankowany, z dwiema skośnie ustawionymi kolumnami, zwieńczony Okiem Opatrzności. Do bardziej interesujących elementów wyposażenia należy także metalowa chrzcielnica z 1855 roku, oraz organy z rokokowym ornamentem.

Kościół jest rzadko choć systematycznie użytkowany. Raz na dwa tygodnie odprawiane są tam nabożeństwa dla protestantów z okolicznych miejscowości. W samym Piasku ostatnim ewangelikiem jest kościelna, zamieszkała w przyległym budynku tzw. „pastorówki”. Obecnie kościół i bezpośrednie otoczenie są dobrze utrzymywane lecz ze względu na malejącą liczbę wiernych w najbliższych latach utrzymanie kościoła będzie dużym problemem dla wspólnoty, a pośrednio także dla gminy. W samym obiekcie ujawniły się problemy prawdopodobnie natury konstrukcyjnej o nieustalanej przyczynie i stopniu zagrożenia. W połowie lat 90-tych ubiegłego wieku kościół przeszedł generalny remont, z osuszeniem, remontem wieży i wymianą tynków. Obecnie na ścianach zewnętrznych pojawiły się liczne spękania dochodzące do blisko 1cm rozwarcia. Powodem może być budowa w bezpośrednim sąsiedztwie ronda o dużym natężeniu ruchu lub wadliwie przeprowadzony remont. We wnętrzach na nowych tynkach ponownie widoczne jest zawilgocenie. Miernie wygląda także sprawa zabytkowego wyposażenia. Większość utrzymana w dobrym stanie technicznym lecz przeprowadzone w ramach generalnego remontu zabiegi konserwatorskie były wykonane mało profesjonalnie. Przynajmniej ołtarz

ambonowy kwalifikuje się do ponownej konserwacji. Jako sprawę pilną należy uznać określenie przyczyn spękania ścian, dlatego proponuje się zgłoszenie tej sprawy do wojewódzkiego konserwatora zabytków i udział przedstawiciela gminy w oględzinach obiektu. Dalsze działania i pomoc będzie uzależniona od ustaleń oględzin i ewentualnej ekspertyzy konstrukcyjnej. Ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków objęty jest sam budynek. Zabytkowe wyposażenie nie jest objęte ochroną ani zdokumentowane. Zawnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wykonanie kart ewidencyjnych i wpis z urzędu elementów wyposażenia jest kolejnym postulatem dla tego obiektu.

KAPLICE

Gmina Woźniki posiada bardzo liczne obiekty małej architektury przeważnie o charakterze sakralnym. Ich wartość zabytkowa jest bardzo zróżnicowana, ponieważ w przeważającej większości zostały w różnym stopniu przekształcone z zatarciem cech stylowych.

Najcenniejsze jest kilka kaplic z XVIII i I połowy XIX w. W szczególności kaplica św. Jana Nepomucena w Lubszy, kapliczka w lesie przy ul. Wolnej w Pakułach, kaplica przy kościele św. Katarzyny i pod takim samym wezwaniem. Zachowane są w dobrym stanie i co ważniejsze zachowały się w nich oryginalne rzeźby świętego. W pozostałych kaplicach zachowana jest jedynie architektura, natomiast we wnętrzach znajdują się przedstawienia współczesne czasem bez związku z wezwaniem kapliczki.

Druga grupa kapliczek powstała w końcu XIX i w pierwszej ćwierci XX w. Są to kaplice związane z rozwijającą się wówczas architekturą ceglana. Do nich należą kaplice na ul. Kościelnej w Woźnikach, na ul. Głównej w Babienicy oraz kilka mniejszych obiektów o podobnej formie niewielkiego domku ze sklepioną wnęką i dwuspadowym dachem. Dwie takie kaplice znajdują się w Psarach.

- **Architektura pałacowa i mieszczańska**

PAŁAC W CZARNYM LESIE

Budynek znajduje się na terenie parku, całość założenia jest ogrodzona. Najbardziej prawdopodobnym okresem wybudowania pałacu są lata 1861 – 1864. Na mapach z 1902 roku widać budynek, ale w innej niż obecnie formie. Przebudowa według projektu Rogera Sławskiego odbyła się staraniem Kazimierza Niegolewskiego z Kamienia. W 1932 roku

obiekt kupił Roman Rogowski, a następnie w 1938 roku odsprzedał Przedsiębiorstwu Osadniczemu „Ślązak” z Katowic. W tym czasie majątek rozparcelowano a pałac z częścią parku zakupiła rodzina Wojtaszków. W czasie wojny w 1942 budynek przejął skarb III Rzeszy, były tu mieszkania m.in. dentysty. Po zakończeniu wojny przejściowo swą własność odzyskali Wojtaszkowie potem jednak cały majątek upaństwowiono. Sprawy własnościowe uregulowano jednak dopiero w 1963 roku. W 1973 roku nowym właścicielem została RSP "Przełom" Lubsza która prowadziła w pałacu dom wycieczkowy. W 1988 roku pałac wraz z częścią parku nabyła Spółdzielnia Inwalidów ERA w Chorzowie. Przez istniał Ośrodek Rehabilitacyjno-Wypoczynkowy "Dworek". Ostatecznie w 1999 Spółdzielnia ERA rozpoczęła rewaloryzację i rozbudowę obiektu dla potrzeb hotelu o wysokim standardzie.

Pałac zbudowany na planie prostokąta z ryzalitami od wschodu i zachodu. Budynek murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Od strony wschodniej pałacu znajdują się dwa stawy. Od tej strony znajdują się także tarasy: jeden półokrągły i drugi prostokątny, przylegający do oranżerii. Od frontu widoczny jest prostokątny balkon wsparty na czterech kolumnach. Cały budynek przykryty stromych dachem czterospadowym.

Obecnie znajduje się tu wysokiej klasy kompleks hotelowy. Podczas licznych przebudów wyposażenie praktycznie się nie zachowało. Całość utrzymana jest znakomicie. Postulatem może być jedynie wpis samego pałacu do rejestru zabytków.

RATUSZ W WOŹNIKACH

Decyzję o budowie ratusza podjęto w 1848 roku, kiedy to zakupiono działkę pod ten cel. Projekt wykonał architekt Niedner. Sama jednak budowa rozpoczęła się dopiero po wielkim pożarze miasta. Kamień węgielny położono z datą: 24.05.1862 r. Jest to również rok ukończenia budowy. Znajdowały się tu pomieszczenia urzędujących, ale również do 1910 roku poczta, a także do 1939 roku w piwnicach budynku gospoda. W latach 1926 – 1927 nad fasadą wykonano herb miasta. W czasie wojny na przełomie 1940/1941 na budynku umieszczono napis „RATHAUS”, zamieniony później na „RATUSZ”.

Ratusz znajduje się w południowej pierzei Rynku, w zabudowie zwartej i stanowi dominantę architektoniczną miasta. Budynek w stylu neoklasycyzmu z bezstylowym wnętrzem jest dwukondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym .

Obiekt utrzymany w bardzo dobrym stanie, remontowany na bieżąco, obecnie trwają prace nad remontem wnętrza. Do naszych czasów nie zachowały się elementy dawnego wyposażenia. Postulatem jest zawnioskowanie o wpis ratusza do rejestru zabytków.

- **Dworce**

Dworce kolejowe w Woźnikach i w Psarach są pozostałościami zamkniętej na początku lat 90 tych XX w. linii kolejowej relacji Strzeblin – Woźniki. Budowę tej linii podjęto po uchwale Sejmu Śląskiego w 1929 roku, choć plany w różnych wersjach powstawały jeszcze pod rządami Prus od 1889 r. Głównym powodem podjęcia budowy była chęć ożywienia gospodarczego powiatu Lublinieckiego, który należał wówczas do najbiedniejszych na Śląsku. Ponadto planowano na wielką skalę eksplorację złoża rudy żelaza w okolicach Czarnego Lasu i pokładów margli, rud cynku i ołowiu. Ostatecznie linia kolejowa ukończona została, jako jedna z ostatnich na Śląsku już w II Rzeczypospolitej. Uroczystego otwarcia dokonano 1 sierpnia 1932 roku. Długość torów wynosiła 13 km 850 m zaś z torami stacyjnymi i bocznkami 22,2 km. Wybudowano 3 stacje kolejowe (Strzebiń, Psary, Woźniki) wiadukt, dom mieszkalny w Psarach i przystanek w Lubszy. Roboty ziemne i budowlane wykonało Górnośląskie Towarzystwo Techniczne z Katowic, natomiast sygnalizację kolejową firma "Ropag" z Szopienic.

Uroczyste otwarcie dworca w Psarach, 1 sierpnia 1932 r. (wycinek prasowy), fotografia udostępniona przez Jarosława Dziub, <http://old.timer.w.interia.pl/kolej/>

Dzisiaj materialną pozostałością tego wielkiego przedsięwzięcia są dworzec w Woźnikach i dworzec oraz budynek mieszkalny przy dworcu w Psarach.. Ich forma tak charakterystyczna dla modernizmu jest wypadkową funkcji oraz skromnych geometrycznych zdobień. Właśnie ze względu na tą czystość formy, obiekty te reprezentują najlepsze cechy modernizmu i można je zaliczyć do ważniejszych obiektów zabytkowych gminy. Z samej linii pozostały nasypy, tory zostały rozkradzione jako złom. Przystanek w Lubszy popadł w ruinę. Pozostałe budynki są nieużytkowane i zaniedbane chociaż w dość dobrym stanie technicznym. Gmina

od lat bezskutecznie stara się pozyskać od PKP nasypy w celu zagospodarowania na ścieżki rowerowe. Niezależnie jednak od tych starań konieczne jest podjęcie działań zabezpieczających zabytkowe dworce przed dewastacją. Z uwagi na sytuację własnościową możliwości są tu ograniczone. Niemniej jednak konieczne jest wezwanie właściciela do uprzątnięcia śmieci, zabezpieczenie przed dostępem osób postronnych i uzupełnienia pokryć oraz orynnowania. Wskazane byłoby oznakowanie obiektów z podaniem historii linii i eksponowanie ich w publikacjach dotyczących zabytków gminy. Proponuje się również zawnioskowanie o wpis do rejestru zabytków dworca w Woźnikach w celu objęcia go ochroną konserwatorską.

- **Szkoły**

Na terenie gminy zachowało się kilka zabytkowych szkół, które z wyjątkiem dwóch, nie zostały rozpoznane pod względem konserwatorskim, a z pewnością najstarszą jest przykościelna szkoła w Lubszy, zwana także domem Lompy.

DAWNA SZKOŁA - DOM JÓZEFA LOMPY W LUBSZY

Obiekt wybudowany w 1707 roku jako budynek mieszkalny dla organisty i jednocześnie nauczyciela w szkole. Pierwszym mieszkańcem był Jarosław Jaroszewicz. W 1819 roku posadę nauczyciela objął Lompa. W 1823 roku drewniana część budynku, w którym znajdowała się szkoła rozebrano i dostawiono część murowaną. Lompa pracował tu do 1851 roku, kiedy to został zwolniony. Przyczyną zwolnienia był zatarg z przełożonym, proboszczem, który był jednocześnie powiatowym inspektorem szkolnym. Zmuszony do opuszczenia mieszkania przeniósł się do pobliskich Woźnik. W 1864 roku do szkoły dobudowano jeszcze jedną część, w której urządzono mieszkanie dla drugiego nauczyciela. W latach 30-tych XX wieku, w związku z rozwojem Lubszy, szkołę przeniesiono do nowego budynku, a stary przeznaczono na mieszkania dla nauczycieli. W sierpniu 1931 roku na fasadzie domu umieszczono tablicę upamiętniającą Lompę. Jednak została ona zdjęta w czasie okupacji hitlerowskiej, umieszczona ponownie w 1957 roku.

Budynek jest jednokondygnacyjny z dachem dwuspadowym. Brak jest elementów dekoracji architektonicznej.

Obiekt obecnie nieużytkowany, w dobrym stanie technicznym, przeznaczony do sprzedaży przez prywatnego właściciela.

Z ok. połowy XIX wieku pochodzi budynek dawnej szkoły w Woźnikach mieszczący się przy Rynku nr 9 (obecnie bank), jest to obiekt charakterystyczny dla budownictwa mieszkalnego dla Woźnik. Usytuowany w zabudowie zwartej pierzei rynku, piętrowy z sienią przejazdową (obecnie wejście). Elewacja budynku z tynkowymi opaskami profilowanymi wokół nieregularnie rozmieszczonych, w pięciu osiach, otworów parteru. Piętro oddzielone gzymsem skomponowane jako regularne dziewięcioosiowe z głębokimi pilastrami, pomiędzy którymi rozmieszczono wysokie okna.

Drugą szkołą z II poł. XIX wieku jest dawna szkoła we wsi Łany, włączonej około 1935 roku w obręb miasta Woźniki. Jest to parterowy budynek charakterystyczny dla niewielkich szkół wiejskich podobnie jak dawna szkoła w Lubszy. Po wybudowaniu w 1938 r. nowej szkoły mieściły się tam mieszkania nauczycieli. Obecnie budynek jest własnością prywatną.

Z końca XIX i pocz. XX w. wieku pochodzą dość typowe choć nie rozpoznane szczegółowo projekty szkół z cegły licowej w : Dąbrowie Wielkiej, Dyrdach, Kamięskich Młynach, Ligocie Woźnickiej (ok.1891).

Na tym tle wyróżnia się bardzo nietypowa architektonicznie szkoła w Piasku.

SZKOŁA W PIASKU

Szkoła bardziej podobna jest do budynku dworskiego, za jaki zresztą uchodzi w materiałach reklamowych obecnego właściciela prowadzącego w obiekcie restaurację i hotel. Jej budowę rozpoczęto na wniosek rodziców w 1922 roku. Jednak robiąc wykopy pod fundamenty, natrafiono na znalezisko archeologiczne – cmentarzysko ludności kultury łużyckiej. Wobec tego postanowiono lokalizację szkoły przesunąć, a sama budowa trwała do 1926 roku.

Obiekt zbudowany na planie w kształcie odwróconego krzyża św. Antoniego, czyli odwróconej litery „T”. Bryła budynku symetryczna, rozłożysta, okazała i proporcjonalna. Środkowa część jest piętrowa z poddaszem strychowym, skrzydła boczne parterowe również z poddaszami strychowymi. Ponadto budynek ustawiono na cokole oblicowanym kamieniem wapiennym. Gzyms tegoż cokołu oraz elewacje powyżej zostały otynkowane. Zabytkowy charakter podkreśla oryginalna o zindywidualizowanych formach stolarka okienna i drzwiowa.

Obiekt zachowany w bardzo dobrym stanie, obecnie prowadzony jest tam hotel i restauracja specjalizująca się w przyjęciach weselnych i imprezach okolicznościowych.

Nieco późniejsze, bo z końca lat trzydziestych, są modernistyczne budynki szkół w Woźnikach (1938) i w Lubszy (1936). Już choćby z porównania zdjęć można stwierdzić, jaki skok cywilizacyjny odbył się w tej dziedzinie od pozostałych realizacji. O szkole w Lubszy wiadomo nieco więcej dzięki publikacji monograficznej „Szkola Podstawowa im. Jozefa Lompy w Lubszy 1707-1937-2007”, Lubsza 2007r. pod redakcją B. Szczecha

Wszystkie te obiekty wymagają ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, rozpoznania konserwatorskiego w postaci kart ewidencyjnych i ewentualnych decyzji o ochronie konserwatorskiej.

- **Trafostacje**

Dość typowymi i szczególnie dobrze zachowanymi są dwie trafostacje z 1927 roku, z których jedna zachowana jest w Woźnikach, druga w Piasku. Są to jedyne pozostałości pierwszej fazy elektryfikacji gminy. Na bazie budynku elektrowni wybudowano strażnicę OSP.

Budynki mieszczą transformator redukujący napięcie prądu z linii przesyłowych do standardu urządzeń gospodarstw domowych. Budowle mają charakterystyczny kształt przystosowany do linii napowietrznych, wieży o rzucie kwadratu, przekrytej wysokim dwuspadowym daszkiem krytym karpiówką. Naroża lekko wysunięte z cegły licowej, pozostałe części ścian tynkowane. W górnej części znajdują się zazwyczaj płytkie wnęki mieszczące wspornik z izolatorami (często zlikwidowane). W dużej mierze budynki tego typu są obecnie przekształcone po adaptacji do linii kablowych (podziemnych) lub z przebudowanym dachem czy elewacją., te w gminie Woźniki są zachowane w bardzo dobrym stanie. Wskazane byłoby oznaczenie ich tablicami określającymi datę powstania.

- **Parki**

PARK DWORSKI W CZARNYM LESIE

Park zlokalizowany jest w północnej części miejscowości. Pałac stanowi zamknięcie osi widokowej drogi prowadzącej do Woźnik. Całość składa się z dwóch części: zachodniej i wschodniej, pomiędzy którymi znajdują się stawy. Bezpośrednio wokół pałacu znajduje się wyraźnie starsza część parku. Zasadnicza część kompozycji powstała prawdopodobnie w tym samym czasie, co pałac. Pierwotnie park miał charakter zbliżony do angielskiego w typie swobodnym, w którym dominowały duże przestrzenie wewnątrz parkowych z kilkoma grupami. Obecnie z najstarszych nasadzeń pozostały lipy drobnolistne oraz sosny czarne w szpalerze

granicznym oraz kilka klonów pospolitych. Najmłodsze nasadzenia stanowią rośliny iglaste wzdłuż wschodniej i południowej ściany założenia, gazonie obok stawu oraz przed budynkiem pałacu. Niewątpliwie zieleń parkowa wymaga przeprowadzania prac rewaloryzacyjnych, w tym usunięcia gatunków obcych kompozycji historycznej zarówno ze względu na skład jak i lokalizację, jednak sam stan zachowania drzewostanu ocenia się jako dobry. Park przypałacowy chroniony jest poprzez wpis do rejestru zabytków.

- **Folwarki**

Zachowała się większość zabytkowej zabudowy czterech folwarków przeważnie jest to architektura ceglana z przełomu XIX i XX w. Wyjątkiem jest zachowany budynek dawnych czworaków przy ul. Lubszeckiej 5 w Babienicy pochodzący z poł. XIX w.

Pomimo że w większości są to budynki inwentarskie, budowano je z rozmachem i przywiązywano dużą wagę do ich wyglądu. W szczególności bardzo dekoracyjne są elewacje obór, gdzie zastosowano chyba wszystkie możliwe rodzaje zdobień charakterystyczne dla architektury ceglanej. Wbrew swojemu użytkowemu przeznaczeniu są to budynki o dużych walorach zabytkowych i powinny być zachowane w jak najlepszym stanie. Stan ich zachowania jest bardzo zróżnicowany i zależy przede wszystkim od tego, czy obiekt jest użytkowany. Przypadku tych obiektów najważniejsze jest znalezienie nowego sposobu użytkowania, ponieważ opuszczone podlegają postępującej degradacji. W szczególności dotyczy to podzielonego pomiędzy trzech właścicieli folwarku w Woźnikach, którego część obiektów, należących do prywatnego właściciela, bliska jest katastrofy budowlanej. Kompleksowe prace w tym wypadku nie są możliwe ze względu na duże koszty, konieczne jest natomiast, choćby ze względów bezpieczeństwa, uzupełnienie pokrycia dachowego i orynnowania, ażurowe zamurowanie wejść do nieużytkowanych obiektów i otablicowanie znakami ostrzegawczymi. Prace te powinny zostać wykonane w budynkach będących w posiadaniu gminy, natomiast przy pozostałych konieczne jest zgłoszenie stanu istniejącego do Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego.

- **Cmentarze i miejsca pamięci**

W dokumentacji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Częstochowie znajdują się 3 karty cmentarzy:

- Karta cmentarza parafialnego w Lubszy

- Karta cmentarza parafialnego w Woźnikach
- Karta cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Piasku

CMENTARZ W LUBSZY

Cmentarz położony w centralnej części wsi, od zachodu przylega do kościoła parafialnego. Powstał prawdopodobnie wraz z parafią w XIV wieku jako cmentarz przykościelny. W 1930 roku został powiększony i tworzy wraz z kościołem zespół. Aleja główna stanowi oś cmentarza od wejścia głównego do kościoła. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1871 roku. Na terenie cmentarza brak jest zieleni, zachowane nagrobki utrzymane są w stanie dobrym.

CMENTARZ W WOŹNIKACH

Cmentarz położony przy ulicy Tarnogórskiej, został założony na przełomie XVII i XVIII wieku, powiększony w 1913 roku, niwelując przy okazji grodzisko.. Teren cmentarza rozdzielony jest drogą na dwie części. Południowa, starsza, skupia się wokół kościoła pw. św. Walentego. Aleje obsadzono szpalerami tui. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1805 roku. Tutaj znajduje się również nagrobek Józefa Lompy. Ponadto jest tu mogiła powstańców śląskich, zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych we wrześniu 1939 roku. Cmentarz utrzymany w stanie dobrym.

CMENTARZ EWANGELICKO – AUGSBURSKI W PIASKU

Cmentarz został założony w II połowie XVIII wieku przez Püklera, ówczesnego właściciela Lubszy. Całość ogrodzona murem, jednak sam układ cmentarza, nagrobków i mogił jest nieczytelny. Najstarszy istniejący nagrobek stanowi grób Johana Heinricha Knetscha (1776-1820) i jego syna Carla Friedricha (1813-1832). Część mogił jest nieokreślona, a sam obiekt częściowo zaniedbany. W starszej części nagrobki i krzyże wykonane ze stali zostały skradzione z przeznaczeniem na złom. Zagrożeniem jest dziko rozrastająca się zieleń. Część obiektu wymaga bieżącego oczyszczenia z samosiewów.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o *Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami*, zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub

związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość artystyczną, historyczną lub naukową. Do zabytków ruchomych zalicza się: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, dzieła sztuki ludowej i rękodzieła, a także inne obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami, jak również wystrój architektoniczny: stała dekoracja budynków (wewnętrzna i zewnętrzna), obiekty małej architektury o cechach indywidualnych, niepowtarzalnych wytworów artystycznych – rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie, detal, w tym gzyms, obramowanie otworów okiennych i drzwiowych; rzeźby ogrodowe, fontanny, pomniki, kapliczki przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.

Na terenie gminy Woźniki występują zabytki ruchome ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków ruchomych, dostępnej do wglądu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Częstochowie. Z danych tych wynika, że część obiektów uległa zaginięciu lub zniszczeniu. W ewidencji ujęte jest całe wyposażenie kościoła p.w. św. Katarzyny w Woźnikach, 2 elementy wyposażenia kościoła cmentarnego p.w. św. Walentego w Woźnikach oraz rzeźba św. Floriana, znajdująca się dawniej w kapliczce św. Floriana w Woźnikach. Obecnie w kapliczce wstawiono nową rzeźbę z żywicy i sprawa przeniesienia pierwotnej rzeźby wymaga wyjaśnienia i obowiązkowo zgłoszenia do wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Do rejestru prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wpisane zostały zabytki z kościoła św. Katarzyny w Woźnikach pochodzące sprzed XIX w. Zaś w kościele św. Walentego wpisano jedynie ambonę. Wykaz wszystkich zabytków ruchomych (także tych, które uległy zaginięciu lub zniszczeniu) znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiera załącznik nr 1.

Dokumentacja zabytków zazwyczaj traktowana jest po macoszemu i nie uważa się jej za zadanie pierwszoplanowe w obliczu potrzeb remontowych, najczęściej przekraczających możliwości. O jej znaczeniu przekonać się można, gdy zabytek zostanie skradziony, ulegnie uszkodzeniu lub zniszczeniu. Jak wtedy wykonać kopię czy uzupełnić rękę rzeźby świętego? Niewiele osób wie, że Polska, jako jeden z niewielu krajów, posiada internetową bazę danych zabytków skradzionych lub zaginionych, na bieżąco aktualizowaną i stanowiącą nieocenioną pomoc dla służb zajmujących się poszukiwaniami i rewindykacją nie tylko w Polsce ale i na świecie. Dzięki temu udaje się odzyskać wiele cennych obiektów, które od dziesięcioleci

znajdowały się za granicami kraju. Podstawą jest jednak zinwentaryzowanie zabytków z fotografią, wymiarami i opisem cech szczególnych. Dlatego ze szczupłych środków konserwatorskich corocznie zlecane jest wykonywanie kart ewidencyjnych dla różnych typów zabytków.

W czasie objazdu terenowego po gminie stwierdzono, istnienie wielu zabytków ruchomych, które wymagają zdokumentowania. W większości uwaga ta dotyczy wyposażenia kościołów w Lubszy i w Piasku, ale też nowszej części wyposażenia kościoła św. Walentego. Poza tym w niektórych wsiach zachowały się pojedyncze obiekty jak np. ołtarz z kaplicy „Góra Oliwna” na ul. Krzyżowej w Woźnikach, rzeźby z kaplicy przykościelnej w Lubszy i kapliczki leśnej w Pakułach, kamienne krzyże przydrożne z Ligoty Woźnickiej. Z tego względu częścią niniejszego programu jest lista zabytków ruchomych wymagających zdokumentowania (zał. 5). O ile zabytki nieruchome w sposób uproszczony inwentaryzuje, oprócz wojewódzkiego konserwatora zabytków, także gmina w postaci gminnej ewidencji zabytków, to dokumentacja zabytków ruchomych jest w wyłącznej kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków. Jako jeden z postulatów niniejszego programu proponuje się zawniaskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o sukcesywne uzupełnienie dokumentacji ewidencyjnej o zabytki ruchome wyszczególnione w w/w liście.

Opis zabytków ruchomych i ich stanu znajdujących się na terenie gminy przekracza ramy niniejszego opracowania. Z pewnością najcenniejsze są zabytki sztuki sakralnej znajdującej się w kościołach i kaplicach i te praktycznie w całości znajdują się w stanie dobrym lub bardzo dobrym. Z obiektów wymagających konserwacji wymienić należy ołtarz amonowy zboru w Piasku i ambonę kościoła św. Walentego w Woźnikach.

Warto zwrócić uwagę na zabytki ruchome w terenie nie będące wyposażeniem żadnego obiektu. Są to przydrożne krzyże i kapliczki oraz dzwonki zmarłych.

- **Dzwonki - Sygnaturki**

We wsiach istniała tradycja budowy tzw. dzwonki umarłych (w okolicach Woźnik zwane sygnaturkami), które swym dźwiękiem

oznajmiały ważne wydarzenia, jeśli we wsi nie było kościoła z dzwonnica,

używano ich do ostrzegania przed pożarem i podczas pogrzebów, stąd nazwa. Zachowało się ich cztery na terenie gminy. Prawie wszystkie mają współcześnie wymienione słupy a jedynie sygnaturki (sygnaturka – w ogólnopolskiej terminologii to niewielki dzwon lub niewielka wieżyczka na dzwon na kościele, natomiast w okolicy Woźnik sygnaturką nazywa się całą konstrukcję drewnianego słupa z widlastym mocowaniem, zawiesiem, dzwonkiem oraz daszkiem) zachowały się częściowo oryginalne. Jedynym obiektem tego typu zachowanym całościowo jest dzwonek przy kościele w Kamińskich Młynach zamontowany na słupie z 1932 roku. Słup nie jest oryginalny, ale ma już wartość zabytku. Jest on obecnie w złym stanie i wymaga pilnej konserwacji przeprowadzonej zgodnie z zasadami konserwatorskimi tzn. renowacją i wzmocnieniem istniejącego słupa, a nie jego wymianą na nowy. Pozostałe tego typu obiekty znajdują się w Ligocie Woźnickiej, Pakułach i Psarach.

Niezależnie od faktu wymiany słupów same sygnaturki wykonywane były na zamówienie i pochodzą nierzadko z XVIII w. Przedstawiają wartość zabytkową i wskazane byłoby przynajmniej ich zinwentaryzowanie z określeniem stanu zachowania.

- **kapliczki**

Często spotyka się przy drodze niewielkie kapliczki w formie ozdobnie profilowanej deski lub gablotki z daszkiem i malowanym lub reprodukowanym przedstawieniem, zawieszane na drzewie lub stojące na słupku przy drodze. Właściwie żaden z obiektów tej grupy nie ma wartości zabytkowej. Dwie odręcznie malowane są współczesnymi kopiami stacji drogi krzyżowej, pozostałe przedstawienia są albo reprodukcjami albo współczesnymi dewocjonaliami. W większości przypadków obudowy wszystkich kapliczek wykonane zostały w ostatnich latach. Nie widać też specjalnego związku tych kapliczek z otaczającą przestrzenią lub upamiętnieniem jakiegoś zdarzenia. W Gminnej Ewidencji Dóbr Kultury z 1999 r. zewidencjonowano jedną kapliczkę wiszącą (Dąbrowa Wielka) o ozdobnej formie, pochodzącą zapewne sprzed II wojny, ale obecnie nie udało się już jej odnaleźć i zapewne została ona zastąpiona współczesną.

- **Krzyże przydrożne**

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja z przydrożnymi krzyżami. Większość stoi w historycznych miejscach tzn. na rozstajach i na krańcach wsi. Same krzyże praktycznie wszystkie są wykonane współcześnie, w większości z drewna na wzór pierwotnego krzyża o tradycyjnych proporcjach, ale zdarzają się również krzyże wykonane ze stalowych rur nierdzewnych, profili stalowych lub z blachy. Część z nich ma zmienione proporcje

i wygląda w sposób karykaturalny (np. krzyż przy ul. Bytomskiej – Leśnej w Piasku). Jeśli chodzi o pasje (pasja – przedstawienie ukrzyżowanego Chrystusa) to część również wykonana jest współcześnie (przedstawienia niewielkich rozmiarów, wyraźnie zbyt małe do monumentalnych krzyży, oraz te wykonane na wzór starszych o większych rozmiarach lecz wykonane z żywicy poliestrowej lub gipsu). Pozostałe wykonane z cynku, lub żeliwa pochodzą z końca XIX wieku lub pierwszej połowy wieku XX. Z tej grupy 5 pasji z okresu dwudziestolecia międzywojennego wykonane jest z żeliwa od jednej sztancy i występuje też licznie na krzyżach w gminach ościennych. Jako powtarzalne wyroby rzemieślnicze wykonywane w formie odlewów nie mają one wielkiej wartości zabytkowej, jednak są historycznym świadectwem miejscowej tradycji i religijności, dlatego powinny być na bieżąco zabezpieczane i konserwowane. Z tym także bywa różnie, na części przedstawień widać ślady dawnych napraw mniej lub bardziej udanych, oraz wielokrotnego malowania niekiedy zniekształcającego przedstawienia. Właścicielem części tych obiektów jest gmina Woźniki. Jeśli nie do wszystkich przedstawień, to przynajmniej do tych będących w posiadaniu gminy, warto podejść w sposób systemowy i poddać je profesjonalnej konserwacji, polegającej na oczyszczeniu z nawarstwień, pospawaniu lub zlutowaniu pękniętych elementów, zabezpieczeniu metalu przed korozją i nadaniu nowej polichromii. Są dwie tradycyjne możliwości. W przedstawieniach o zachowanej anatomii można pozostawić jedynie zabezpieczoną powierzchnię metalu i pozłocić perizonium (łac. przepaska) i koronę cierniową lub rozmalować karnację z oddaniem koloru oczu, ust i włosów. W często występujących przedstawieniach odlewu żeliwnego, gdzie anatomia pozostawia wiele do życzenia, rozmalowanie włosów postaci wygląda niestosownie, z tego względu dla tych odlewów lepsze jest pozostawienie zabezpieczonego materiału i podkreślenie jedynie opisanych wyżej elementów. Ze znalezionych ogółem 25 tego typu obiektów 10 przedstawia wartość zabytkową są to:

Wzór z okresu dwudziestolecia międzywojennego:

1. Pakuły, ul. Karola Pakuły 6
2. Lubsza, droga polna Lubsza – Kamienica
3. Lubsza, w polu na przedłużeniu ul. Plebiscytowej
4. Psary ul. Lompy 9
5. Piasek ul. Bytomska – Leśna

Wzór z pocz. XX w, w ostatnim dziesięcioleciu kilka takich pasji zlikwidowano zamieniając je przedstawieniami współczesnymi:

6. Piasek, ul. Wolności 26
7. Okrąglik 5 (stopy nieudolnie dorobione)

Wzory z przełomu od przełomu XIX/XX do lat 30 tych XX w.:

8. Ligota Woźnicka, ul. Karola Miarki 80
9. Psary, Powstańców 37
10. Dyrdy, ul. Piaskowa, przy kaplicy

Osobną podgrupą są krzyże kamienne lub murowane. Najstarsze krzyże kamienne o formach neogotyckich z pocz. XX w., zachowały się w Ligocie Woźnickiej, Skrzesówce oraz na cmentarzach w Lubszy i Woźnikach. Właściwie tylko te obiekty posiadają cechy zabytku. Z tego krzyże cmentarne objęte są już ochroną konserwatorską jako część założeń cmentarnych. Jedynie wymienione powyżej proponowane są do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Pozostałe obiekty na terenie gminy zostały wykonane lub w duży sposób przekształcone w czasach powojennych i nie mają wartości zabytkowej wyjątkiem jest tu Pasja z betonowego krzyża postawionego zapewne na miejscu wcześniejszego, drewnianego w 1947 roku przy ul. Koziegłowskiej 48, można ją datować na I ćwierć XX w.

Krzyże kamienne z 1912 roku z Ligoty Woźnickiej i Skrzesówki oraz krzyż z Górali

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne w brzmieniu ustawy o *Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami* to zabytki nieruchome, będące powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalnością człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów lub śladów albo zabytek ruchomy, będący tymi wytworami.

Ewidencję zabytków archeologicznych dla gminy Woźniki prowadzi Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Częstochowie. Ewidencja ta oparta jest na programie tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski). Projekt ten polega na podziale terenu całej Polski na pola, w obrębie których prowadzone są badania powierzchniowe. Efektem dotychczasowych badań przeprowadzonych w ramach projektu AZP na terenie gminy Woźniki było odkrycie 35 stanowisk archeologicznych (załącznik nr 6) o zróżnicowanym znaczeniu, w tym jedno

stanowisko wpisane do rejestru zabytków. Jest to grodzisko w Woźnikach datowane na późne fazy wczesnego średniowiecza. Zostało ono odkryte w 1931 roku, a dwa lata później przeprowadzono tam inwentaryzację. Chociaż już w końcu osiemnastego wieku Zimmermann wspomina o odkryciach w tej okolicy kwadratowych dołów ze szkieletami i oszczepami. Obecnie miejsce to jest nieoznakowane (tablica całkowicie nieczytelna) i nieco zapomniane choć nie ma tam szczególnego zagrożenia. Wskazane byłoby przeprowadzenie profesjonalnych badań archeologicznych grodziska i opublikowanie ich wyników. Na tej podstawie można wykonać na miejscu tablicę z opisem historii i wizualizacją, ewentualnie można wyeksponować część odkryć.

Pozostałe stanowiska to przede wszystkim ślady osadnictwa, do ciekawszych odkryć można również zaliczyć prążaki rudy żelaza zidentyfikowane w rejonie Kamieńskich Młynów oraz cmentarzysko w Piasku datowane na okres kultury łużyckiej. Odkrywcą tego ostatniego znaleziska był Józef Danek, kierownik szkoły w Piasku, podczas budowy której w 1922 r. odkryto kilkadziesiąt grobów z naczyniami ceramicznymi, częściowo bogato zdobionymi. Interesującym faktem jest również odkrycie w tym miejscu pochówków szkieletowych oraz grobów ciała palnych.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Placówka muzealna specjalizuje się w chronieniu dziedzictwa, jak również inicjuje i realizuje część badań naukowych, działań popularyzatorskich i edukacyjnych. Muzeum stanowi najważniejszą formę organizacyjną ochrony i opieki nad zabytkami ruchomymi. Gromadzi zbiór materiałów źródłowych do badań dziejów i kultury. Prezentuje dzieje oraz dawną i współczesną kulturę materialną i artystyczną, jak również służy budowaniu lokalnej tożsamości i identyfikacji z regionem.

Na terenie gminy Woźniki nie istnieje placówka muzealna. Plan Odnowy Miejscowości Lubsza zakłada utworzenie przez Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział w Bytomiu w miejscu obecnej „Szkoły i organistówki Józefa Lompy” – Centrum Regionalne im. Józefa Lompy. Jednak projekt ten został wstrzymany. W Lubszy w szkole znajduje się Izba poświęcona pamięci Lompy.

W zbiorach muzealnych Muzeum Górnośląskiego znajdują się zabytki z wykopalisk w Piasku. Ze względu na ograniczone środki i wielkość zbiorów postuluje się utworzenie „wirtualnego muzeum” jako osobny projekt albo jako podstronę strony internetowej gminy.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne.

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Na terenie gminy działają dwa amatorskie zespoły ludowe: „Girlanda” z miejscowości Piasek oraz „Babie Lato” z Psar. Oba zespoły uświetniają regionalne imprezy, propagując w ten sposób zarówno strój ludowy jak i pieśni. W Psarach i Babienicy działają również Koła Gospodyń Wiejskich.

Woźniki mają trzy miasta partnerskie. Współpraca z miasteczkiem Kravare, położonym na Śląsku Opawskim w Republice Czeskiej, trwa od 1992 roku i polega na wymianie kulturalnej i sportowej. Jest to udział czeskich i woźnickich zespołów artystycznych w imprezach organizowanych na terenie obu miast. Do tradycji weszły coroczne wyjazdy mieszkańców gminy na Wielkanocne i Bożonarodzeniowe kiermasze na Zamek w Kravare. Współpraca kulturalna oraz wymiana młodzieży została także nawiązana z parafią św. Norberta w Merseburgu w Niemczech. Ponadto od 2000 roku partnerem stała się także słowacka Liskowa, znana z gorących źródeł.

Ważną częścią dziedzictwa niematerialnego jest poznanie własnej historii, której opracowanie stoi w gminie na wysokim poziomie dzięki regionalnym badaczom B. Szczechowi i P. Kalinowskiemu, którzy docierając do dokumentów źródłowych odkrywają nieznane fakty historyczne i weryfikują czasem nieprecyzyjne informacje funkcjonujące w starszych publikacjach. Publikowanie w różnej formie wiedzy historycznej jest bardzo ważną częścią budowania lokalnej tożsamości i krokiem w kierunku zrozumienia i poszanowania materialnego dziedzictwa historii. Wsparcie dla wszelkich inicjatyw poszerzających wiedzę historyczną i zabytkoznawczą oraz upublicznienie tej wiedzy, jakie gmina Woźniki okazuje dotychczasowym opracowaniom z tego zakresu jest bardzo cenne i już dziś przynosi wymierne korzyści w postaci zmiany nastawienia mieszkańców gminy do zabytków. Wsparcie dla publikacji zabytkoznawczych, o ile takowe będą opracowane, jest ważnym punktem programu opieki nad zabytkami.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

Charakterystyka zasobu obiektów zabytkowych ma służyć uściśleniu przedmiotu ochrony. Ochronie w gminie Woźniki podlegają:

a) obiekty wpisane do rejestru zabytków woj. śląskiego:

Na terenie gminy Woźniki zostały wpisane do rejestru zabytków obiekty nieruchome i ruchome (szczegółowy wykaz wraz z numerem rejestru znajduje się w załączniku nr 2, 4). Obiekty te objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568) . Sposób i tryb wydawania pozwoleń na prace w zabytku reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 09 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych* (Dz.U. z 2004 r. Nr 150, poz. 1579). Zabytki te podlegają pełnej ochronie konserwatorskiej, co oznacza, że wszelkie prace przy nich (oraz badania naukowe) wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Indywidualny wpis do rejestru rodzi szereg skutków prawnych, m.in. ulg podatkowych. Jest on również warunkiem koniecznym do ubiegania się o pomoc finansową na konserwację zabytku ze środków publicznych.

Zabytki nieruchome

Wojewódzki rejestr zabytków jest prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obiekt wpisywany jest do rejestru na podstawie decyzji konserwatora z urzędu lub na wniosek właściciela obiektu bądź też użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, jak również nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wpisania do rejestru zabytków nieruchomych wchodzących w skład tych układów lub zespołów. Na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpis do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej nieruchomości. W tego typu obiektach ochronie podlega forma architektoniczna, a w szczególności: wysokość, bryła, forma dachu, kompozycja elewacji wraz z detalem architektonicznym i stolarką oraz materiał budowlany. Chroniona jest także funkcja obiektu

zabytkowego, a ewentualna zmiana musi być uzgodniona z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Obecnie taką ochroną objęte jest 8 obiektów, szczegółowy wykaz zabytków nieruchomych wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków z terenu gminy Woźniki zawiera załącznik nr 2.

Zabytki ruchome

Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. W przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru. Do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się zabytku wpisanego do muzealnej księgi inwentarzowej lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Na terenie gminy Woźniki jest 26 zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Jest to wyposażenie kościoła, większa część wyposażenia kościoła św. Katarzyny w Woźnikach oraz ambona z kościoła św. Walentego.

Zabytki archeologiczne

Teren gminy Woźniki został przebadany powierzchniowo w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Wyniki badań są dostępne do wglądu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Częstochowie. Program Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) realizowano od lat 70-tych XX w. Wyniki badań stanowią podstawową bazę informacji o zasobach archeologicznych gminy. Odkryte na obszarze 91 – 48/1/1 grodzisko w Woźnikach objęte jest wpisem do rejestru zabytków.

Ewentualne pojawienie się nowych stanowisk archeologicznych może nastąpić przy okazji prowadzenia robót ziemnych tak jak to stało się w pasie budowy autostrady.

b) ochrona ustalona w planach zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia zawarte w miejscowych planach zagospodarowania jest jedną z form ochrony zabytków oraz podstawą do prawnych działań w tym kierunku. Zgodnie z *Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* w planach należy uwzględniać zapisy Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (art. 18 ust. 1). W planie bierze się pod uwagę zasięg stref ochrony konserwatorskiej wyznaczonych zgodnie z jednolitą metodą ustalania obszarów pod ochroną konserwatorską

opracowaną w 1990 r. przez Zespół Ekspertów Międzynarodowej Komisji d/s Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich.

Wyróżnia się następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- "A" - strefa bezpośredniej ochrony, do bezwzględnego zachowania, obejmująca obszary o dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej.
- "B" - strefa obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania oraz charakteru i skali zabudowy.
- "K" - strefa ochrony krajobrazu związanego z zespołem zabytkowym.
- "W" - strefa ochrony archeologicznej.
- "E" - strefa ochrony ekspozycji, głównie przez wyznaczanie terenów wyłączonych spod zabudowy.
- "OW" - strefa obserwacji archeologicznych

Na terenie gminy Woźniki obowiązuje Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego przyjęty uchwałą nr 234/XXI/2004 z dnia 30 grudnia 2004 roku oraz późniejsze zmiany. Zawiera on wytyczne konserwatorskie oraz ustalenia „Studium uwarunkowań” w zakresie ochrony zabytków, w tym wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej.

Ponadto przyjmuje on następujące rozwiązania w kwestii zasad ochrony i kształtowania ładu przestrzennego:

- wprowadza ochronę przed rozpraszaniem się zabudowy, w tym szczególnie zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, letniskowej i usługowej poprzez ograniczenie możliwości lokalizacji tej zabudowy wyłącznie do terenów określonych w planie
- lokalizacja zabudowy od granicy działki sąsiedniej winna być zgodna z wymogami prawa budowlanego
- wprowadza wymóg zachowania nieprzekraczalnej linii zabudowy w stosunku do dróg i ulic określonej w ustaleniach szczegółowych tj. waha się od 4 - 20m od granicy pasa drogowego, nie mniej niż 6,0 m od skraju jezdni,
- wprowadza ograniczenia wysokości budynków oraz ustala dla nowych obiektów ogólny wymóg kształtowania formy architektonicznej i detali nawiązujących do tradycji regionu z uwzględnieniem lokalnych warunków sytuowania
- zabudowa letniskowa nie może wprowadzać nadmiernej ingerencji w środowisko przyrodnicze, tj. nie może przekraczać określonej wysokości i gabarytów,

maksymalnie chronić istniejący drzewostan i uwzględniać wymogi dotyczące wprowadzenia zieleni niskiej i wysokiej.

Ponadto określa obiekty oznaczone na rysunkach planu jako podlegające ochronie przewidzianej w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz znajdujące się w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

c) park kulturowy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami określa, iż jedną z form ochrony jest utworzenie parku kulturowego. Jego utworzenie ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy, zgodnie z art.16 p.1 przywołanej ustawy, jest powoływany mocą uchwały przez Radę Gminy (lub Rady Gmin, jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin) po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Do chwili obecnej na terenie gminy Woźniki nie powstał żaden park kulturowy.

d) pomnik historii

Pomniki historii są to zabytki nieruchome, o szczególnej wartości dla kultury narodowej. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Pomnikiem historii może zostać zabytek o znaczeniu ponadregionalnym, o dużych wartościach historycznych, artystycznych i naukowych, mający znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego, utrwalony w świadomości społecznej i stanowiący źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń. Obiekt, zespół, układ przestrzenny lub obszar proponowany do uznania za pomnik historii musi być wpisany do rejestru zabytków lub objęty statusem parku kulturowego. Pomniki historii zgłaszane są do Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną.

Do chwili obecnej na terenie gminy Woźniki nie ma obiektu uznanego za pomnik historii. W opinii autora niniejszego opracowania na terenie gminy brak jest obiektów zabytkowych o znaczeniu kwalifikującym do uznania za pomnik historii.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

Ewidencja zabytków jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Określa to art. 21 ustawy o *Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami*.

Obowiązująca do 5 czerwca 2010 roku Ustawa określała, iż obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków, a pozostające poza rejestrem zabytków czy ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego nie były objęte ochroną prawną. Uwzględnienie ich w ewidencji gminnej miało wyłącznie charakter informacyjny, pomocny przy określaniu zasobu zabytków gminy i przy opracowywaniu programów opieki nad zabytkami. Nowelizacja Ustawy z dnia 5 czerwca 2010 r. rozszerza katalog form ochrony zabytków, określony w art. 7 ust.4 o ustalenia ochrony także w decyzji o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto, do art. 19 ustawy dodany został ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Jednocześnie Ustawa nie przewiduje możliwości odwołania się od włączenia obiektu nieruchomego do gminnej ewidencji. Ponadto nowelizacja daje burmistrzowi lub wójtowi gminy możliwość, w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, wpisania do gminnej ewidencji zabytków obiektów nieujętych w wojewódzkiej ewidencji.

W przypadku gminy Woźniki miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmuje ochroną obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz znajdujące się w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Równoległe z tworzeniem niniejszego opracowania została sporządzona inwentaryzacja do celów gminnej ewidencji zabytków. Ujęto w niej obiekty znajdujące się w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków znajdującej się w WUOZ Delegatura w Częstochowie oraz zabytkowe obiekty wytypowane podczas lustracji terenu gminy. Ponadto gmina Woźniki posiada dokumentację pomocniczą z 1999 roku, pod nazwą: Ewidencja Dóbr Kultury, w której zostały ujęte przede wszystkim krzyże i kapliczki. Są to zarówno zabytki nieruchome jak i ruchome. Znaczna część z nich nie posiada cech zabytkowych i są przykładami obiektów współczesnych. Ponadto w przywołanej ewidencji dóbr kultury znajdują się zabytkowe

omentarze, ratusz, układ urbanistyczny miasta Woźniki oraz grodzisko wpisane do rejestru zabytków.

Dotychczas sporządzona inwentaryzacja do Gminnej Ewidencji Zabytków jest dostępna w Urzędzie Miasta w Woźnikach.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na obszarze gminy Woźniki wyróżnić można kilka obiektów o szczególnych bądź dużych walorach zabytkowych. Należą do nich:

- kościół pw. św. Walentego w Woźnikach
- kościół pw. św. Katarzyny w Woźnikach
- zespół architektoniczny rynku w Woźnikach
- ratusz w Woźnikach
- zespół kościoła pw. św. Jakuba w Lubszy, w tym szkoła i organistówka
- kościół ewangelicko-augsburski w Piasku
- dawna szkoła w Piasku
- pałac w Czarnym Lesie

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

Analiza SWOT - heurystyczna technika analityczna służąca do wstępnego porządkowania informacji, polega na ułożeniu posiadanych informacji na cztery grupy:

S (*Strengths*) – mocne strony: wszystko to co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego tematu,

W (*Weaknesses*) – słabe strony: wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego tematu,

O (*Opportunities*) – szanse: wszystko to co stwarza dla analizowanego tematu szansę korzystnej zmiany,

T (*Threats*) – zagrożenia: wszystko to co stwarza dla analizowanego tematu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Analiza SWOT jest pierwszym etapem analizy strategicznej, zawartej w następnych etapach opracowania.

W rozdziale tym wykorzystano m.in. wyniki analizy dokonanej w Strategii Rozwoju Gminy Woźniki na lata 2004 – 2015 oraz w sporządzonych planach odnowy miejscowości. Na ich podstawie określono mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

MOCNE STRONY:

- Położenie gminy w stosunkowo niewielkiej odległości od dużych aglomeracji takich jak Częstochowa i Katowice oraz Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, skupisk ludności – potencjalnych usługobiorców oferty turystycznej Woźnik i okolic
- Położenie gminy na trasie pielgrzymkowej na Jasną Górę
- Położenie gminy w pobliżu drogi A1 oraz Międzynarodowego Portu Lotniczego w Pyrzowicach
- Potencjał turystyczno - rekreacyjny tworzony przez walory przyrodnicze i kulturowe: duże kompleksy leśne oraz obiekty zabytkowe
- Objęcie terenu gminy Wojewódzkim Programem Rozwoju Tras Rowerowych „Rowerem po Śląsku” oraz Programem Ochrony Zabytkowych Drewnianych Obiektów Sakralnych
- Przynależność do Lokalnej Grupy Działania „Brynica to nie granica”
- Uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy (Strategia Rozwoju Gminy Woźniki na lata 2004 – 2015, plany odnowy miejscowości: Woźniki, Lubsza, Psary, sołectwa Kamieńskie Młyny) oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

SŁABE STRONY:

- Słabo rozwinięte zaplecze turystyczno-rekreacyjne, brak taniej bazy noclegowej, gospodarstw agroturystycznych, zaplecza gastronomicznego
- Słabo rozwinięta sieć ścieżek rowerowych i pasów rowerowych
- Niewystarczające działania promujące zabytki jako towaru turystycznego oraz atutu wzmacniającego atrakcyjność gospodarczą
- Niski stopień świadomości społecznej w zakresie należytego dbania o obiekty zabytkowe
- Migracja ludzi do większych miast

SZANSE:

- Rozbudowa bazy turystycznej z wykorzystaniem obiektów i obszarów o wartościach historycznych i kulturowych
- Rozwój agroturystyki
- Rozwój turystyki kwalifikowanej poprzez wykorzystanie walorów naturalnych gminy
- Wykorzystanie bliskości dużych aglomeracji dla rozwoju turystyki weekendowej
- Wzrost zainteresowania rekreacją rowerową
- Współpraca z innymi gminami i miastami, współpraca zagraniczna oraz współpraca z organizacjami branży turystycznej
- Zmiana świadomości mieszkańców w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego
- Wzrost nakładów finansowych na działania mające na celu ochronę zabytków, ich renowację, wszelkie prace konserwatorskie, możliwość pozyskiwania funduszy z funduszy strukturalnych;

ZAGROŻENIA:

- Samowolne działania remontowe w obiektach zabytkowych, prowadzone bez uzgodnień konserwatorskich
- Stopniowa degradacja zabytków
- Spadek atrakcyjności gminy
- Brak potencjalnych inwestorów
- Konkurencyjność sąsiednich gmin w zakresie przyciągania inwestorów i rozwoju turystyki
- Wysoka konkurencja miast, zwłaszcza z obszaru Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, przy pozyskiwaniu środków unijnych

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I GŁÓWNE CELE POLITYKI ZWIĄZANEJ Z OCHRONĄ ZABYTEKÓW.

Podstawowym warunkiem realizacji celów i zadań zawartych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami jest określenie przedmiotu dziedzictwa kulturowego i metody jego ochrony.

W analitycznej części opracowania Gminny Program Opieki nad Zabytkami posługuje się metodyką skodyfikowaną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, składającą się z pojęć zdefiniowanych następująco:

Założenia programowe są najbardziej ogólną formą analizy i zawierają relacje między przedmiotem opracowania a elementami zewnętrznymi, wynikającymi z analizy SWOT przeprowadzonej w punkcie 6 opracowania.

Cele to efekty, jakie teoretycznie zakłada się osiągnąć przy pomocy zaproponowanych do wykonania zadań.

Priorytety są to strategiczne obszary działania formułowane w perspektywie wieloletniej, określone po przeprowadzeniu diagnozy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy i oceny opracowań strategicznych oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Kierunki działań określone w ramach priorytetów to cele operacyjne, wskazujące kierunkowe działania, oznaczające, w jaki sposób mają być osiągnięte priorytety.

Zadania, czyli cele szczegółowe, to określone czynności wyznaczone kierunkami działań, które należy wykonać, aby zrealizować cele i założenia programowe. Wśród zadań można wyodrębnić zadania krótkoterminowe tj. wyznaczone do realizacji w okresie 4 lat oraz zadania długoterminowe tj. działania, które należy rozpocząć, ale nie zakłada się ich wykonania w perspektywie 4-letniej, jak także zadania wymagające ciągłości lub cykliczności. W niniejszym opracowaniu zostały one oznaczone: „zadanie długoterminowe” oraz „zadanie cykliczne”.

7.1. Założenia Programowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami zakłada:

- ochronę dóbr kultury znajdujących się na terenie gminy
- wykorzystanie położenia oraz walorów naturalnych i zabytkowych do rozwoju gminy
- uwzględnianie ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

7.2. Cele główne polityki związanej z ochroną zabytków

Strategia Rozwoju Gminy Woźniki na lata 2004 – 2015, po analizie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń, określa pożądane działania, tzw. inicjatywy strategiczne, które mają przyczynić się do rozwoju gminy Woźniki.

Inicjatywa I nastawiona jest na podniesienie poziomu rozwoju gminy przy wykorzystaniu potencjału kulturowego i przyrodniczego. Ma prowadzić do wzrostu konkurencyjności gospodarczej i turystycznej gminy.

Inicjatywa II zakłada osiągnięcie korzyści wynikających m.in. z położenia gminy w pobliżu tras pielgrzymkowych i bliskości centrum pielgrzymkowego w Częstochowie. Chodzi tu przede wszystkim o zwiększenie ruchu turystycznego.

Należy także podkreślić, że ten sam dokument wśród pól strategicznych na drugim miejscu wymienia: kulturę, turystykę, rekreację i sport. Oznacza to, że władze gminy dostrzegają potencjał kulturowo-przyrodniczy oraz wiążą z tym sektorem rozwój gminy poprzez rozwój turystyki.

Niniejsze opracowanie pozostaje w całkowitej zgodności z przywołanym wyżej dokumentem strategicznym gminy w zakresie wykorzystania dóbr kultury dla rozwoju gminy. Wobec tego jako główne cele polityki związanej z opieką nad zabytkami należy wymienić:

- planowanie i konsekwentne realizowanie działań samorządowych w zakresie ochrony zabytków
- wspieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych
- promocja walorów naturalnych i zabytkowych, wyeksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego dla zwiększenia konkurencyjności gminy
- pozyskiwanie środków, w tym z funduszy unijnych oraz ich racjonalne wykorzystanie na prace rewitalizacyjne, ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne
- kontynuacja działań mających na celu rewitalizację zabytków, zwłaszcza prac przy kościele pw. św. Walentego w Woźnikach
- współpraca z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych w celu właściwej ochrony dziedzictwa kulturowego

8. PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Priorytet I:

Realizacja zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami oraz ochrona krajobrazu kulturowego:

- systemowa opieka nad zabytkami poprzez odpowiednie narzędzia prawne
- zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

Priorytet II:

Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego gminy:

- konserwacja i adaptacja obiektów zabytkowych na terenie gminy
- wykorzystanie obiektów zabytkowych do funkcji społecznych, turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych
- działania umożliwiające tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Priorytet III:

Kształtowanie tożsamości lokalnej wobec dziedzictwa kulturowego:

- edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym
- promocja walorów zabytkowych
- wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego

8.1. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Poniżej zostały przedstawione w formie tabelarycznej zadania Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Woźniki przypisane do poszczególnych kierunków działania oraz określonych wcześniej priorytetów.

Priorytet I: Realizacja zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami oraz ochrona krajobrazu kulturowego:

Kierunek działania	Zadania
<p>systemowa opieka nad zabytkami poprzez odpowiednie narzędzia prawne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. stworzenie przepisów prawnych umożliwiających, ulgę lub zwolnienie podatkowe dla zabytków włączonych do gminnej ewidencji zabytków. 2. aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków; uzupełnienie kart ewidencyjnych dla obiektów postulowanych (wg załącznika nr 7) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków 3. współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków przy uzgadnianiu projektów renowacji lub rewitalizacji obiektów zabytkowych 4. wystosowanie wniosku do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpis do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków obiektów zgodnie z załącznikiem nr 5. 5. udostępnianie informacji prawnych o możliwościach i obowiązkach prawnej opieki nad zabytkami, publikacja na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Woźnikach 6. pomoc właścicielom zabytków w pozyskiwaniu środków zewnętrznych (z funduszy unijnych, ze środków ministerialnych, z fundacji lub stowarzyszeń) na renowację obiektów zabytkowych 7. aktualizacja listy obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków w planie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i szczególnych zagrożeń
<p>zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. wystosowanie wniosku do Starosty Lublinieckiego o wykonanie tablic informacyjnych na zabytkach podlegających ochronie (zgodnie z art. 12 ust 1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku, Dz.U.2003.162.1568) 2. opracowanie jednolitego wzoru graficznego i wykonanie tablic z notką informacyjną na najważniejszych obiektach zabytkowych gminy. 3. złożenie wniosku o przeprowadzenie oględzin pod kątem zabezpieczeń szczególnie wartościowych zabytków gminy (Ratusz, kościoły w Woźnikach, Lubszy, Piasku, pałac w Czarnym Lesie) przez pracowników Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. (informacja na stronie internetowej http://www.nimoz.pl/pl/dzialalnosc/zabezpieczenie-obiektow-sakralnych.) 4. publikacja broszur i informatorów z opisem i przestrzennym naniesieniem informacji o szlakach turystycznych, walorach przyrodniczych i zabytkowych gminy.

Priorytet II: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego

gminy:

Kierunek działania	Zadania
<p>konserwacja i adaptacja obiektów zabytkowych na terenie gminy</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. aktywne wspieranie właściciela w prowadzeniu prac renowacyjnych przy kościele św. Walentego w Woźnikach w szczególności dotyczące renowacji zabytkowej ambony i zainstalowania systemu przeciwpożarowego zgodnie z zaleceniami po wizycie pracownika Krajowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. 2. aktywne wspieranie właściciela w prowadzeniu prac renowacyjnych przy kościele św. Katarzyny w Woźnikach w sprawie odsłonięcia i konserwacji kartusza na elewacji 3. wsparcie finansowe właściciela w wykonaniu nowoczesnej inwentaryzacji (ortofotogrametria lub skaning laserowy) kościoła św. Walentego w Woźnikach, elektroniczna prezentacja wykonanej dokumentacji 4. wsparcie finansowe w wykonaniu badań dendrochronologicznych i georadarowych, kościoła św. Walentego w Woźnikach, opublikowanie odkryć. 5. podjęcie współpracy z instytucją badawczą (wystąpienia pisemne do instytutów archeologii w uniwersytetach, w ramach praktyk studenckich) w kwestii dokładnego przebadania grodziska „staromieście”. Publikacja wyników badań, wizualizacja odkryć na stronie internetowej, otabicowanie obiektu, ewentualnie zabezpieczenie fragmentu odkrytych wykopalisk. 6. kontynuacja prac remontowych wewnątrz Ratusza w Woźnikach 7. wykonanie kompleksowego projektu rewitalizacji Rynku i ulic przyległych w Woźnikach z opracowaniem kolorystyki elewacji budynków i odtworzeniem detalu architektonicznego. 8. aktywne wspieranie właściciela kościoła ewangelicko-augsburskiego w Piasku w kwestii ustalenia przyczyn spękania ścian budynku kościoła (zawiadomienie WKZ, udział w oględzinach obiektu, ustalenie procedury postępowania) 9. zabezpieczenie przed warunkami atmosferycznymi (naprawa pokryć dachowych i orynnowania) i zabezpieczenie przed dostępem osób postronnych zabytkowych budynków folwarcznych i sakralnych obiektów przydrożnych będących w posiadaniu gminy

<p>wykorzystanie obiektów zabytkowych do funkcji społecznych, turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych, zorganizowanie spotkań informacyjnych na temat formalności przy zakładaniu gospodarstwa agroturystycznego oraz możliwości pozyskania środków unijnych na tego typu działalność 2. prezentacja na stronie internetowej gminy bazy danych istniejących obiektów turystycznych i rekreacyjnych, sezonowe urządzenie pól biwakowych, biwakowo-piknikowych organizacja wypożyczalni rowerów lub sprzętu do nordick-walking 3. aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowywania obiektów zabytkowych oraz do tworzenia bazy gastronomicznej typu zajazd, bar, restauracja, poprzez np. dotacje, ulgi, zwolnienia podatkowe
<p>działania umożliwiające tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. opracowanie, w porozumieniu z urzędem pracy, programu prac interwencyjnych związanych z opieką nad zabytkami, w rzemiośle, turystyce, doradztwie, infrastrukturze technicznej 2. umieszczenie na stronie internetowej gminy listy obiektów zabytkowych do zagospodarowania na cele komercyjne np. restauracje, hotele, motele, banki itp.

Priorytet III: Kształtowanie tożsamości lokalnej wobec dziedzictwa kulturowego:	
Kierunek działania	Zadania
edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ol style="list-style-type: none"> 1. upowszechnianie w szkołach na terenie gminy konkursów ogłaszanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie w ramach projektu „Internetowy Atlas Zabytków” 2. fundowanie nagród w konkursach wiedzy o regionie organizowanych w szkołach na terenie gminy 3. stworzenie „wirtualnej izby pamięci” z bazą wiadomości na temat historii miejscowości, zachowanych zabytkach oraz tzw. atlasem dobrych praktyk przy zabytkach 4. wystąpienie do szkół w poszczególnych miejscowościach z propozycją objęcia przez uczniów opieką wybranego obiektu architektury np. kaplica , cmentarz w ramach programu Centrum Edukacji Obywatelskiej „Uczniowie adoptują zabytki”(opieka mogłaby polegać na sprzątnięciu terenu wokół obiektu i badaniu jego historii, itp. Informacja : http://www.ceo.org.pl/pl/slady)
promocja walorów zabytkowych	<ol style="list-style-type: none"> 1. aktywne zaangażowanie gminy w projekty proponowane przez takie instytucje jak Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, Oddział Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Katowicach, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, wśród proponowanych wydarzeń najważniejszym są obchody Europejskich Dni Dziedzictwa 2. wizualizacja usytuowania zabytków na terenie gminy poprzez opracowanie mapy zabytków gminy, będącej przystępną i czytelną formą informacji przeznaczonej dla mieszkańców i potencjalnych turystów; w szczególności dotyczy to „nieszandarowych” zabytków tzn. folwarków, dworców, szkół. 3. promowanie szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych przebiegających w pobliżu obiektów zabytkowych poprzez foldery reklamowe o turystyce kwalifikowanej
wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. zlecenie wykonania szczegółowych programów prac konserwatorskich przez dyplomowanego konserwatora zabytków z uwzględnieniem technologii i zalecanych materiałów dla zachowanych zabytkowych pasji na krzyżach przydrożnych (wg wykazu na str. 72-73) oraz zabytkowych kaplic przydrożnych i przydomowych. Sukcesywne wykonywanie prac konserwatorskich przy tych obiektach będących własnością gminy i przekazanie dokumentacji pozostałym właścicielom.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez działania władz gminy w celu osiągnięcia założeń określonych w programie. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- Instrumenty prawne - realizacja zapisów wynikających z programów określających politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, uwzględnianie zapisów niniejszego dokumentu przy tworzeniu prawa miejscowego i dokumentów strategicznych gminy, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, będących własnością gminy, wykonywanie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Instrumenty finansowe - należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych należących do gminy, dotacje i system ulg finansowych (np. ulgi w podatkach lokalnych), nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, korzystanie z programów funduszy unijnych
- Instrumenty koordynacji - wspólne działanie władz gminy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami akademickimi, współpraca z sąsiednimi gminami, realizacja programu rewitalizacji rynku
- Instrumenty społeczne - działania edukacyjne i promocyjne, zdobycie poparcia społecznego dla działań związanych z ochroną środowiska kulturowego
- Instrumenty kontrolne – aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI. MONITORING I KRYTERIA OCENY.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej Woźnik , w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z przepisów ustawy. Burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie Miejskiej. Następnie sprawozdania przekazywane powinny być do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Program ma służyć rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy.

Dla potrzeb dokonania oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami niezbędne jest prowadzenie monitoringu wybranych wskaźników i wyników działań podejmowanych przez gminę. Poniżej zostały przedstawione kryteria prowadzenia oceny realizacji programu dla poszczególnych priorytetów.

Kryteria oceny w ramach priorytetu I: **Realizacja zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami oraz ochrona krajobrazu kulturowego:**

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na opiekę nad zabytkami;
- liczba obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków lub wykreślonych z gminnej ewidencji zabytków;
- liczba wniosków o wpis do wojewódzkiej ewidencji skierowanych do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- liczba osób starających się o pozyskanie środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo- konserwatorskich oraz liczba obiektów poddanych tym pracom;
- ilość dokonanych przeglądów stanu technicznego obiektów zabytkowych;
- ilość badań archeologicznych przeprowadzonych przez studentów;

- ilość zabytków oznakowanych zgodnie z przepisami Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- ilość obiektów oznakowanych tablicami z historią zabytku.

Kryteria oceny w ramach priorytetu II: **Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego gminy:**

- wartość finansowa wykonanych prac remontowo- konserwatorskich w kościele pw. św. Walentego oraz publikacja badań;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo – konserwatorskich Ratusza;
- opracowanie projektu rewitalizacji Rynku i ulic przyległych;
- ilość obiektów zabezpieczonych przed warunkami atmosferycznymi;
- liczba powstałych gospodarstw agroturystycznych, moteli, hoteli;
- liczba zmodernizowanych lub nowych obiektów infrastruktury turystycznej;
- liczba osób wykonujących prace porządkowe i zabezpieczające przy obiektach zabytkowych w ramach prac interwencyjnych;
- liczba zagospodarowanych obiektów zabytkowych.

Kryteria oceny w ramach priorytetu III: **Kształtowanie tożsamości lokalnej wobec dziedzictwa kulturowego:**

- wartość środków finansowych przeznaczonych na nagrody w konkursach promujących walory gminy;
- ilość imprez przygotowanych przy współpracy z NID lub jego oddziałem w Katowicach, TOnZ;
- ilość „zaadoptowanych” przez uczniów obiektów architektury;
- liczba wydanych folderów promujących walory zabytkowe gminy;
- wartość finansowa środków przeznaczonych na opracowanie dokumentacji konserwatorskiej dla małej architektury sakralnej (pasje i krzyże przydrożne).

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce można podzielić na dwie sfery:

- źródła publiczne (budżet państwa, budżet jednostek samorządów terytorialnych, środki unijne)
- źródła prywatne (osoby fizyczne, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje).

Główne źródła dofinansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach, oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa (informacyjne, edukacyjne itp.) to:

1. Środki finansowe z budżetu państwa, „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego”, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programów ministerialnych;
2. Środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
3. Środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
4. Środki z Europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej itp;
5. Środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw.

Wsparcie finansowe może pochodzić ze środków następujących programów lub instytucji:

- Program Kultura 2007-2013;
- Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki;
- Mechanizm Finansowy EOG;
- Norweski Mechanizm Finansowania;
- Program Młodzież w Działaniu 2007-2013;
- Program Europa dla Obywateli;
- Fundacja Wspomagania Wsi;
- Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej;

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego;
- Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Program Operacyjny Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- Programy Operacyjne Ministerstwa Rozwoju Regionalnego : Innowacyjna Gospodarka, Infrastruktura i Środowisko;
- Fundusz kościelny ze środków MSWiA (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów);
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla zabytkowych założeń zielonych);
- Śląski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007 – 2013 oraz na lata kolejne;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli i użytkowników obowiązek dbania o zabytek. Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940).

Gmina Woźniki posiada uchwałę Rady Miejskiej w sprawie udzielenia dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków. Dotacje mogą być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku znajdującego się na terenie gminy i wykażą się poniesieniem wkładu własnego na wykonanie prac. Pierwszeństwo w ubieganiu się o dotacje powinni mieć właściciele obiektów zabytkowych pozostających w złym stanie technicznym o największych wartościach historycznych i artystycznych oraz o szczególnym znaczeniu dla gminy.

12. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.

Zgodnie z *Ustawą o Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami*, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. W przypadku samorządów prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zdaniem własnym (art. 71 ust.2). Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków.

W corocznie uchwalanych budżetach Gminy Woźniki uwzględniane są wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. W ostatnich latach, ze względu na brak innych wnioskodawców, przeznaczone one były na remont kościoła p.w. św. Walentego w Woźnikach, należącego do parafii św. Katarzyny i przedstawiają się następująco:

- 2011 - 10.000 zł
- 2010 - 12.000 zł
- 2009 - 14.000 zł
- 2008 - 20.000 zł
- 2007 - 16.000 zł

Załącznik 1

Zabytki ruchome zaginione

1. Rzeźba św. Walentego z XVIII/XIX w. , wym. 114x44x34 cm, zinwentaryzowana na plebanii kościoła św. Katarzyny w Woźnikach w 1973 r. (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)
2. Krucyfiks barokowy z XVIII w. , wym. 60x52 cm , zinwentaryzowany na plebanii kościoła św. Katarzyny w Woźnikach w 1973 r. (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)

3. Komoda barokowa z XVIII w., wym. 220x224 cm, zinwentaryzowana w kościele św. Katarzyny w Woźnikach w 1973 r. (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)
4. Obraz Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Janem w typie późnorennesansowym z XIX w., wym. 130x 92,5 cm (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)

5. Rzeźba nieznanego świętego (św. Piotr?), barokowo-ludowa z XVIII w. , wym. 83x32x13 cm, zainwentaryzowana na strychu kościoła św. Katarzyny w Woźnikach w 1973 r., (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)
6. Rzeźba nieznanego świętego (św. Paweł?), barokowo-ludowa z XVIII w. , wym. 77x28x12 cm, zainwentaryzowana na strychu kościoła św. Katarzyny w Woźnikach w 1973 r., (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)

7. Rzeźba nieznannej świętej (św. Katarzyna?) , barokowo-ludowa z XVIII w. , wym. 77x25x13 cm, zainwentaryzowana na strychu kościoła św. Katarzyny w Woźnikach w 1973 r., (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)
8. Rzeźba nieznannej świętej (św. Barbara?) , barokowo-ludowa z XVIII w. , wym. 77x23x13 cm, zainwentaryzowana na strychu kościoła św. Katarzyny w Woźnikach w 1973 r., (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)

9. **Obraz Święta Katarzyna – barokowo-ludowy z XVIII w., wym. 127x 80 cm zainwentaryzowany na plebanii kościoła św. Katarzyny w Woźnikach w 1973 r., (fot. archiwum WUOZ Częstochowa)**

ZALĄCZNIK 2**Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Woźniki wpisanych do rejestru zabytków**

Lp.	Położenie	Obiekt	Datowanie	Numer rejestru zabytków
1.	Lubsza ul. Lompy 76	kościół parafialny w zespole kościoła p.w. św. Jakuba Starszego	poł. XV w.	A. 88. / 1978 r.
2.	Lubsza ul. Lompy 76	plebania w zespole kościoła p.w. św. Jakuba Starszego	1709 r.	A.90. / 1978 r.
3.	Lubsza ul. Lompy 83	Szkoła i organistówka w zespole kościoła p.w. św. Jakuba Starszego	1707 r.	A.89. / 1976 r.
4.	Piasek	Kościół ewangelicko – augsburski	1755 r.	A.93. / 1978 r.
5.	Woźniki ul. Krakowska	Kościół p.w. św. Katarzyny	XV w.	A.98. / 1948 r.
6.	Woźniki ul. Tarnogórska	Kościół cmentarny p.w. św. Walentego	I poł. XVII w.	A.99. / 1948 r.
7.	Woźniki	Układ urbanistyczny miasta	Średniowiecze	A. 272. / 1978 r. R-398/53 z 14.03.1953 r.
8.	Woźniki Stanowisko archeologiczne 91 / 48/1/1	Grodzisko	późne fazy wczesnego średniowiecza	A. 254. / 1977 r.

ZALĄCZNIK 3

**Wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Woźniki, ujętych w
Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków**

Lp.	Położenie	Obiekt	Datowanie	Numer rejestru zabytków
9.	Babienica	Czworak	poł. XIX w.	
10.	Babienica	Czworaki	poł. XIX w.	
11.	Babienica ul. Główna	Kaplica p.w. św. Stanisława	1894 r.	
12.	Czarny Las	Park podworski		
13.	Czarny Las	Dwór	II poł. XIX w.	
14.	Dyrdy ul. Piaskowa	Kaplica	1875 r.	
15.	Lubsza ul. Lompy 76	kościół parafialny w zespole kościoła p.w. św. Jakuba Starszego	poł. XV w.	A. 88.
16.	Lubsza ul. Lompy 76	plebania w zespole kościoła p.w. św. Jakuba Starszego	1709 r.	A.90.
17.	Lubsza ul. Lompy 83	Szkoła i organistówka w zespole kościoła p.w. św. Jakuba Starszego	1707 r.	A.89.
18.	Lubsza ul. Lompy	Brama główna w zespole kościoła p.w. św. Jakuba Starszego	1702 r.	
19.	Lubsza ul. Lompy	Kapliczka św. Jana Nepomucena w zespole kościoła p.w. św. Jakuba Starszego	XVIII / XIX w.	
20.	Lubsza ul. Lompy 77	Dom	koniec XIX w.	
21.	Lubsza ul. Plebiscytowa	Kapliczka	I poł. XIX w.	
22.	Lubsza	Obora z użytkowanym	1902 r.	

		strychem		
23.	Lubsza	Stodoła	1902 r.	
24.	Lubsza	Spichlerz	1902 r.	
25.	Pakuły	Kaplica św. Jana Nepomucena	XVIII w.	
26.	Piasek	Kościół ewangelicko – augsburski	1755 r.	A.93. / 1978 r.
27.	Piasek	Plebania przy kościele ewangelicko – augsburskim	pocz. XX w.	
28.	Piasek	Pastorówka	II poł. XIX w.	
29.	Piasek ul. Lubliniecka 3	Szkoła	1922 - 1926	
30.	Piasek ul. Wolności 28	Dom pracowniczy	1906 r.	
31.	Psary	Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.	
32.	Woźniki	Układ urbanistyczny		A.272. / 1978 r.
33.	Woźniki ul. Krakowska	Kościół p.w. św. Katarzyny	XV w.	A.98. / 1948 r.
34.	Woźniki ul. Krakowska	Plebania przy kościele p.w. św. Katarzyny	koniec XIX w.	
35.	Woźniki ul. Krakowska	Kapliczka przy kościele p.w. św. Katarzyny	II poł. XVIII w.	
36.	Woźniki	Kapliczka przydrożna p.w. św. Floriana	1772 r, k. XIX w.	
37.	Woźniki ul. Koziegłowska	Kaplica Marii Panny	XVIII w.	
38.	Woźniki ul. Tarnogórska	Kościół cmentarny p.w. św. Walentego	I poł. XVII w.	A.99. / 1948 r.
39.	Woźniki ul. Dworcowa	Budynek podworski	pocz. XX w.	
40.	Woźniki ul. Dworcowa	Gorzelnia w zespole podworskim	pocz. XX w.	
41.	Woźniki ul. Dworcowa	Kuźnia w zespole podworskim	pocz. XX w.	
42.	Woźniki ul. Dworcowa	Stodoła w zespole podworskim	k. XIX w.	
43.	Woźniki	Chlew w zespole podworskim	pocz. XX w.	

	ul. Dworcowa			
44.	Woźniki ul. Koziegłowska 6	Dom	poł. XIX w.	
45.	Woźniki Rynek 3	Dom	XIX w.	
46.	Woźniki Rynek 6	Dom	k. XIX w.	
47.	Woźniki Rynek 9	Dom	1848 r.	
48.	Woźniki Rynek 11	Ratusz	1862 r.	
49.	Woźniki ul. Tarnogórska 14	Dom	k. XIX w.	
50.	Woźniki ul. Krzyżowa / Krakowska	Kaplica	1910 r.	
51.	Woźniki ul. Tarnogórska	Cmentarz rzymsko - katolicki	XVII/XVIII w.	
52.	Piasek	Cmentarz ewangelicko – augsburski	II poł. XVIII w.	
53.	Lubsza ul. Lompy	Cmentarz rzymsko – katolicki	ok. XIV w.	
54.	Czarny Las 8	Pałac	II poł. XIX w.	

ZALĄCZNIK 4

**Wykaz zabytków ruchomych z terenu gminy Woźniki wpisanych do
Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków**

Lp.	Miejscowość / miejsce	Obiekt	Datowanie	Numer rejestru zabytków
1.	Woźniki; kapliczka na górze św. Floriana	Rzeźba św. Floriana, warsztat Oesterreichów z Raciborza	ok. 1760 r.	brak
2.	Woźniki; kościół cmentarny p.w. św. Walentego	Zamek w drzwiach do nawy od zachodu	XVIII / XIX w.	brak
3.	Woźniki; kościół cmentarny p.w. św. Walentego	Ambona	XVI w.	B/103/97
4.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Rzeźba św. Jana Nepomucena, warsztat Oesterreichów z Raciborza	ok. 1760 r.	brak
5.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Ołtarz główny	przed 1829 r.	B/101/97
6.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, pd. ramię transeptu	Ołtarz boczny	przed 1829 r.	B/101/97
7.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, pn. ramię transeptu, ściana pn.	Ołtarz boczny	przed 1829 r.	B/101/97
8.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, pn. ramię transeptu, ściana wsch.	Ołtarz boczny	przed 1829 r.	B/101/97
9.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, wsch. ramię transeptu	Ołtarz boczny p.w. św. Mikołaja	przed 1829 r.	B/101/97
10.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Chrzcielnica	k. XVIII w.	B/101/97
11.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Ambona	I poł. XIX w.	B/101/97
12.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Obraz - św. Mikołaj	pocz. XIX w.	B/101/97
13.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Obraz – zaślubiny Marii	pocz. XIX w.	B/101/97
14.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, nawa	Obraz – nieokreślony święty	pocz. XIX w.	B/101/97
15.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Obraz – św. Paweł	1904 r.	brak

16.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Obraz – św. Katarzyna Aleksandryjska	k. XIX w.	brak
17.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Obraz – Matka Boska Niepokalanie Poczęta	ok. poł. XIX w.	B/101/97
18.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Obraz – św. Antoni Padewski	I poł. XIX w.	B/101/97
19.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, fragm. dekoracji ambony	Obraz – Powrót Syna Marnotrawnego	I poł. XIX w.	B/101/97
20.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, fragm. dekoracji ambony	Obraz – Anioł Stróż	I poł. XIX w.	B/101/97
21.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, fragm. dekoracji ambony	Obraz – scena symboliczna	I poł. XIX w.	B/101/97
22.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, fragm. dekoracji ambony	Obraz – Chrystus Dobry Pasterz	I poł. XIX w.	B/101/97
23.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, zakrystia	Krucyfiks	II poł. XVIII w.	B/101/97
24.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, zakrystia	Lawaterz	II poł. XIX w.	brak
25.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, zakrystia	Kielich w stylu regencyjnym	I ćw. XVIII w.	B/101/97
26.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, zakrystia	Kielich w stylu barokowym	k. XVII w.	B/101/97
27.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Kielich w stylu rokoko	II poł. XVIII w.	B/101/97
28.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, zakrystia	Kielich w stylu rokoko	II poł. XVIII w.	B/101/97
29.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Monstrancja	1761 - 1776	B/101/97
30.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Relikwiarz bł. Bronisławy	k. XIX w.	brak
31.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Rzeźba – Matka Boska	pocz. XX w.	brak
32.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Kadzielnica	k. XIX w.	brak
33.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Łódka na kadzidło	II poł. XIX w.	brak
34.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Puszka	po 1888 r.	brak
35.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny,	Krzyż ołtarzowy	XIX / XX w.	brak

	prezbiterium			
36.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz główny	Krzyż ołtarzowy	pocz. XX w.	brak
37.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, prezbiterium	Krzyż ołtarzowy	XIX / XX w.	brak
38.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, schody na ambonę	Świecznik	pocz. XX w.	brak
39.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Lichtarz pogrzebowy	k. XIX w.	brak
40.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, pn. ramię transeptu	Krzyż ołtarzowy	XIX / XX w.	brak
41.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Lichtarz	pocz. XX w	brak
42.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz główny	Lichtarz	pocz. XX w	brak
43.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, pd. ramię transeptu	Lichtarz	pocz. XX w	brak
44.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, pn. ramię transeptu	Lichtarz	pocz. XX w	brak
45.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, pn. ramię transeptu	Lichtarz	pocz. XX w.	brak
46.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz główny	Lichtarz	XIX / XX w.	brak
47.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Witraż - Chrystus	k. XIX w.	brak
48.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Witraż – Matka Boska	k. XIX w.	brak
49.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Ornat	pocz. XX w.	brak
50.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Rzeźba – Chrystus Zmartwychwstały	pocz. XX w.	brak
51.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Rzeźba – św. Franciszek	pocz. XX w.	brak
52.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Płaskorzeźba – Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Katarzyna	II poł. XIX w.	brak
53.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny, kruchta	Krucyfiks	ok. poł. XIX w.	B/101/97
54.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Rzeźba – św. Antoni Padewski	pocz. XX w.	brak
55.	Woźniki; kościół p.w.	Relikwiarz św. Tadeusza	II poł. XIX w.	brak

	św. Katarzyny	Apostoła		
56.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Chór muzyczny	pocz. XX w.	brak
57.	Woźniki; plebania przy kościele p.w. św. Katarzyny	Rzeźba – Matka Boska z Dzieciątkiem	I poł. XV w.	B/101/97
58.	Woźniki; plebania przy kościele p.w. św. Katarzyny	Pacyfikał	ok. 1819 r.	B/101/97
OBIEKTY WPISANE DO WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW, KTÓRE ULEGŁY ZAGINIĘCIU LUB ZNISZCZENIU				
59.	Woźniki; plebania przy kościele p.w. św. Katarzyny	Figura św. Walentego	XVIII / XIX w.	brak
60.	Woźniki; plebania przy kościele p.w. św. Katarzyny	Obraz – św. Katarzyna	XVIII / XIX w.	brak
61.	Woźniki; plebania przy kościele p.w. św. Katarzyny	Obraz – Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Jan	XIX w.	brak
62.	Woźniki; plebania przy kościele p.w. św. Katarzyny	Figura Chrystusa Ukrzyżowanego	XVIII w.	brak
63.	Woźniki; kościół p.w. św. Katarzyny	Komoda	XVIII / XIX w.	brak
64.	Woźniki; strych kościoła p.w. św. Katarzyny	Figura niezidentyfikowanego świętego (św. Paweł Apostoł ?)	XVIII w.	brak
65.	Woźniki; strych kościoła p.w. św. Katarzyny	Figura niezidentyfikowanego świętego (św. Piotr ?)	XVIII w.	brak
66.	Woźniki; strych kościoła p.w. św. Katarzyny	Figura niezidentyfikowanej świętej (św. Katarzyna)	XVIII w.	brak
67.	Woźniki; strych kościoła p.w. św. Katarzyny	Figura niezidentyfikowanej świętej (św. Barbara ?)	XVIII w.	brak

ZALĄCZNIK 5

**Wykaz zabytków ruchomych z terenu gminy Woźniki
proponowanych do ujęcia w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków**

Lp.	Miejscowość / miejsce	Obiekt	Datowanie
1.	Woźniki; kościół cmentarny p.w. św. Walentego	Ołtarz	1901 r.
2.	Woźniki; kościół cmentarny p.w. św. Walentego	Polichromie	1901 r.
3.	Woźniki; kościół cmentarny p.w. św. Walentego, zakrystia	Krucyfiks	pocz. XX w.
4.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Ołtarza główny św. Jakuba	1884 r.
5.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Ołtarz boczny św. Antoniego	I ćw. XVIII w.
6.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Ołtarz boczny Serca Jezusowego	I ćw. XVIII w.
7.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Ołtarz boczny Najświętszej Marii Panny	I ćw. XVIII w.
8.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Ołtarz boczny św. Wojciecha	1934 r.
9.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Portal gotycki z szarego piaskowca	ok. poł. XV w.
10.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba, w portalu z szarego piaskowca	Drzwi deskowane z okuciami	koniec XVIII w.
11.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Portal gotycki malowany olejno	ok. poł. XV w.
12.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba, w portalu malowanym olejno	Drzwi deskowane z dekoracją snycerską	XX w.
13.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Portal wczesnorennesansowy	ok. I poł. XVI w.
14.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba, w portalu wczesnorennesansowym	Drzwi deskowane	XX w.
15.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Profilowana opaska na łuku tęczy dawnego kościoła	XVII / XVIII w.
16.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Epitafium ścienne J. G. Legert	1814 r.
17.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Balustrada empory chóru muzycznego	1930 r.
18.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba, wejście do dawnej zakrystii od strony wschodniej	Drzwi deskowane z okuciami i dekoracyjną kratą	I poł. XX w.
19.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Dekoracja malarska ścian, sklepień i stropów	1947 r.
20.	Lubsza; kościół p.w. św. Jakuba	Dzwon	1536 r.

21.	Lubsza; przy kościele p.w. św. Jakuba	Statua Matka Boska Immaculata na kolumnie	1930 r.
22.	Lubsza; przy kościele p.w. św. Jakuba	Matka Boska Siewna na kolumnie	1956 r.
23.	Lubsza; przy kościele p.w. św. Jakuba	Statua Chrystusa Salvatora	1933 r.
24.	Lubsza; przy kościele p.w. św. Jakuba	Pomnik - 16 połączonych łańcuchami kamieni z inskrypcjami, poświęconymi proboszczom	ok. 1930 r.
25.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Ołtarz	poł. XVIII w.
26.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Organy	XVIII w, 1930 r.
27.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Chrzcielnica żeliwna	1855 r.
28.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Piece metalowe żeliwne	II poł. XIX w.
29.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Krzyż ołtarzowy metalowy	k. XVIII w. (?)
30.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Krzyż ołtarzowy metalowy stalowy	pocz. XIX w.
31.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Żyrandol mosiężny	k. XIX w.
32.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Lichtarze cynowe 2 sztuki	XVIII w.
33.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Lichtarze mosiężne 2 sztuki	pocz. XX w.
34.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Lichtarze żeliwne ornamentowane	ok. 1800 r.
35.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Dzwon	1865 r.
36.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Drewniana płyta epitafijna upamiętniająca śmierć trzech żołnierzy (chroniona jako miejsce pamięci - Śląski Urząd Wojewódzki - 183/20)	ok. 1815 r.
37.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski, w pomieszczeniu dawnej zakrystii	Kasa pancerna	k. XIX w.
38.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Biblia	1821 r.
39.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Rzeźba Chrystusa zmartwychwstałego	II poł. XIX w.
40.	Piasek; kościół ewangelicko - augsburski	Rzeźba Marcina Lutra	II poł. XIX w.
41.	Ligota Woźnicka, ul. Karola Miarki - Kwiatowa	Kamienny krzyż przydrożny	1912 r.

42.	Ligota Woźnicka, Skrzęsówka 4	Kamienny krzyż przydrożny	1912 r.
43.	Ligota Woźnicka, ul. Karola Miarki 27	Sygnaturka	1777 r.
44.	Kamińskie Młyny, obok kościoła	Dzwonek z sygnaturką	1932 r
45.	Pakuły, ul. Młyńska 12 a	Dzwonek z sygnaturką	pocz. XX w. (?)
46.	Psary , ul. Główna 81	Sygnaturka	1702 r. (?)
47.	Ligota Woźnicka, ul. Karola Miarki 80	Pasja z krzyża przydrożnego	ok. 1900 r.
48.	Woźniki , kaplica „ Góra Oliwna „, ul. Kościelna	Ołtarz	1910 r.
49.	Psary, kapliczka, ul. Powstańców naprzeciw domu nr 37	Rzeźba Matki Boskiej	XIX w. (?)
50.	Woźniki, cmentarz przy kościele św. Walentego	Krzyż kamienny w centrum cmentarza	pocz. XX w.
51.	Lubsza, cmentarz przy kościele	Krzyż kamienny w centrum cmentarza	pocz. XX w.
52.	Górale, ul. Źródłana 8	Krzyż kamienny przydrożny	pocz. XX w.
53.	Woźniki, Rynek 5	Krzyż kamienny	1909 r.
54.	Sośnica ul. Asfaltowa 63	Krzyż przydrożny na pruskim słupie granicznym	1922 r.
55.	Lubsza, gabłota na elewacji domu parafialnego, ul. Lompy 76	Rzeźba św. Jakuba	XIX w.
56.	Lubsza – kapliczka przy murze kościoła ul. Lompy 76	Rzeźba Jana Nepomucena	XVIII w.
57.	Pakuły – ul. Wolności ok. 40 m od drogi, w lesie	Ludowa rzeźba św. Jana Nepomucena	XVIII w.

Załącznik 6

**Stanowiska archeologiczne z terenu gminy Woźniki wpisane do
Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków**

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP / nr stanowiska w miejscowości/ na obszarze	Informacja o wpisie do rejestr	Funkcja	Chronologia
1.	Kamieńskie Młyny	90 – 48/1/1		osada śląd osadnictwa	okres późnego średniowiecza okres wczesno nowożytny okres nowożytny
2.	Kamieńskie Młyny	90 – 48/2/2		śląd osadnictwa	okres nowożytny
3.	Kamieńskie Młyny	90 – 48/3/3		śląd osadnictwa	okres nowożytny
4.	Kamieńskie Młyny	90 – 48/4/4		śląd osadnictwa	kultura łużycka
5.	Kamieńskie Młyny	90 – 48/5/5		śląd osadnictwa	okres nowożytny
6.	Kamieńskie Młyny	90 – 48/6/6		śląd osadnictwa	epoka kamienna mezolit
7.	Kamieńskie Młyny	90 – 48/7/7		prażak rudy żel.	okres nowożytny
8.	Kamieńskie Młyny	90 – 48/8/8		śląd osadnictwa prażak rudy żel.	epoka kamienna okres nowożytny
9.	Czarny Las	90 – 48/3/15		śląd osadnictwa	okres nowożytny
10.	Czarny Las	90 – 48/1/16		skarb	kultura łużycka
11.	Czarny Las	90 – 48/2/17		śląd osadnictwa	mezolit

12.	Kamienica	90 – 47/1/2		śląd osadnictwa	średniowiecze
13.	Woźniki	92 – 48/16/1		osada	okres nowożytny
14.	Woźniki	91 – 48/1/1	A. 254. / 1977 r.	grodzisko	późne fazy wczesnego średniowiecza
15.	Woźniki	91 – 48/2/2		grobla	średniowiecze
16.	Woźniki	91 – 48/3/3		osada śląd osadnictwa	średniowiecze okres nowożytny
17.	Woźniki	91 – 48/4/4		osada śląd osadnictwa	średniowiecze okres nowożytny
18.	Woźniki	91 – 48/6/5		śląd osadnictwa	epoka kamienna wczesne średniowiecze okres nowożytny
19.	Woźniki	91 – 48/7/6		śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres nowożytny
20.	Woźniki	91 – 48/9/7		śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres nowożytny
21.	Woźniki	91 – 48/10/8		śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres wczesno nowożytny okres nowożytny
22.	Woźniki	91 – 48/11/9		śląd osadnictwa	okres wczesno nowożytny okres nowożytny

23.	Woźniki	91 – 48/12/10		śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze okres wczesno nowożytny okres nowożytny
24.	Woźniki	91 – 48/13/11		śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze okres nowożytny
25.	Woźniki	91 – 48/14/12		śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres nowożytny
26.	Woźniki	91 – 48/16/22		śląd osadnictwa osada	epoka kamienna wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres wczesno nowożytny
27.	Ligota Woźnicka	91 – 48/3/13		śląd osadnictwa	średniowiecze okres wczesno nowożytny okres nowożytny
28.	Psary	91 – 47/1/1		grodzisko (?)	stanowisko archiwalne – brak datowania
29.	Psary	91 – 47/2/5		osada	epoka kamienna późne średniowiecze
30.	Lubsza	91 – 47/2/2		cmentarzysko	stanowisko archiwalne – brak datowania
31.	Lubsza	91 – 47/3/3		siekierki kamienne	brak
32.	Lubsza	91 – 47/4/4		bransoletka brązowa	brak
33.	Lubsza	91 – 47/5/7		śląd osadnictwa	okres

					nowożytny
34.	Piasek	91 – 47/1/6		cmentarzysko	kultura łużycka
35.	Piasek	91 – 47/2/8		osada	epoka kamienna